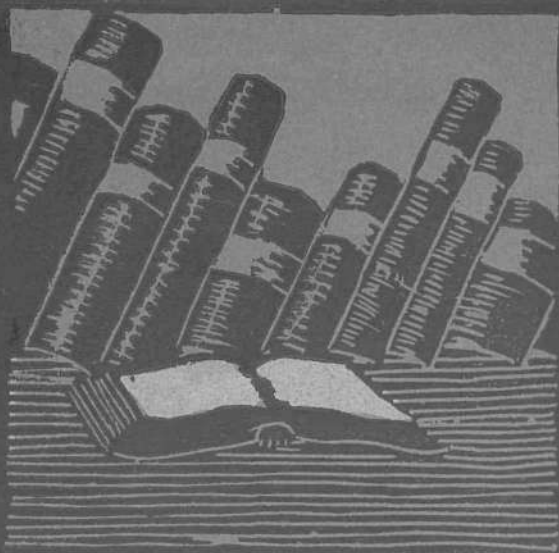

○ ○ ○ Průvodce ○ ○ ○
Bosnou a Hercegovinou
Sestavil Ferdinand Velc

Vydal =
= klub
českých
turistů
v Praze

EX LIBRIS.

J.K. STRAKATÝ *

PRŮVODCE

BOSNOU A HERCEGOVINOU,

SESTAVIL FERDINAND VELC.

S MAPKOU A 65 VYOBRAZENÍMI.

VYDAL

KLUB ČESKÝCH TURISTŮ V PRAZE.

1907

V KOMISI KNIHKUPECTVÍ FR. RIVNÁČE
V PRAZE.

412474
412474

20 -06- 1991

D 99100956

20.6.91 OBSAH:

Předmluva	III
Cesta do Bosny a Hercegoviny	—
Seznam vyobrazení	VII
Vysvětlení zkratk a některých tureckých slov	VIII
Pokyny turistům	1
Úvod	3
Dějiny	5
I. Z Bos. Brodu přes Dobož do Sarajeva	8
II. Z Dobože přes D. Tuzlu na Zvornik a do Posaviny	24
A) Z D. Tuzly do Zvorniku	28
B) Z D. Tuzly do Posaviny	30
III. Sarajevo a okolí	33
Výlety ze Sarajeva	53
IV. Ze Sarajeva do Jajce, Jablanice, Banjaluky a do Bos. Kostajnice	58
A) Z Jajce do Bugojna a Jablanice	67
B) Z Jajce do Banjaluky a B. Kostajnice	71
V. Ze Sarajeva poštou na Rogaticu a Višegrad, a do Prijepolje v Sandž. Novopazarském	81
VI. Ze Sarajeva drahou na Višegrad a Uvac, a poštou přes Čajniču do Plevlje (v Novopazarsku)	90
VII. Ze Sarajeva (přes Goraždu) do Foči a podél Černo-horské hranice do Trebinje	106
VIII. Ze Sarajeva přes Mostar do Metkoviče, do Gruže (Dubrovniku) a Zeleniky (v Boce kotorské)	120
Turecký letopočet dle Hedžry	146
Rejstřík	147
Oznámení	150

Opravy: Na str. 69 pod vyobrazením škrtni: a Prenj pl.
 " " 85 12 ř. shora: r. 979 dle H. (místo 949).
 " " 122 má státi: Konjica v Hercegovině (místo v Bosně).
Miljačka (přítok Bosny) nazývá se nověji **Miljacka**.

PŘEDMLUVA.

Již před delší dobou pokusil se Klub českých turistů v Praze o to, aby obrátil pozornost cestovatelů k slovanskému jihu. Pořádáním dvou velkých výprav KČT. do Dalmacie, Bosny a Hercegoviny, jež měly dalekosáhlý úspěch, pak ustavením českého odboru Slovinského planinského družstva i součinnosti žurnalistiky, podařilo se již částečně proud turistů od severu odvrátiti na prospěch jižních krajů našeho mocnářství, přebohatých krásami přírodními, ještě málo známými a oceněnými, kde vábí posud zvyky, kroje a netknutá poesie života domácího lidu.

Výprava Sokolstva v podletí 1906 zvýšila ještě zájem o krajiny ony, a v této příhodné době podařilo se Klubu českých turistů získati povolání znalce Bosny a Hercegoviny pro dílo, jež v jazyku českém jest prvotinou; bude na našich krajinách, aby novými vydáními mohlo se zdokonalovati.

Jakkoli kraje bosensko-hercegovské byly turistice teprve nedávno otevřeny, přece všude již jest patrna péče zemské vlády o účelné spojení s cizinou, o úpravu domácích cest i o příjemný byt cizincův ve státních hotelích.

Přístupů do území bosensko-hercegovského jest od severu, západu a jihu několik, z nichž nejhlavnější jmenujeme, majíce na paměti také jiné cesty, jež turista může vykonati ve spojení s výjezdem do krajů popsaných.

Cesta do Bosny a Hercegoviny.

a) Z Prahy do Vídně rak. st. drahou cís. Fr. Jos. za 6 hod., spol. rak.-uh. st. dr. za 7 $\frac{1}{4}$ hod. rychl., za 11—12 hod. osob. vl. Za krátkého pobytu ve Vídni: chrám svatoštěpánský (rozhled s věže), Příkopy, císařský hrad, dvorní musea, parlament, radnice, dvorní divadlo, universita,

bursa. kolem Kanálu a Vídeňky, okružní tř. ke Svarcenberkovu paláci a kostelu sv. Karla, ke dvorní opeře, do Schönbrunnu (na odpoledne). V denních listech obšírný seznam přístupných památností, představení divadelních atd. Ronachero vo divadlo variété se k návštěvě nedoporučuje pro potupné popěvky na Čechy. V létě Prater. — Z Vídně spol. rak.-uh. st. dr. (rychl. II. tř. za 4 h., osob. vl. za 9 h.), do *Pešti*. Projížďka po l. břehu Dunaje k parlamentu, Marketinu mostu, Lipot körut, Vacsi körut, basilika, Andrassy útca, umělecké museum a pomník millenia, Stefania ú., městský lesík, Damjanich a Rottenbiller ú., Kerepesi ú., k mostu Frant. Jos.; na pr. břehu: pevnost Budínská s král. hradem, Blocksberg (rozhled k večeru). České spolky: Česká Beseda (schůze každý pátek) V. Dorottga ú. 2. Magyar király szállod; Sokol VII. Kerepesi ú. 79 každou neděli. Z *Pešti* přes Szabadku (za 8 hod. rychl.) do *Bos. Brodu*.

b) Z *Vídně* jižní drahou přes Víd. Nové Město, Šoproň, Szombathely a Nagy Kanizsu (rychl. 8 hod., osob. vl. 11 hod.) do *Záhřeba*. Náměstí Jelačičovo s pomníkem, arcibiskupská residence s dômem, rozhled ze sadů Strossmayerových do poříčí Sávy, obrazárna Strossmayerova, budova Sokola proti divadlu; Česká Beseda: Ilica č. 54. Výlet na Samobor se zříceninou hradu a rozhledem (pěšky 4 hod.). Výstup na Sljeme (1035 m). Ze *Záhřebu* přes Sisek a Sunju na *Kcstajnicu* a *Doberlin* (za 2³/₄—5 hod.), neb do *Bos. Brodu* (za 4—6 hod.).

c) Z *Vídně* jižní drahou přes Semering (ze stan. Payerbachu slézti Schneeberg anebo z Rychnova Raxalpu) na *Štýrský Hradec* (rozhled se Zámeckého vrchu) a *Židan most* (Steinbrück — rychl. za 10¹/₄ hod.) do *Záhřeba*; odtud na *Plitvická*

jezera (na Akad. trhu 7 vydávají lístky do Plitvic po 8 K) přes Josipodol, Slunj (Rastoke) a Rakovici, z Plitvic dále do Bihače a přes Krupu do Bos. Nového na trati do Banjaluky za 3–4 dny.

d) Z Prahy Slovanskými Alpami, přes Gaisbach, St. Valentin, Štýr (při odpoledním odjezdu z Prahy zde nocleh), Malý Reifling, Hieflau — odtud vděčná procházka Ječínami (Gesäuse) podél dráhy a přejezí Enže asi 4 hod. dlouhým zářezem skalním do Admontu. Přes sv. Michala a Glandorf (nemíníme-li zastavit se v Běláku) do Celovce, nedaleko rozsáhlé jezero Vrbské (Wörter See) s pohledem na Karavanky a ze Sinča Vsi (Kuhnsdorf-Völkermarkt) novou drahou do Železné Kaple. Povozelem nebo lépe pěšky přes sedlo Jezerní Hory (14 km) do Jezerska. Kasino Muriho a hostinec Štularův. Výstupy i procházky. Česká Chata zbudovaná péčí českého odboru Slov. Planinského Družstva u výši 1600 m pod Grintovcem (viz Saviňské Alpy od L. Mareše, vydané nákl. č. odboru S. P. D.) — Z Jezerska do Kráně (Krainburg) na dráze trbižsko-lublaňské buď vozem nebo pěšky (30 km). Drahou do stanice Lesců—Bledu (Lees-Veldes) a dostavíkem do Bledu. (Host. Petráň, Petrnej a j.) Procházka kol jezera, do soutěsky Vintgaru, výstupy na Stražu, Stol, Triglav, k jezeru Bochyňskému a vzniku Savice (viz Juľské Alpy vyd. č. odb. Sl. Pl. Dr.) — Z Bledu buď západně k Trbiži (na cestě st. Mojstrana, východiště pro turu do massivu triglavského) nebo k jihovýchodu do Lublaně. Výstup na kastel (s věže rozhled), procházka do sadů Tivoli. Z Lublaně k Cirknickému jezeru u stanice Rakeku, do Postojné, jeskyně Škancianské (sv. Kanciána) u Divači a jiné. Od Nabřežiny úchvatný první pohled na Adrii, pak Terst. Přístav, Piazza grande, Canal grande, pohled s ka-

stelu nebo Opčiny, arsenál Lloydu, museum Revoltello, výlety lodkou do Miramare. Po případě z Lublaně přes Šempetr (St. Peter) za 4 4 $\frac{1}{2}$ h. do *Rieky* aneb přes Židan most (Steinbrück) za 3—3 $\frac{1}{2}$ hod. do *Záhřeba*.

e) Z Terstu lodí za 4, 6 nebo 8 hod. do *Pulje* (válečný přístav, římské stavby) a buď lodí do *Rieky* (za 5 hod.), nebo z *Pulje* drahou k sev. do *Lupoglavy* a přes *Učku* (Monte Maggiore) sestup do *Opatije* a *Rieky*. Z *Rieky* lodí za 2 $\frac{1}{2}$ hod. do *Nového v Charv. přímoří* a dále za hod. do *Senje*, odkud povozem přes *Otočac* za den k *Plitvickým jezerům* a za další dva dny přes *Bihać* a *Krupou* do *Bos. Nového* na trati do *Banjaluky*.

Po případě dále lodí podél pobřeží se zastávkami v *Šibeniku*, *Splitu* (z Terstu 16 až 21 h., ze *Rieky* 12 hod.), prohlídka *Salony*, do *Metkoviće* (6 hod.) a buď odtud nebo z blízké *Gabely* drahou za 2 hod. do *Mostaru* a za dalších 6 $\frac{1}{2}$ hod. do *Sarajeva*.

Aneb ještě dále lodí do *Gruže* (ze *Splitu* za 8 až 12 hod., z Terstu za 23 hod.) a pěšky za hodinu do *Dubrovníka*. Palác rektorů, dóm, náměstí *Gundulićovo*, Česká *Beseda*, obrovité plátány v *Trstenji*, ostrov *Lokrum*, poloostrov *Lapad*, pramen *Ombly*. Z *Gruže* drahou do *Mostaru* 5 h., do *Trebinje* 2 hod., do *Zeleniky* (nejjižnější stanice žel v říši) za 5 hod.

Z *Gruže* lodí do *Boky Kotorské* za 4 hod., z Terstu 27—42 hod., z *Rieky* 25 hod. přímou rychlolodí, neb 3 až 4 $\frac{1}{2}$ dne parníkem, který přistane v hlavních přístavech a pluje jen za dne, na *Erceg Novi* (*Castelnuovo*), přístav pro *Zeleniku*, drahou do *Mostaru* za 10 hod. Parníkem dále za 1 $\frac{1}{2}$ hod. do *Kotoru* (odtud příkrým starým putem pěšky nebo po zákrutech nové silnice poštou za 6 hod. do *Cetinje* na *Černé Hoře*). Č. H.

Seznam vyobrazení.

Tešanj v Bosně, staré sídlo banů Usorských	11
Maglaj na břehu Bosny, se strany severní	13
Výprava na lov se sokoly	15
Bogomilský hrob blíže Zgošći	19
Bývalé železné hamry u Vareše	23
Selská stavení v Bosně	27
Selské stavení v dolině řeky Sávy	29
Lodní mlýn na Sávě	31
Pečení jehněte na rožni (s vodním pohonem)	32
Sarajevo. Pohled se strany západní	34
— Pohled s pevnosti, ze žluté bašty	40
— Z turecké čtvrti	42
— Bosenský sedlák nesoucí krocana na trh	43
— Ze starého tržiště	45
— Ghazi Husrev-Begova džamija	46
— Pohled do ulice	48
— Starý Gušlar bosenský	49
— Hřbitov Španělských židů	52
— Starý tur. hřbitov Alifakovac s hrobkami pašů	53
Lázně Iliđe u Sarajeva. Hôtel Austria	55
Ochranná chýže Anina pod vrcholem Treskavice	57
Vodopád Plivy u Jajce	62
Jajce. Město s hradem	64
— Zvonice sv. Lukáše	65
— Katakomy	66
— Jezero Plivy	67
Údolí u Jablanice	69
Z Jajce do Banjaluky. Most a tunel nad Vrbasem	72
Turecký náhrobek v Cazinu	73
Dřevěné náhrobky pravoslavné	74
Hrad a mlýny v Krupě na Uně	79
Mlýny v městě Bihaći na Uně	80
Višegrad na Drině; cikánská čtvrť	84
— starý turecký most přes Drinu, z r. 1571	86
Turecká strážnice v Novopazarsku proti Uvci	87
Prijepolje v Novopazarsku, od severu	88
— — — — — od jihozápadu	89
Údolí Miljačky u Sarajeva	91
Doprava dříví v bosenských horách	92
Peřeje Prači. Pohled s trati ze Sarajeva do Višegradu	94
Na Drině u Medjedje	96
Most přes Drinu při ústí Limu, 130 m dlouhý, na trati	97
ze Sarajeva do Višegradu	98
Údolí Limu na trati ze Sarajeva do Uvce, se 4 tunely	100

Městečko Čajnice v Bosně	102
Kroje lidové na hranici Novopazarska	103
Plevlje v Novopazarsku, od severu	104
Aladža-džamija ve Foči	107
Vodní nádržka u Klinje	112
Trebinje v Hercegovině	117
Starý turecký most Aršlan-Agicův u Trebinje	119
Vydupávání obilí koňmi v Hercegovině	121
Konjica v Hercegovině. Starý turecký most přes Neretvu	123
— — — — — Pohled s nádraží na horstvo	125
Doprava sena v Hercegovině	126
Pramen Praporac (Komadina), spadá do Neretvy	127
Prenj planina z údolí Neretvy u Jablanice	130
Hercegovské selské kroje	132
Mostar v Hercegovině. Starý turecký most	134
Vojvoda Bogdan Zimonjić, 95 r. starý	135
Výtok Buny u Blagaje v Hercegovině	137
Starý hřbitov klášterní u Žitomislić v Hercegovině	139
Mohamedánské městečko Počitelj v Hercegovině	140
Dívčín hrob v Hercegovině	142
Popovo polje v Hercegovině, zavodněno	144

Vysvětlení zkratk a některých tureckých slov.

Jména staníc železničních vytisknuta tučným písmem.
 † = kostel neb kaple, ☽ = *džamija* (tur. modlitebna), P poštovní, T telegrafní úřad, moh. — mohamedánský, prav. = pravoslavný, ž. = židovský, pl. — *planina* (pohoří).

Beg = potomek poturčené šlechty bosenské, *aga* = statkář, pán kmetů (rolníků), *effendi* = pán, znalec písma, *mufti* = moh. vykládač koranu, *muezin* = vyvolavač modliteb, *imam* = moh. světec, nábožný muž, *mollah* = kněz, *derviš* = mnich, *softa* = kandidát theologie, *hadži* = kdo vykonal pouť do Mekky ke hrobu proroka, *hodža* = učitel, *mula* = vrchní soudce (nad šesti), *kadija* = soudce, *ulema* = znalec práva, *mekteb* = škola, *iptidaija* = škola obecná, *mektehptidaija* = čtyřtř. škola obecná, *idadija* = přípravná škola, *ruždija* = škola měšťanská neb reálka, *medresa* = konvikt střední školy (obyčejně pro duchovní), *džamija* = moh. modlitebna, *tekija* = klášter, *turbé* = pomník, kaple nad hrobem, *vakuť* = záduší, *minaret* = štíhlá věž při džamiji, s níž volá muezin k modlitbě, *kula* = věž, *saħat kula* = hodinová věž, *karaula* = strážnice, *mahała* = čtvrt města, *čaršija* = tržiště, *dućan* = krám, *han* = zájezdní hostinec.

Pokyny turistům.

Nejpříznivější roční doba k cestování po Bosně a Hercegovině je měsíc *září*. Hory jsou prosty sněhu, vzduch čistý, teplota stálá a příjemná; na jaře bývá měnivé počasí, v létě přílišné horko.

Členové KČT mají na drahách bos.-herc. 33⁰/₀ slevy, vykáží-li se členským lístkem s fotografií; také v zemských hôtélích požívají 15⁰/₀ snížení cen. Veškerý dotazy zodpoví milerád Kroužek KČT v Sarajevě. Ostatně v každém skoro místě nalezne se krajan, který ochotně poradí.

Cestovní pas a zbraň jsou zbytečny, jelikož všude vládne úplná bezpečnost; chceme-li však dále za hranice, dobře je míti obé. Nějakou legitimaci vezme ostatně každý na cestu.

Na všech skoro silnicích jezdí poštovní vozy s dopravou osob. Třeba vždy v čas se přihlásiti, po případě telegraficky den před odjezdem, by rezervováno bylo místo. Ceny privátních povozů nutno vyjednat před odjezdem; v městech mají povozníci úředně vyměřené taxy.

K větším výletům do hor radno je upotřebiti koně, na němž buď sedíme, anebo nám nese tlumok s pláštěm. Bosenský kůň je malý, neúhledný, ale neobyčejně vytrvalý a úplně spolehlivý. Jezditi mohou i ti, kteří nikdy na koni neseděli, a také dámy. Koně jdou obyčejně jen krokem, jak v horách ani jinak býti nemůže, lezou v kamení s vrchu i do vrchu jako kozy s největší opatrností a jistotou; dobře je přenechatí vedení jim samým. Vůdce s koněm stojí as 6 K denně; ostatně dle ujednání. Moderní sedla dostaneme v erárních hôtélích.

Oblek budiž spíše teplejší než lehčí; šněrovací střevice dobré a pevné, se silnými podešvy, pro

horské partie okované; doporučují se i kožené kamaše. Nutný je nepromokavý plášť, tlumok na proviant a prádlo, a hůl. (Do pobočných kapes torby radno ještě uložit: jízdní řád železniční, mapy, kompas, kapesní lékárníčku, šicí náčiní, plochou skleničku, dobrý nůž s vytahovákem na zátky, sůl, motouz, papír, sirky, svíčku atd.) K pěším výletům je zapotřebí map generálního štábu. Varuj se každý nastuzení nebo přílišného požitku ovoce, abys nedostal „bosenskou nemoc“, z níž se může vyvinouti dysenterie.

Noclehy a stravování obstaráme si buď v zemských nebo v privátních hôtélích, v menších místech pak v četnických budovách, dle určené sazby. V hanech přespávati se pro nečistotu jich nedoporučuje. Domorodci jsou pohostinní a často poctí turistu černou kávou; urážkou by bylo ji odmítnouti. Při odchodu podarujeme obyčejně děti. Nutno šetřiti starých domácích obyčejů a varovati se různých vtípů a úsměšků. Jsme-li nuceni vstoupiti do tureckého domu, vyvolejme nejdříve pána domu klepáním na vrata, a řekněme mu, co si přejeme. Učiniti tak musíme proto, aby ženské návštěvou cizince nebyly překvapeny a mohly se uchýliti v ústraní; jinak vzbudilo by to nevoli.

Čech snadno se dorozumí s domorodci. Kdo neumí srbsko-chorvatsky, mluv pomalu a zřetelně česky, vyslovuj všecka měkká *i*, v češtině se vyskytující, jako tvrdé *y*, a pamatuj že srbsko-chorvatština nemá žádného *ř*.

Kdo chce něco koupiti, učiň tak vždy u přítomnosti někoho, domácích poměrů znalého, sice věc jistě přeplatíš. Při koupích nutno hodně šmlouvati.

Úvod.

Území Bosny a Hercegoviny má podobu skoro rovnostranného trojúhelníka a zaujímá díl balkánského poloostrova mezi 42°26' a 45°15' sev. šířky a 33°24' a 37°21' vých. délky od Ferra. Bosna má tuhou zimu; lepší má podzim než jaro. Hercegovina těší se pro blízkost Adrie, skoro podtropické teplotě, tak že jižní ovoce se zde výborně daří. Obě země jsou hornaté, a mocná pásma, procházející od severozápadu k jihovýchodu. tvoří rozvodí mezi Adrií a Černým mořem. Střední výška Bosny jest 672 *m*, Hercegoviny 790 *m*; v první zemi dosahuje 23·4° „, v druhé 32·5° „ přes 1000 *m*. Nejvyšší bod celého území jest Maglič 2387 *m*, na hranici černohorské; nejnižší v Bosně při ústí Driny do Sávy, 80 *m* nad mořem, kdežto Hercegovina na dvou místech spadá až k moři (u Kleku a v Sutorině). Podnebí má Bosna na svou jižní polohu dosti drsné. Účinkem hor, z nichž některé pokryty jsou skoro celý rok sněhem, pak účinkem rozsáhlých lesů často prší a počasí se často mění; také značný je rozdíl mezi denní a noční teplotou. V Hercegovině za to jsou v létě horka tropická a srážky vodní vzácné; v zimních měsících panuje pronikavě studený severovýchodní vítr zvaný bora. V údolích padá sníh málo kdy. Těmto poměrům klimatickým odpovídá také vegetace. Lesy zaujímají v obou zemích 2.709.039 *ha*. Jsou tu pralesy, kde se člověk se sekerou ještě neukázal. Větší díl má jich Bosna. Pohled na Hercegovinu je vůbec velmi smutný; cestovatel nevidí mnohdy po kolik mil nic než kamennou poušť, místy jen spoře porostlou drobným křovím. Jenom tam, kde voda něco prstí

nanesla, jsou pole a pastvíska. Horské útroby chovají nevyčerpatelné množství železa, soli, uhlí, manganu, mědi a j.; rovněž minerálními prameny jest Bosna bohata (17 teplých, 23 léčivých a 38 kyselých). Obě země rodí výborné ovoce; Hercegovina znamenitý tabák a víno, Bosna světoznámé švestky. Velice rozšířeno i včelařství. Chov dobytka je značný. Hojnou kořist naleznou zde botanikové, zoologové, mineralogové, etnografové a archaeologové. Obchod bos.-herc. docílil v r. 1905 obrat 189,673.955 kor., z čehož připadá na dovoz okrouhle 93 mil. a na vývoz 97 mil.

Bosna a Hercegovina mají 51.027 km^2 plochy a dle sčítání z r. 1895 1,568.092 obyv. (průměrně 31 obyv. na 1 km^2).

Z veškerého obyvatelstva zabývá se 88° hospodářstvím, zbytek jsou řemeslníci, obchodníci a j. Obyvatelstvo domorodé jest skoro výhradně jihoslovanské, až na malý počet přistěhovalých španělských židů a cikánů. Lid je vzrůstu vysokého a silného. Zemská řeč je srbsko-chorvatská. Dle víry dělí se (v okrouhlých číslech) na 674.000 pravoslavných (Srbů), na 550 000 mohamedánů (poturčenců), na 334.000 katolíků (Chorvatů), na 8000 židů a asi na 4000 protestantů. (Příslušníků zemí koruny české je zde 6628, z nichž přes ²/₃ Čechů). (Obširný popis obou zemí nalezeš v Ottově Naučném slovníku IV).

Jen málo zemí rovná se krásami přírodními zemím okupovaným. Návštěvy cizinců každým rokem se množí, a co nevidět budou Bosna i Hercegovina kraji turisty se zálibou vyhledávanými, zasluhují toho také plným právem. Lákati budou a to čím dále, tím více, svou malebností, nebetyčnými horskými velikány, panensky netknutou přírodou, přístupnou pomocí nových cest a hor-

ských útulen, svým orientálním rázem měst a míst vůbec, svéráznými typy, kroji a mravy obyvatelstva, svou bohatostí různých odvětví práce a vědy dosud neprozkoumaných atd. Jsou to země zvláštní, plné půvabů, mocně působících, zajímavé dějinami utrpení, jimž srdce české spíše porozumí, než jiné.

Cestování těmito zeměmi je laciné a pohodlné; silnice pro cyklisty a automobilisty ideální. Ve všech erárních hôtélích umístěny jsou skřínky s potřebnými nástroji k volnému použití k opravě strojů. Bezpečnost úplná.

Dějiny Bosny a Hercegoviny jsou rázu trpného. Nemají žádnou velikou dobu, na kterou by mohl národ patřit a kterouž pokládati by mohl za vzor pro snahu a činnost svou. Bosna nevynikla bojem za velkou myšlenku; jediná skvělá doba vysvitla Bosně a Hercegovině v II. pol. XIV. věku, avšak ta zanikla jen jako meteor a zmizela hned v dlouhověké noci ničivé poroby turecké, z kteréž teprve nyní se probouzí a křísí. Co bylo před tím, byl jen boj a snaha, utrpení a neštěstí.

Nejstarší obyvatelé obou zemi byli *Illyrové*. Jejich doba připadá předhistorii a zanechala množství památek od doby neolithické až do la téneské. Za nimi přišli *Keltové*, *Římané*, *Gotové*, *Hunové* a *Avaři*. Římané vkročili do země r. 167 př. Kr. a 9. rok po Kr. zaujali definitivně Bosnu. V I. pol. VII. stol. zabrali obě země *Slované* a usadili se tu v župách, z nichž hlavní byla Bosenská, Záchlumská, Travuňská s Konavskou. Na počátku X. stol. patřila Bosna bezpochyby prvnímu chorvatskému králi *Tomislavu*, po něm knížeti srbskému *Česlavu* (931—960). Okolo r. 968 přešla do rukou chorv. krále *Krešimíra* a ku konci X. stol. pod žezlo byzantského císaře *Vasila II. Bulharobijce* (976—1025). R. 1108 přidruží se Bosna Uhrám; král *Béla II.* přijímá název «rex Ramae». Nejstarší zachovaná písemná památka bosenská je listina z r. 1189 a sice obchodní to smlouva s Dubrovnikem. Po Bélovi II. zabral celou Bosnu byzantský císař *Emanuel Komljenac*, a držel ji až do své smrti 1100. Nyní vystupují na jeviště dějinné domácí banové, z nichž první vládce slul *ban Borič*. Banové *Kulin* (1180—1204) a *Matěj Ninoslav* (1232—1251) běrou v ochranu Bogomily. V době prvního těšila se Bosna neobyčejnému rozkvětu; r. 1199 přešel Kulin s celou rodinou a 10.000

Bosňany na bogomilství, jež národ zval »národní církvi bosenskou«. Po smrti Matěje Ninoslava, který odrážel křížová vojska proti Bosně vysílaná, rozdělil Béla IV. Bosnu na tři banoviny: *Bosnu*, poříčí to horního Vrbasu a řeky Bosny, v které vládli i dále Ninoslaviči, *Usoru a Soli* (dnešní Tuzlu), kam umístil své přívržence. Následují *Štěpán Dragutin* (1272), *Pavel* a jeho syn *Mladen Šubić* (1302) *Štěpán Kotroman*, zakladatel dynastie Kotromanićů, *Štěpán Kotromanić* (1322—1353), který přijal r. 1340 katolickou víru a odtrhl se od cara Štěpána Dušana Silného; dcera jeho provdala se za krále uher. Ludvíka Velkého. Zemřel 28. října 1353 a pohřben ve Frant. klášteře v Mileševě, jež sám zbudoval. Po jeho smrti nastoupil nezletilý synovec jeho *Štěpán Tvrtko I.* (1353—1391), který se dal r. 1376 korunovati v Mileševě za krále bosenského, srbského a Přímoří. Dobyl území Travuňského, země Hum (nynější Hercegovinu), Katara a Nikšiće. Bosna dosáhla tím rozšíření a moci dosud nebývalé. Roku 1390 jmenoval se »*Dei gratia Rasciae, Bosnae, Dalmatiae, Croatiae, Maritimaeque rex*«; † 23. března 1391. Vládu nastoupil mladší jeho bratr *Štěpán Dabiša* (1391—1395), který shodnův se s králem uherským postoupil mu Chorvatsko a Dalmacii. Po krátké vládě jeho vdovy *Heleny* zvané *Hrubé* (Gruba) (1395—1398), přišel levoboček Tvrtkův *Štěpán Ostoja* (1398—1404), který byl velice závislým na vévodech Hrvoji Vukčići, pánu dolních krajů Bosny, Sandalju Hrančići, poručníku země Humu, a Pavlu Radinovići, majiteli dolů v Olově a pánu na Prači. Hrvoj Vukčić svrhnul ho se stolce a umístil *Štěpána Tvrtka II. Tvrtkoviće* 1404—1408), syna proslaveného prvního krále bos. Tvrtka I., kterého zajal král Zikmund, ale r. 1415 ho opět propustil. Nový král *Štěpán Ostoja* (1408—1418) po druhé zasedne na trůn a přizná krále uherského Zikmunda za svého vrchního vladaře. Po *Štěpánu Ostejići* (1418—1421), synu předešlého, přijde opět *Štěpán Tvrtko II. Tvrtković* (1421—1443). V r. 1421 byl korunován v Sutjesce. Mezi domácími zúřila tříletá domácí válka. R. 1436 ponížil se a přiznal sultánovi Muradu II. vasalství. Tím se stala Bosna poprvé vasální zemí osmanské říše. — R. 1448 dostal *Štěpán Vukčić* († 1466), pán na Chlumsku a Travaňsku od římsko-německého císaře Bedřicha III. titul »herceg od sv. Savy«, z něhož i jméno Hercegovina původ svůj má. — *Štěpán Tomáš Ostojić* (1444—1461) nemanželský syn krále Štěpána Ostoje, byl svým synem z prvního manželství Štěpánem Tomaševićem a svým bratrem 10. června 1461 zavražděn. *Štěpán Tomašević* (1461—1463) byl jediným králem bosenským, ale zároveň také posledním, který s povolením papežské stolice byl ko-

runován. Mohamed II. dal krále před Jajcem stíti; Bosna stala se pašalíkem tureckým. R. 1483 ocitla se i celá Hercegovina v držení tureckém. Díl země mezi Unou a Vrbašcem s hradem Jajeckým, který zůstal při Chorvatsku, zabrán Turky 1528. Šlechtici bosensští a hercegovinští přijali víru Mohamedovu a stali se nejfanatičtějšími pronásledovateli domácího a sousedního obyvatelstva, z nichž se většina vystěhovala. Sultán vlek s sebou do otroctví 100.000 obyv. a 30.000 jinochů umístěno mezi janičary. Vrchní správu Bosny a Hercegoviny vedli místodržitelé sultánovi, zvaní beglerbegové, jichž se vystřídalo do r. 1878 214. Porážkou Turků u Vídně 1683 počínají války Rakouska proti Turecku, kteréž vedeny byly zejména o Bosnu. Když r. 1686 Turci ztratili Budín, snažila se křesťanská vojska zase do Bosny vniknouti. Markrabě Ludvík Bavorský dobyl 25. října 1688 Zvorníku, gen. Perčinlija 1690 Tuzly a r. 1693 obsadil ban chorvatský Adam Batthyány několik pevností a získal zemi až k dolní Uně. Skvělou výpravu provedl princ Eužen Savojský, dobyv zemi od Brodu až do Sarajeva (23. říj. 1697), osvobodil 40.000 křesťanů kteří se usadili v Brodském okrese. Karlovický mír 26. ledna 1699 stanovil Unu a Sávu pevnou hranicí rakouskou a cis. protektorát nad katolíky v říši osmanské. R. 1717 dobyl vojevůdce Petráš Doboje a dostal se až ke Zvorníku, chorvatský ban operoval u Bos. Nového. Válčení jich bylo ale méně šťastné a uzavřen mír v Požarevci 2. července 1718 a rak. hranice byla 2—3 hod. za Sávu a Unu na bosenské území posunuta; smlouvou v Bělehradě 18. září 1739 byla však opět na obě řečené řeky stanovena. R. 1828 v rusko-turecké válce učinil sultán Mohamed II. opatření zkrotiti odbojnou bosenskou šlechtu. V té době vynikl vezír Husein Berbeli Aga, zmaj (drak) bosanski zvaný. 2. září 1839 dostali křesťané od sultána Abdula Medžida uspokojující odpověď na své tužby, čímž šlechta bosenská byla roztrpčena. Vzpoureu tu radikálně utišil Omer paša, poturčený to bývalý rakouský poddůstojník. Latas r. 1850 a znovu r. 1862 třenic mezi mohamedány a křesťany trvaly však dále, až čl. 25. berlinské smlouvy ze dne 13. července 1878 přiřkl Rakousku-Uhersku právo obsaditi Bosnu a Hercegovinu a spravovati obě země. Po mnohých těžkých bojích pod vedením polního maršálka bar. Jos. Filipoviče v Bosně a generála bar. Štěpána Jovanoviče v Hercegovině byli povstalci do konce října 1878 v obou zemích poraženi a zemím těmto nastalo období evropské kultury. Zavládl pokoj a pořádek a země процitly z dlouhé, těžké mdloby a z mrákot středověku.

(Podrobnosti dějepisné nalezneš u jednotlivých míst).

I. Z Bos. Brodu přes Dobož do Sarajeva.

(Vzdálenost 269 km ujede vlak za 9—11 hodin.)

Bosanski Brod. Konečná stanice uher. státn. drah; počátek úzkokolejně (o 76 cm rozchodu) bos.-herc. dráhy. Veliká nádražní budova v maur-ském slohu z r. 1897. Železniční most přes Sávu spojuje Slavonský Brod s Bosenským; stojí na 6 pilířích a dohotoven r. 1884 nákladem skoro 4 mil. korun; konstrukce 484·45 m dl., 7·40 m šir., 8·50 m vys., nad obyčejným stavem vody 15·20 m. Středem jeho vedena kolej, po stranách místo pro jízdu a pěší.

Městys **B. Brod** (tur. Busud) má 1812 obyv *) (894 kat., 575 moh., 36 prav., 19 evang. a 85 ž., † kat. a prav., P, T, 2 ☼, okresní exposituru oddělení finanční stráže, obec. školu, mramorový pomník na památku návštěvy císaře Františka Josefa I. (1885). Obchod se švestkami a vepřovým dobyt看. (Západně od B. Brodu v Bos. Kobaši, okres Prnjavor, kolonie Čechů, kteří sem přišli z Ruska; Češi jsou usedlí také ve Vranduku a v Detlačkém Lugu, okres Dervent.)

Vlak jede jižně podél Sávy na nízkém náspu mezi bahnitými pastvisky. As 2 km od stanice mineme akc. továrnu Danicu na čistění minerál. olejů a chemikalie. Roční výtěžek 1500 vagonů petroleje, benzínu, parafínu, vazelínu, olejů k ma-zání atd; vývoz do Srbska, Švýcar a Německa.

Sávská rovina od Brodu na jih, do tak zva-ného Ivanjského polje je jednotvárná.

*) Veškeré údaje jsou dle sčítání z r. 1895.

(5 km) **Sijekovac**, překladní stanice na Sávě pro vývoz lodní. Zde otočí se trať k Ukrině, přítoku to Sávy z pravé strany, projede

(10 km) **Novoselo** a podél uvedené říčky přičlází u výhybky Han Lužani k výběžkům Vučjak planiny. Krajina je obydlenější a živější.

(25 km) **Derwent** (tur. *Derbend*), město ve výši 150 m na dvou návrších malebně ležící. Má 5424 obyv. (3024 moh., 1470 kat., 601 prav., 122 evang., 109 ž.) okres. úřad, P, T, voj. posádku, četnickou stanici, zemskou erární ovocnou a vinařskou stanici od r. 1886, obecní nemocnici, kat. a prav. f, 3 ☺, 3 obec. školy, 6 mektebů, dílny nádražní, továrnu na hole od r. 1895 (tucet 6—30 kor., roční výroba 300.000 kusů). Je důležitým místem pro obchod obilím, dobyt看em a švestkami.

Do r. 1883 byla zde na místě kat. kostela osmanská tvrz; r. 1687 dobyt看a byla generálem Karlovacským, rovněž roku 1717 a 1737 Petrášem, ale vždy zase přišla do rukou tureckých.

Výlety: 1. Do *Františkánského kláštera Plehanu* (9 km); knihovna chová pozoruhodná díla.

2. K troskám hradu *Dobora* na Bosně (35 km) proti městu Modriči.

Zde porazil král Zikmund uherský v srpnu 1395 Bosňany a dal zbořiti hrad, který však ale znovu postaven. R. 1408 porazil týž král bosenské vojsko, vedené králem Tvrtkem II. Tvrtkovicem a dal 126 zajatých magnátů stíti a těla jich do řeky Bosny naházeti. Na to hrad znovu zničen.

Hned za nádražím počíná trať stoupati ke hřebenu kopce, rozvodí řek Ukriny a Bosny a vlak projíždí na svahu v četných zákrutech

(36 km) **Vrhovi** až dostoupí na nejvyšším bodě

(49 km) **Han Maricu**. Odtud je krásný rozhled na Posavinu, v l. na Motaicu pl., v pr. na hřeben Vučjak pl. Odtud klesá k

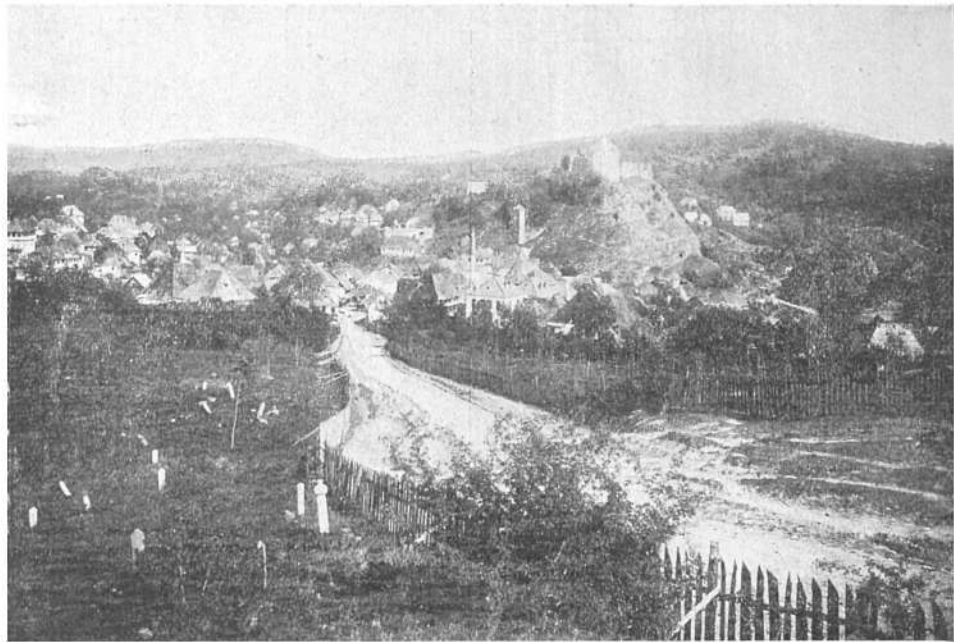
(60 km) Veliké a do údolí řeky Bosny, kterou již neopustí až u Sarajeva, do

(71 km) Kotorska. Ves, 3 km sev. vzdálená, má 1105 moh., 8 prav. a 8 kat., 2 ☺. Zde r. 1878 pokusili se povstalci po prvé překazit vojsku rakouskému postup do vnitř země.

Trať vede dále polemí a lučinami a vstupuje u (77 km) Rudanky, do úžiny mezi řekou a příkrými břehy. Naproti km 79. zvedá se proti řece strmý kužel skalní, Šokčevićeva skála zvaný, pojmenovaný po c. k. pěším pluku č. 78 svob. p. Šokčeviće, který tu v r. 1878 odrážel útoky zfanatisovaných čet bosenských bojovníků. Při výjezdu z úžiny zahlédneme po pravici na skále veliký, železný kříž, jež dal postavit velitel a polní maršálek hr. Szapáry vojákům padlým ve srážkách u Doboje r. 1878. V I. vidíme most, po kterém vede silnice do údolí Sprečského.

(84 km) Dboj s restaurací a zemským hotelem naproti stanici. Město má 3000 obyv. (1750 moh., 800 kat., 380 prav., 20 ev., 50 ž.) a leží v zahradách na výběžcích Krnin pl., ve výši 114 m; je sídlem politické expositury, četnického velitelství, oddělení finanční stráže, má 3 ☺ a obecné školy, P, T, obchod obilím a švestkami. Odbočka trati Dolnja Tuzla—Siminhan. Zde křižují se též hlavní silnice Sarajevo—Bos. Brod a Banjaluka—Dolnja Tuzla. Dboj je důležitým strategickým místem, neboť ovládá jižně vchod do údolí Bosny, vých. do Sprečského údolí. Město převyšují na osamělém vrchu imponantní trosky pevného kdys hradu usorských banů, který hrál v dějinách Bosny důležitou úlohu. Pěkný rozhled.

V starých dobách byl předhradím Tešnje, hlavního města banoviny Usory. Připomíná se již za Ludvíka I. v XIV. stol.; nejvíce však za vojevůdce prince Evžena Savojského, který se ho zmocnil r. 1697. R. 1717 dobyl ho generál Petraš.

TEŠANJ v Bosně, staré sídlo banu Usorských.

Okupační vojsko muselo zde v době od 16. srpna do 14. září 1878 odrazit četné útoky povstalců pod vedením Muftiho z Plevlje, Mehmeda Effendi.

Výlety: a) Na vrch *Ciganišče* (566 m) za 1 a půl hod. Jdeme přes most na sev. konci města, stoupání počne od silnice j. Svjetlice. Výborný rozhled do poříčí Bosny.

b) Do *Tešnje* (10·5 km, poštou 3 hod.) Město Tešanj, ležící malebně v úžlabině na obou březích Radušky, má 6736 obyv. (5588 moh., 661 kat., 453 prav., 32 isr.), okres. úřad, P, T, 5 ☺, četnickou stanici, obecné školy, vodovod 3 km dlouhý, stanici lesní dráhy Jela, 6·5 km vzdálené. Obchod se švestkami, dobyt看em, obilím, výroba mlýnských kamenů, dřevěného nádobí, koželužství a výroba koberců. — Jižně od města zvedají se na strmém skalním vrchu rozsáhlé zbytky starého hradu, pocházejícího bezpochyby z 12. stol.; obývali jej kdysi banové a vojvodové Usorští. Mocné valy pevnosti a věž jsou dosud velmi dobře zachovány. Hrad přivlastnil si první ban Bosny; po křížovém tažení uherského krále Ondřeje proti banu Ninoslavovi odezdán jeho synu Sebislavu r. 1232, a Zikmundem propůjčen r. 1400 hr. Garovi. Koncem 15. stol. dostal se do rukou Turků, byl však záhy, když Husrefbeg Berislavić na Sávě byl poražen, r. 1506 obsazen křesťany. Princ Evžen jej obléhal, značně poškodil, načež 1. list. 1697 hrad padl mu do rukou. Později Turci jej nejen opravili, nýbrž i značně rozšířili, aby nepřátelským hordám byl zamezen přístup do údolí Usory.

Vděčné výlety do *Kiseljaku*, *Pribinče* a velice romantickou krajinou přes *Borja pl. do Kotor-Varošu*. V obci *Rastuša* rozlehlá, dosud ne zcela prozkoumaná jeskyně. Pro myslivce vydatné hony na srnce, medvědy, vlky, černou zvěř a zajíce, pro rybáře pstruhy.

Z Dobože vede dráha úrodným údolím, kde se mnoho řípy pěstuje, do (86 km) Usory, ležící na říčce téhož jména. Cukrovar. Odbočka lesní dráhy s dopravou osob *Usora-Tešlic-Pribinić* (40·5 km dl.) Terstská firma Morpurgo & Parente od r. 1886 vyrábí tu dužiny. — *Tešlic* má 1461 obyv. (568 moh., 782 prav., 116 kat., 4 ev.) P, T, ☺ hůtel se 6 pok. Veliký akc. podnik se základním kapitálem 3 mil. kor. na zužitkování dřeva dle patentu inž. Jos. Bergmanna z Neheimu, a všech

MAGLAJ na břehu Bosny, se strany severní.

na suché cestě získaných dřevných produktů; zaměstnává 650 dělníků. — U Usory přeje trať poprvé řeku Bosnu a vede po úbočích lesnatého *Ardovce* úžlabinou do (97 *km*) Trbuku v romantické krajině. Na protějším břehu *Trebačko brdo* (604 *m*). Po výjezdu ze stanice spatříme v l. kolmo spadající skálu, *Šahin kamen*, přístupnou od sev., na které hnízdí sokoli a orlové. Odtud krásná vyhlídka na *Maglaj* a *Crni vrch* (732 *m*). Při silnici oblíbené zřídlo kyselky, obsahující též síru. U *Paklenice* na téže silnici nalezeny římské hroby. — Dráha překročí po druhé řeku a vjíždí do města

(109 *km*) *Maglaj*; restaurace v nádraží. Domy, rázu čistě tureckého, seskupeny jsou malebně na úpatí vrchu *Ozrenu*. Město má 3428 obyv., z nichž 2986 moh.; je sídlem okres. úřadu, P, T, velitelství okres. četnické stanice, finanční stráž, kat. fary v *Rudnici*, má † prav., 5 ☽, obecné školy a 1 medressu. Obchod s dobytkem, se švestkami a vejci. Pozoruhodna je džamie *Kuršumlija* s vys. štíhlým minaretem, pocházející z XV. stol., jež prý byla vystavěna z kamenů kostela z *Krstno-polje*, vesnice to 12 *km* j. od *Maglaje* na *Bosně* ležící. Jest to okrouhlá stavba s kopulí, s před. síní, krytou třemi menšími kopulemi; r. 1900 byla znovu vymalována. Pozadí její tvoří skalní kužel příkře k řece spadající, jehož vrchol zdobí hradní zřícenina s dosti zachovalými ohradními zděmi a věžemi.

Vypráví se, že *Maglaj* slul dříve *Straža* a byl tehdy nepatrným místem s malou tvrzí, která sloužila k ochraně hradu *Tešnje*. Když sultán *Fatih-Mehmed II.* vpadl do *Bosny* a po bitvě u *Vranduku* vnikl do *Posaviny*, první padla v osmanské ruce *Straža*. (1528). Sultán zvolil ji svým hlavním východištěm, nadal jí privilegii a odtud táhl na *Tešanj* a na druhé hrady *usorské banoviny*. Město se rozšířilo. Při návratu *Evžena Savojského* z vojenského tažení proti *Sara-*

jevu Maglaj spálen a rozbořen. Straža dostala dnešní pojmenování Maglaj prý od mlhy, která se tu často vyskytuje.— Na Maglajském polji je osada Němců z Tyrol. Ještě nutno i toho vzpomenouti, že v Maglaji žije několik begů, kteří používají k lovu sokoly, jež chytají v Ozren planině. — Před mostem obelisk na památku zde pohřbených husarů, kteří 3. srpna 1878 ze zálohy přepadeni a pobiti. — 3 hod. na východ od města jest jeskyně *Megara*.

Za Maglajem vjede dráha do úžiny mezi Bosnou a Šikola brdem, přejde potok Lješnicu, táhne se podél vsí Krstnopolje a Krajšte, po ostré zatáčce mezi Pazdrićem (497 *m*) a Bleznou (645 *m*) při-

Výprava na lov se sokoly.

jde ke (121 *km*) Globalici a dále širokým údolím přes mokré louky do (132 *km*) Zavidoviće. Obec leží půl hodiny od nádraží a má 628 obyv., P. T, dvě parní pily firem: J. Eissler & Louis Ortlieb s 2 $\frac{1}{2}$ mil. základního kapitálu a G. Gregersen & syn. Zavidović je východištěm lesní dráhy 120 *km* dlouhé: *Krivaja-Zavidović-Olovo-Kusaće*, patřící prvé z uvedených firem, a 21·7 *km* dlouhé lesní dráhy: *Zavidović-Kamenica*, jež slouží ku přivážení dřeva.

Následující (145 *km*) Žepče leží 218 *m* n. m. na obou březích Bosny v úrodném údolí (Žepačko

polje), obklopeném zalesněnými vrchy. Město má 2093 obyv., (1570 moh., 337 kat., 69 prav., 19 ev. 95 isr.), okres. úřad, P, T, okres. stanici četnickou, pěknou obecnou školu (takových budov je v Bosně a Hercegovině okolo 200). Daří se tu nejlepší cukerné melouny v zemi; v kraji dobré švestky. (V r. 1895 usušeno bylo v Bosně a Hercegovině 1,860.517 *q* švestek). Na východním konci města stály zbytky staré tvrze, jež byly odstraněny r. 1888 a na jejich místě postaven pomník vojákům padlým r. 1878.

Žepče bývalo kvetoucím městem banoviny Usorské. 14. října 1458 prohlásil zde bosenský král Tomáš Ostojić darovací listinu kancléři St. Ratkovići, týkající se statků v Srbsku. R. 1697 osvojil si město Evžen Savojský, 30. říj. 1850 porazil Omer paša blíže Žepče povstalce a dal četné, nepokojné begy vházeti do Bosny. V lesnatém hřebenu Raduny, na sev. od Žepče porazil bar. Filipović 7. srp. 1878 povstalce a vůdce jich zajal, což bylo příčinou, že dobrovolně vzdali se Vranduku a teprve u Kakanj-Dobože postavili se opět na odpor.

Výlety: a) 13 *km* sev. od Žepče leží *Novi Šeher* s 688 obyv., většinou moh., kteří se živi železářskou výrobou, hlavně kos a nožů.

b) Jižně na úpatí *Orlovika* (597 *m*) blíže Bistrice prýští kyselka všeobecně oblíbená; jsou tu i rašelinné lázně.

c) 1 hod. jihových. u vsi *Liskavice* vyvívají dva prameny, jež dle tvrzení obyvatelů mají otravné účinky.

Trať přešedší Bosnu, zůstává po jejím břehu až do Zenice. Odtud počíná nejkrásnější kraj na trati mezi Brodem a Sarajevem. Údolí se úží a vrchy tísní poznenáhlu řeku tak, že pro železniční kolej a silnici na druhé straně musela býti na úbočích vysekána místa. Jen tam, kde horské potoky ústí do Bosny, dolina se trochu rozšiřuje. Na strmém výběžku *Mahnaće pl.* (1360 *m*) zdraví nás ves *Golubinje* a dostihneme (159 *km*) **Han Begov**, kde při stavbě železnice r. 1879 odkryty byly

staré hroby s bos. penězi z doby krále Tvrtka I. (2 hod. odtud v lesích u vesnice Popežazi dobrá honba na černou zvěř). Odtud zatáčí se trať okolo zalesněného Tulaka k Topčić polju, kde za dob národních banů konaly se dostihy a kde Omer paša r. 1850 porazil povstalce. Druhé rozšířené údolí následuje skoro naproti (168 km) **Nemile**, jež bývala odedávna konečnou stanicí vojska, které chtělo se probiti vranduckou úžlabinou k jihu.

Pod (176 km) Vrandukem otáčí se trať v polokruhu. Dřevěné, chudé domky přimykají se malebně jako hnízda příkrým svahům Zeletvy (1007 m) na skalním výběžku, 548 m vysokém. Obec má jen 479 obyv., většinou moh. Silnice nemohla naléztí místa při řece, i bylo nutno prokopati pod samým Vrandukem tunel, nad nímž vypínají se ještě dnes zdi bývalé tvrze s baštami.

Ve dvoře ukazují starou studnu, jež dosahuje až ke hladině řeky. Lid vypráví, že sloužila zároveň za vězení; skutečně nalezeny byly v ní zbytky lidských kostí a řetězů. Vranduk je nejmalebnějším, strategicky nejvážnějším a historicky nejznamenitějším místem na řece Bosně. Již jeho jméno, které v starých listinách píše se *Vratnik*, praví, že býval klíčem vnitřní Bosny. 50 let před zánikem Bosny dobyl Vranduk král uherský Zikmund. R. 1446 stavěl zde král Tomáš Ostojić kostel, o němž není dnes památky. Zde bývala hranice mezi kraji Vrhbosnou a Usorou a po r. 1503 také mezi Uhrami a Tureckem. R. 1449 vydal tu zmíněný král bos. knížeti Nikolovi Trogiraninu dovolení, že smí vystavěti tři chrámy ve Spljetu, Hvojnici a Jajci. U Vranduku udeřilo r. 1697 jízdeckto prince Savojského na osmanské čety a donutilo je k útěku.

Trať vedena je dále v úžině mezi Veprem (1050 m) v l. a Liscem (1303 m) v pr.; 3 km jižně od Vranduku stojí u cesty náhrobník (turbě) zahynulých moh. obranců z roku 1697. Lid však vypravuje, že tu odpočívá pobožný Turek, který z rozkazu velitele tvrze byl nevinně stat; odpra-

vený pak vlastní hlavu v ruce nesa doběhl až sem a zde zemřel.

U výhybky (183 *km*) Vrače poznenáhlu snižují se hory a otvírá a rozšiřuje se široká, plodná rovina, která je asi tři *km* šir. a třikrát tak dlouhá. Po čtvrté přejedeme řeku Bosnu po železničním mostě a octneme se v

(190 *km*) Zenici; nádražní restaurace. Město leží 324·5 *m* n. m. a má 4570 obyv., z nichž 2440 moh., P a T, okres. úřad, okres. četnickou stanicí, celní a finanční stráž, správu dolů, Františk. klášter s †, prav. †, 5 ☺, synagogu, obecné školy. Je nejprůmyslnějším místem v Bosně. Státní doly s 51 dělnickými domky zaměstnávají 524 dělníků, tři vrstvy uhlí jsou 18 *m* silné, roční výtěžek 1,600.000 *q*. Železárna a ocelárna pracuje od r. 1893 se 450 dělníky. Hrubé železo dováží se z Vareše a vytěží se ročně 150.000 *q* válcového železa, z čehož značný díl vyváží se do balkánských zemí. Musilova továrna na papír, zal. 1887, vyrábí 4000 *q* psacího, tiskového a obalového papíru každého vzoru a pracuje se 100 dělníky. — Ostatní obyv. živí se výrobou domácích kobereců. — Ústřední zemská trestnice pro mužské, odsouzené na dobu delší jednoho roku, vystavěna r. 1887 za 600.000 *zl.*, chová průměrně 600 trestanců, kteří se učí veškerým řemeslům. Blíže ústí potoka Babiny vede přes řeku Bosnu starý dřevěný most, původně vystavěný pro vojsko prince Savojského. Nedaleko něho nacházejí se na hospodářské půdě trestnice staré ostatky někdejšího římského osídlení *Bistue*, jež bylo sídlem biskupa; zde vykopány byly základy veliké křesťanské basiliky. Do okolí Zenice přistěhovalo se asi před 50 lety mnoho Dalmatinců a proto nazývá se kraj ten také Malou Dalmácií. Krátká část od (199 *km*) Janjići do

(205 *km*) **Lašvy** jest velmi zajímavá; řečiště Bosny naplněno je vrstvami a plochami kamennými, skalními hřebeny, v nichž bělá se pěna rozčeřené vody, tvoříc četné slapy, kaskády a proudy. Po úbočích břehů ční celá řada pískovcových útvarů různých fantastických a malebných tvarů.

V Lašvě odbočuje trať do Travniku-Bugojnajaice. Nádražní restaurace. Následuje nepatrná (208 *km*) **Gora** a dále spojené obce

Bogomilský hrob blíž Zgošći.

(219 *km*) **Kakanj-Doboř**, prvá ves leží sev. záp., druhá j. od stanice. Východně od Kakanje poraženi byli 15. srpna 1878 povstalci; z nádraží lze přehlédnouti celé bojiště. Zde odbočuje 3 *km* dlouhá trať k dolu Zgošća, kde je hřbitov bogomilů s nejkrásnějšími posud známými náhrobky. Dráha přestoupí po páté řeku a dorazí do

(223 *km*) **Čatići**, katolické vsi při ústí Trstenice do Bosny.

Poříčí Trstenice připomíná mnohé slavné i smutné události z dějů bos. království. Za dvě hodiny po dobré silnici mezi

vzorně zpracovanými polni dojdeme do *Sutjesky*, 12 km vzdálené, jež má 363 obyv., většinou kat. a dvoutrídni školu. V těsnu pod horskými hřbety Teševa bělá se františk. klášter, v Bosně z nejstarších; připomíná se již od r. 1379. Za tureckých dob měli zdejší Františkáni jediní právo ve svém kostele zvoniti. Za časů Sulejmana II. (1521—1531) byl klášter od Turků pobořen, 1566 znovu postaven, 1658 shořel, 1821 opravován, 1831 rozšířen a 1889 znovu vystavěn. Na místě starého kostela, který choval některé cenné uměl.-hist. památky, dostavěn bude letos nový nákladem 104.000 korun. Některé uměl. předměty odevzdány byly okolo r. 1850 biskupu Štromayerovi a jsou nyní v jihoslovanském museu v Záhřebě. Bohatá klášť. knihovna obsahuje četná cenná starší díla. Podzemní prostory kostela kryjí kosti mnohých bosenských velmožů a banů; tu je pochován též předposlední král bosenský Štěpán Tomáš, kterého r. 1460 jeho vlastní syn a bratr na Bilajském poli umorili. Při spojení potoků Trstenice a Bukovice, v bezprostřední blízkosti *Sutjesky* stával dvůr *Trstivnica*, z něhož jedva stopy postřehneme. Místo, kde se rozkládal, vysázeno je teď révou, dubový a bukový porost prostírá se nad zbytky v zemi zmiřelých zdí. Pod záštitou pevných hradů *Bobovca* a *Vrany* bydleli zde a v *Sutjesce* králové bošenští, kteří zde soudili, zákony dávali a s cizími državami se dorozumívali. O starém kostele sv. Ergura, jež založil Štěpán Kotromanovič, zachovaly se jen upomínky v dějinných pramenech. — Blíže *Sutjesky* našly se náhrobní kameny označené reliefy tři lili, jež zdají se ukazovati na to, že zde pochováni franc. křižáci.

Ze *Sutjesky* směrem sev. vých. přijdeme za dvě hodiny pěšinou podél potoka *Bukovice* divokou krajinou k zřícenině pevného kdysi král. hradu *Bobovce*, k němuž přístup není právě snadný. Nadarmo obléhán byl r. 1350 srbským carem Dušanem, který chtěl dceru bana Štěpána Kotromanice Alžbětu násilím za ženu vydobiti. R. 1404 byl hrad a v něm král Štěpán *Ostoja* obléhán velmožem Hrvojem Vukčičem; onen utekl se do *Budína* a pomocí uher. vojska byl zase dosazen. V *Bobovci* zůstala několik let uherská posádka. V témže roce byl však Štěpán *Ostoja* s trůnu svržen a žil zde až do r. 1408. R. 1410 byl *Ostoja* králem uher. Zikmundem opět na trůn dosazen. Král Štěpán *Tomašević* přenesl sídlo své r. 1460 do hradu *Lajce*, který nebyl tak vysazen nájezdům tureckým. Dne 22. května 1463 vzat byl zradou velitele *Radakoviće*, kterému byl svěřen, by ho bránil proti tur. silám. *Mehmed II.* *Fatih* hrad rozbořil a zrádce

dal stíti. Podnes ukazuje se skála Radakovića, s které, dle pověsti, za odměnu byl svržen. Z pyšného hradu, ve kterém se odehrávaly důležité události vážné pro domácí historii, a v němž chována královská koruna a zemské poklady, zůstalo jen několik rozvalených zdí, v nichž hnízdí hadi a ještěrky.

Za Catići zužuje se údolí a trať vede mezi úbočími vrchů do (228 km) Dobrinje, kde zase otvírá se širší rozhled. Před námi zvedá se vysoký, kuželovitý vrch *Grad* (767 m) se zbytky králov. hradu *Visokého*, pod nímž na úpatí, ve výšce 440 m n. m., leží město (238 km) *Visoko* s 2909 obyv. většinou moh. Je zde P, T, okres. úřad, okres. četnická stanice, oddělení finanční, obecné školy, 6 mekteb, nižší gymnasium řádu frant. s †, † prav., 9 ☺, židovská modlitebna. Ode dávna provozuje se zde známé koželužství; ročně vydělá a vyváží se průměrně 20.000 kusů hovězích a 40.000 ovčích a kozích kůží. Výroba opánek páčí se ročně asi na milion párů. Zpracování kůží je sice dosti primitivní, ale dobré. Zbylou srst spotřebují místní houňari. — V okolí četné bogomilské hroby. Spojení silnicí s Kiseljakem a Fojnicí.

Město slulo dříve *Podvisoki* a bylo ve středověku vynikajícím místem obchodním. 1. září 1355 udělil zde ban Štěpán Tvrtko dubrovnickým svobodný obchod v Bosně. 15. června 1402 potvrdil Štěpán Ostoja privilegie měst Zadru a Šibenika. Počátkem června 1404 konala se tu schůze magnátů, jež krále Štěpána Ostoju prohlásila za zbavena trůnu a za nástupce zvolila Štěpána Tvrtka II. R. 1410 dobyl Visoko král uherský Zikmund. 17. srpna 1878 byli povstalci po delším boji s okolních výšin rozehnáni.

Výlety: 1. na *Grad*; výstup 1 a půl. hod. Na vrcholi rozvaliny hradu a starého frant. kláštera;

2. do *Kiseljaku* (15 km). Poštovním spojením podél řeky Lepenice bohaté na pstruhy a raky. Lázeňské místo Kiseljak, 488 m n. m., leží blíž ústí řeky Fojnice s Kreševicou, jež tvoří dále Lepenicu, má 253 obyv., faru a kat. †, ☺, četnickou stanici, P, T, a obecnou školu. Vyvívá zde silný pramen výtečné kyselky, v obchodě Kiseljak zvané.

3. Odtud 19 km dále leží okres. město *Fojnica*, v ma-
lebné kotlině, 570 m n. m. Pozadí tvoří polokruh horstev
Štitu (1780 m), Vranice (2107 m) a Zec pl. (1939 m), jež
pozdě do léta běhají se sněhem; proto je vděčným výcho-
dištěm pro turisty a lovce. Má 1530 obyv., (839 kat., 644
moh., 25 prav. a 22 isr.) P a T, četnickou stanici, oddělení
finanční strážce, kat. † s farou, starý frant. klášter Sveta
Duša s archivem cenných listin, 3 ☺, obecnou školu, med-
ressu, sirný pramen, továrnu na úly. V okolí pily a doly
akc. uher. společností s ročním výtěžkem 30.000 q rudy.—
Klášter sv. Ducha, na vystupující skále vystavěný, je nej-
starším v Bosně a takřka srdcem katolicismu bosenského.
V jeho archivu uloženy jsou četné tur. fermány; nejdůleži-
tější z nich je ferman, který vydal 1463 sultán Mehmed II.
Fatih po osvojení si Bosny, v němž zaručuje bos. katolíkům
svobodu víry. Jiná důležitá památka je opis heraldiky z r.
1340 staré bosenské šlechty z předturecké doby, kterou na-
psal Stanislav Rubčić na 141 listech, z níž je vidno, že
znaky mnohých agů a begů datují se z doby, kdy ještě byli
křesťany. V klášteře chována byla cenná kasule se znakem
Korvinským, již koupil J. V. císař za 6000 zl.; za tento peníz
vystavěna byla kopule klášterního kostela. Klášter má dále
velikou knihovnu a malé museum předmětů z okolí.

Fojnica hrála ve středověku vynikající úlohu a byla
důležitým dubrovnickým obchodním osídlením. V po-
předí kraje stál *knez*, který bydlel na hradě Kozao na úpatí
Zec pl. Doly v Čemernici (nyní na antimonit) 3-3 km sev.
záp. od města vzdálené, zabrány byly v prvních stol. na-
šeho letopočtu Římány, kteří tu dolovali zlato, mezi XIV. a
XVI. stol. Sasy, kteří těžili tu měď, stříbro a rtuť, Turci pak
později dolovali železo. Ostružnica, je ves 5 km vých. od
Fojnice vzdálená, dle které zvané bylo bezpochyby celé
okolí i s dnešní Čemernicí. U Dusiny dobývá se ruda že-
lezná, v Zec planině ruda, z níž se taví rtuť.

4. Z Kiseljaku do *Kreševa* v horském, lesním terrainu na
řičce Kreševici 670 m n. m. ležící; čítá 1466 obyv. (1251
kat., 208 moh.) a má okres. exposituru, četnickou stanici,
2 ☺, obecnou školu, mekteb, starodávný klášter františk. s †,
v němž zemřel 1905 bosenský básník Fra Grgo Martić.
Praví se, že klášter založila bosenská královna Kateřina, ale
zdá se, že je starší. Prvně ho spálili Turci r. 1524, podruhé
vyhořel 1765 a teprve v nové době byl opraven. (Františkáni
pozváni byli do Bosny okolo r. 1235). Dále je tu filiálka
zemské erární továrny na koberce v Sarajevě a horní spo-
lečnost *Bosenská Idria*. Na blízku trosky starého hradu,
který náležel vévodovi Hrvoji. Vydatné hony.

Z Visoka projíždí železnice úrodnou rovinou kolem (242 km) Lješeviče k (245 km) Podlugovi, odkud odbočuje dráha, 25 km dl. k hutím do Vareše; otevřena byla 7. list. 1895.

Bývalé železné hamry u Vareše.

Vareš s 2400 většinou kat. obyv leží 828 m n. m na lesnatých výbězcích Zvijezdy pl. při potoku Stavnji; má P a T, kat. †, okres. exposituru, lesní a hutní správu, okresní nemocnici četnickou stanicí, 2 obecné školy, mekteb, 2 vysoké hutní pece. Letní sídlo Sarajevských. Jeskyně Ponikva. Hutě jsou v činnosti od r. 1895 a kryjí veškerou potřebu železa a litiny v zemi, kromě toho vývoz do Uher. Roční výtěžek činí 1,500.000 q rudy, 440.000 q hrubého železa, 15.000 q litiny. V dolech a hutích pracuje 440 dělníků. K dovození rudy z Prziči slouží 4 km dl. trať, jiná $2\frac{3}{4}$ km dl. k dolům v Droškovci.

Místo známo bylo již Římanům a osada slula prý Vare vallium. V době bana Kulina osídlena byla okolní krajina saskými horníky, jak některá místní pojmenování jako Saski dol, Saski potok, dokazují.

V *Dubošćici*, asi 4 hod sev. od Vareše, dobývá se od r. 1892 ruda chromová (ročně asi 5000 q).

Z Podlugovi vede trať kolem vsi Aliagić s † prav. a přichází do

(252 km) *Vogošći*. Zde jest cementárna s roční výrobou 5000 q. V (254 km) *Semizoyci* odbočuje hutní dráha s dopravou osob do Čevljanoviće, 22 km dl. Trať vede malebným, zalesněným údolím podél potoka Ljubinje, značně stoupajíc. Ve vrchu Čevljanovićském dobývá se ruda mangánová, která se čistí u Vogošće; roční těžba 15.000 q.

Srednje je vývozní stanice dříví firmy Gius. Feltrinelli & Spol. a firmy Steinmetz. Pila spojena je s 8 km dl. dřevěným smykem (rýzou).

U (252 km) *Dvoru* počíná se rozprostíratí Sarajevsko polje. Na protějším břehu Bosny nalézá se kněžský seminář s † prav. z r. 1884, v l. Orlić (873 m). Na obzoru zvedá se rozložitý Trebević (1630 m), na jehož úpatí rozkládá se Sarajevo; v pozadí zahlédneme Bjelašnici (2067 m), pozdě do léta sněhem pokrytou, v l. od ní Treskavici (2080 m). Před námi v pr. zalesněnou Igman pl. (1248 m), pod níž vyvívá Bosna. Trať vedena je na sev. vých. okraji polje, projíždí (261 km) Rajlovac a brzy na to přijíždíme do středu země, do nádraží hlavního města (269 km) *Sarajeva*.

II. Z Dobože přes Dolnji Tuzlu na Zvornik a do Posaviny.

(Jízda na trati z *Dobože do D. Tuzly* [62 km za 3½ h], zahájena byla 26. dubna 1886).

Z *Dobože* (viz str. 10.) po 160 m dl. železničním mostu přes Bosnu a *Maďarskými vraty* do

strategicky důležité úžiny Spreči, přes 3 km dl. V kolmých stěnách vytesána je v pravo trať, v l. silnice. U Lipce opustí dráha těsno a dostane se do úrodné roviny, která v pr. výběžky Ozrenu, v l. Majevice jest ohraničena. Za (8 km) Suhopoljem otáčí se ve velikém oblouku okolo skalního výstupku; v levo ves Briešnica s ☺, daleko viditelnou, v pr. obec Boljanić s pěknou školou.

(18 km) Gračanica; v levo odbočka do města Gračanice (5 km), ležícího na potoku stejného jména v údolí mezi zahradami a polmi na úpatí Majevice pl., 180 m n. m. Město čítá 3862 obyv. (3001 moh., 674 prav. 112 kat. a 72 ž.), má okr. úřad, okres. četnickou stanici, oddělení finanční a celní strážě, obecné školy, několik ☺, † prav. P, T, pomník vojínům padlým 13. srpna 1878. V okolí pěstuje se řípa a švestky.

Gračanica patřila v době předturecké kraji Usoře; roku 1528 byla osazena Turky. Na blízkou města jsou pozoruhodné trosky Sokolgradu, který koncem XV. století dostal se pod správu tureckou, ale r. 1506, když Ghazi Husrefbeg Berislavičem na Sávě byl poražen, zmocnili se ho Maďari. R. 1512 byl Junusbegem dobyt. Z města vede silnice přes *Gradačac* do *Samce* s odbočkou do *Brčky*.

Po odjezdu z Gračanice poutají oko turisty vrchy Ozrenu, porostlé duby, které dodávají výborný material na dužiny. Na to jedem kolem vsi *Sočkova*, v jejíž blízkosti jsou dvě studny se sirnou vodou a silný pramen kyselky.

Kolem (28 km) **Bos. Petrovasela** prostírají se velké lesy; obec má 606 prav. obyv. a parní pilu. Odtud vede pěšina k prav. klášteru *Ozrenu* (9 km), ležícímu v lese na úpatí *Ozren kamena* (884 m), jehož † vystavěn byl r. 1150 jedním *Nemanjidem*; a jehož zdi ozdobeny jsou bohatě starými, bohužel silně poškozenými freskami. U kláštera silný pramen *Kalugjerica*, jehož voda je v zimě

vlažná, v létě pak tak studená, že sotva ji lze pít. V jeskyni ve *Sklopi* léčívali se nemocní domorodci. — Dráha přejeđe Spreču; v pr. vidíme zbytky staré strážnice (kuly), v l. Dervišan. Minuvše

(33 *km*) Miričinu, přejedeme potok téhož jména a ocitneme se ve skalách těsně vedle řeky, načež projedeme náhorní rovinou a (39 *km*) Dubošnici, přidržující se silnice dostihneme (45 *km*) Puračić. Obec leží 3 *km*. od dráhy, má † prav. a farní úřad, ☺, obecnou školu, četnickou stanici, parní pilu a 1165 obyv. (926 moham., 161 pravosl., 45 kat. a 22 ž.). Trať opustí pak Spreču a přejde do údolí Jaly, ve kterém zůstane až do Tuzly; v pr. vystupuje pl. Konja.

(48 *km*) Lukavac čítá 348 kat., 212 evang., 49 prav. a 20 ž.; má obecnou školu, evang. faru, P, T a velikou chemickou akc. továrnu o 5 budovách, s kapitálem 3,600.000 K; v činnosti je od r. 1894 a zaměstnává 500 lidí. Roztok soli (ročně 100.000 *q*) přitéká železným potrubím, založeným v náspu železničním z Doljni Tuzly (15 *km*).

Následují výhybky (52 *km*) *Bistarac* a (57 *km*) *Bukinje*; odtud silniční spojení s Kladanji, 5 hod. vzdálenou. Za *Bukinji* otevře se údolí Tuzlanské; v l. erár. kruhové cihelny, v pr. saliny, oboje spojené kolejemi. Trať obrací se v pravo ve velkém oblouku a překročí Jalu; v pravo veliká továrna na čištění lihu a parní mlýn.

(60 *km*) *Kreka*, nejdůležitější to průmyslová stanice na této dráze. Zemský uhelný důl s dělnickou kolonií o 70 dvojitých domcích těží ročně 2,500.000 *q* a zaměstnává 700 dělníků; je v činnosti od r. 1884 a má dvě vrstvy uhlí po 9 *m* silné, P, T. Ředitel Čech, člen KČT. S doly spojena je kruhová pec, která vyrobí ročně dva a půl milionu cihel.

(62 km) Dolnja Tuzla, krajské město leží 235 m n. m., na obou březích Jaly, má přes 12.000 obyv. (5984 moh., 4358 kat., 1447 prav. 360 ž.), P, T, telefon, je sídlo metropolitity pravosl., moh. mufti, má krajský a okr. úřad, okres. soud, státní návladnictvo, finanční inspektorát, komisariát celní a finanční stráže, cejchovní úřad, horní

Selská stavení v Busně.

správu, správu salin, okres. vakufní komisi, okr. nemocnici, vojenské úřady, klášterní † kat., hřbitovní † prav., † kat. a prav., 12 ☺, z nichž Behrambegova džamie v arabském slohu vystavěná je pozoruhodná, synagogu, vyšší gymnasium od r. 1899, obchodní školu, 3 obecné, dívčí, soukr. školu klášterních sester, medressu, iptidaiju a 9 mekteb, pivovar a 3 parní mlýny.

V Dolnji Tuzle soustřeďuje se nejznačnější velkoobchod s dobytkem z celé země. Velmi vydatné je též pěstování ovoce; r. 1905 vyvezeny byly tři mil. kg. sušených švestek.

Město se vyvinulo teprve v době, kdy Omer paša povýšil je místo Zvorniku na krajské sídlo. Ve středu města sbourána byla tvrz s kasematy, r. 1740 vystavěná, jež byla bez historické ceny a překážela rozvoji města; na jejím místě stojí radnice. Tuzla má četné a silné prameny solné, jediné

na poloostrově balkánském, od nichž i své jméno dostala. (Z tur. slova tuz — sůl; v středověku stula Salinae, slovansky *Soli*). Solivary kryjí veškeru potřebu solí v zemi, a mimo to sůl ještě se vyváží. Známý byly již v předhist. době; mezi kmeny illyrských kmenů Ardiaerů a Antariatů byla smlouva týkající se jich užívání. Kraj jmenuje se *Soli* již v 10. stol.; r. 1225 nazývá se Tuzla hlavním městem země *Soli*. Ve středověku vyráběli sůl ve velkých, hlubokých jamách, naplněných hranicemi dříví, které byly zapalovány a polévány slanou vodou. R. 1324 jmenoval se ban Štěpán Kotromanić *dux de la Sale* a po něm všichni bosensští panovníci. R. 1690 prodral se rak. generál Perčinlija až k Tuzle, porazil Turky a při svém návratu odvedl s sebou 3000 kat. vystěhovalců, kteří se usadili ve Slavonsku.

Výlety: Pašinbunar, Siminhan, Mitrovhan, Kiseljak, Ilinčice Parselo, Lukavac. V okolí hojné bogomilské hroby.

Konečná stanice dráhy je (67 km) Siminhan. (Býval zde han jistého Simy, odkud pojmenování.) Dobývá se zde sůl od roku 1885.

A) Z D. Tuzly do Zvorniku (na hranici srbské).

Ač vede dráha až do Siminhanu, jest lépe zjednatí si povoz v Dolnji Tuzle.

Do *Zvorniku* (54 km). po dobré silnici dojdeme za 5 h. Za Siminhanem přejde povlovně pohoří Čakloviću ve výši 439 m a sestoupí do údolí Sprečského. U hanu Čapardi, kde výstup na pl. Majejici počíná a kde odbočuje pěšina ke klášteru *Paprači* a k starému † *Lovnici* (4 hod. koňmo), stojí kasárny. U hanu *Snagovo* dostihneme nejvyššího bodu (580 m n. m.).

S průsmýku krásný pohled na pohraniční řeku Drinu. V pěti zákrutech sestoupí silnice do bývalého krajského města *Zvorniku*, jež má 3183 ob. (2029 moham., 820 prav., 112 katol., 125 ž. a 97 špaň. ž.), okres. úřad, celní úřad, finanční stráž, voj. velitelství a zásobárnu, velitelství četnické stráže, P, T, obecné školy, iptidaiju, 8 ☺, † kat. a prav., modlitebnu špaň. židů, zbytky frant. kláštera z XV. stol.

Město leží malebně na l. břehu Driny, 135 m n. m. Na jihu uzavřeno je pevností, jejíž věže a hradby úplně ovládají řeku a cestu; spojena je s citadelou na příkrém Velavniku.

Selské stavení v dolině řeky Sávy

Roku 1463 byla pevnost vojskem krále Matyáše Korvina Turkům odňata. Když opět přešla v ruce turecké, byla roku 1517 Uhry marně obléhána. R. 1688 byl Zvornik Ludvíkem, markrabětem bádenským, dobyt; následujícího roku však opět Huseinpašou vzat. Roku 1717 utržil zde generál Petráš těžkou porážku; také r. 1737 operovali zde Rakušané nadarmo. Červená, mramorová tabule ve zdech pevnosti, na niž je vytesán nečitelný, starobosenský nápis a ženská postava, upomíná asi na krásnou panovnici Jelenu, jež v ústech lidu zove se Prokletá Jelena.

Poblíže Zvorniku jsou trosky hradu *Skočiće*, a poutnický prav. klášter *Tavna*. Na pr. břehu Driny srbská ves Mali Zvornik.

Ze Zvorniku do Bos. Rači po Drině a dále do Brčky, Mitrovice, Šabce a Bělehradu po Sávě jezdí parníky osobní.

B) Z D. Tuzly do Posaviny.

Z Dolnji Tuzly do Bjeliny a Brčky (54 km, povozem po výborné silnici za 6 h). — As 10 km za Dolnji Tuzlou nalézá se čistě moh. místo *Gornja Tuzla*, bohaté ložiskem soli; má 1580 obyv., 7 ☺, obecnou školu a 2 mekteby. Silnice přejde v zákrutech hřbet *Majevice* a táhne se pěknými, listnatými lesy do *Lopare* v příjemném údolí *Gujice*, kde stojí četnická budova, mine dále místo *Čelić* v údolí *Sibošice*; zde odbočuje silnice do Bjeliny, kterou odtud za 3 hodiny jízdy dostihnouti můžeme.

Bjelina leží 94 m n. m. v nejúrodnější rovině bosenské a čítá 9732 obyv. (5772 moh., 1955 prav., 1077 kat. 163 ev., 306 ž.); má okres. úřad, obecní nemocnici, voj. velitelství, správu finanční kontroly, velitelství četnické stráže, P, T, 4 ☺, † kat. a prav., obchodní školu, 3 obecné, 4 mekteby, veliký park, parní mlýny, sušárny na švestky a palírny slivovice. Hotel *Drina* (12 pok.), *Kronprinz Rudolf* (8 pok.). Na blízku německá kolonie vystěhovalců: *Franz-Josephsfeld* s 1025 ev., kteří mají svou faru, modlitebnu a ob. školu.

Z Čeliće dostaneme se posavinskou rovinou do *Brčky*. Město leží 96 m n. m. na pravém břehu *Sávy* a čítá 5998 obyv. (2820 moh., 1616 prav., 1295 kat., 68 ev., 189 ž. a 10 jiných). Je sídlem okres. úřadu, stan. voj. velitelství, četnické stráže, zastupitelství paroplav. spol. *Dunajské*, konečná stanice lokál. dráhy *Vinkovce-Gunja-Brčka*; má † kat. a prav., 3 ☺, P, T, obchodní školu, 3 obecné, 4 mekteby, mektebiibidajiu. Se slavonským břehem spojena je dřevěným mostem 755 m dl., spočívajícím na 27 pilířích. *Brčka* je hlavním místem obchodu s bosenskými švestkami; vyváží jich ročně až 2500 vagonů. Je tu akc. spořitelna a fil. priv. zem. banky. Hôtely: *Posavina* (30 pok.), *Kaiser von Oesterr.* (7 p.), *Marie Kochové* (5 pok.), *Orient* (4 p.).

Z *Brčky* přes *Gradačac* do *Samce*. (Asi 58 km po výborné silnici; jízda do *Gradače* trvá 3 a

půl hod., odtud do Šamce 2 hod.). Z Brčky jedeme směrem k Orašji (kde je státní vzorné hospodářství pro pěstování tabáku od r. 1888.), obcí Goricou úrodnými a vzorně obdělávanými polmi, lukami a pastvinami. Po překročení říčky Tinji za obcí Krepsič rozdvojuje se silnice k severu a

Lodní mlýn na Sávě.

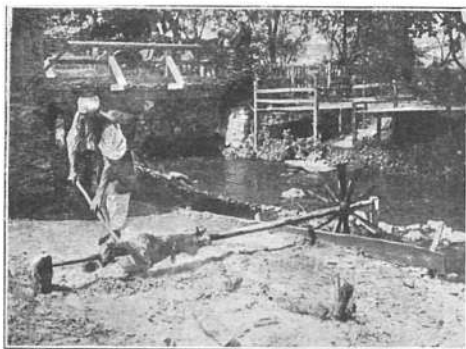
k jihozáp.; přidržíme se druhého směru a brzy dosihneme rozlehlé pahorkatiny. Pohoří Majevice v. je stále viditelné. Za obcí Bukvičem počíná dosti značné stoupání; s nejvyššího bodu uvidíme

Gradačac (136 m n. m.), město obklopené švestkovými sady. (Vzdálenost z Brčky 36 km, z Gračanice 34,6 km, z D. Tuzly 78 km, z Modriče 16 km). Čítá 3562 obyv. (2823 moh., 402 prav., 302 kat., 6 ev., 29 ž.) a má okres. úřad, okres. velitelství četnické stráže, stráž finanční a celní, P, T, kat. a prav. faru, † kat. a prav., 4 ☺, dvě školy obecné, 4 mekteby. Hôtel Gradačac (5 pok.) Značný obchod se švestkami.

U prostřed města na skalním kůželi stojí dobře zachovalý a pevný hrad bega Gradaščeviče, jehož hlavní budovy užívají četníci. Poslední držitel pevnosti, náčelník Husein Gradaščevič, byl udatným vůdcem povstalců a v písni lidové nazýván je drakem bosenským (zmaj bosanski). Blíže pevnosti v l. hradní skály stojí na výšině stará hodinová věž a nová budova okres. úřadu.

Odtud 3 km sev. počíná veliká sávská rovina; přímá silnice vede do obchodního města

Bos. Šamce, 23 km vzdáleného (z Brčky 46 km), jež má 1553 obyv. (995 moh., 271 kat., 224 prav., 3 ev.), † kat., 1 ☺, 2 obecné školy, 2 mekteby, P, T, okres. exposituru, četnickou stanici, stráž celní a finanční, zastupitelství paroplav. spol. Dunajské, 4 moderní cihelny, hlavní sklad tabáku. Obyv. žíví se polním hospodářstvím, jmenovitě pěstováním řípy, obchodem se švestkami a s vepřovým dobyt看em. Město leží při vtoku řeky Bosny do Sávy. Na protějším břehu jest konečná stanice uher. stát. dráhy Slav. Šamac-Vrpolje. Ze Šamce projektována je širokokolejná dráha do Doboje. — V Posavině nalezeny byly kolové stavby předhistorické.

Pečetí jehněte na rožni (s vodním pohonem) o lidové slavnosti.

III. Sarajevo a okolí.

Sarajevo (540 m n. m.) má dle sčítání z r. 1895 41.543 ob. (včetně 3460 mužů vojska). Dle víry dělí se tito na 17.158 moh., 10.672 kat., 5858 prav., 285 evang., 4060 ž. a 50 jiných; obývají 6987 domů.

Hôtely I. třídy: Europa, Central (Pračke); z obou jezdí omnibusy ke každému vlaku. II. třídy: Kaiserkrone, Ra-decký, Goldenes Lamin, Anker, Crkveni ban.

Restaurace: Europa, Pračke, Spolkový dum, Friedrich, Hof, Valits, Treboňská pivnice.

Kavárny: Europa, Central, Abbazia, Hof, Marienhof, Lohner.

Poštovní úřad: proti kat. katedrále (hlavní), ve vládní bu-dově I. (filiálka). *Telegrafní úřad*: ve Frant. ulici a v Konak ul.

Denní listy a časopisy: Sarajevski list, Bosnische Post, Hrvatski dnevnik, Bos.-herc. glasnik, Srpska riječ, Bošnjak, Behar, Bosanska Vila, Glasnik zemaljskog muzeja, Školski vjesnik, Težak, Vrhbosna, Bos.-herc. istočnik, Glasnik sv. Ante Padovanskoga, Bosnischer Bote, spolu adresář pro B. a H.

Elektrická tramway jezdí mezi nádražím a katedrálou a mezi tabákovou továrnou a radnicí každých 15 minut (jedno pásmo 10 hal.). — *Omnibus* jezdí z Konak ul. do nemocnice.

Ceny pro vůdce v městě: za hod. 80 h, za 2 hodiny K 1·40, každá další hodina 60 h; mimo město: na Trebević a zpět 5 K, na Čolinu Kapu a zpět 4 K, k vodovodu Moš-čanice a zpět 4 K, do zemské nemocnice a zpět 3 K, do Ilidže a zpět 7 K, na Bjelašnici a zpět 9 K, k vodopádu Skakavci a zpět 5 K, za koně na Trebević a zpět se sed-lem 5 K, bez sedla K 4·40, na Bjelašnici K 11·20, 10—, na pul dne kamkoliv K 3·60, 3—, na celý den 5·60, 5— K.

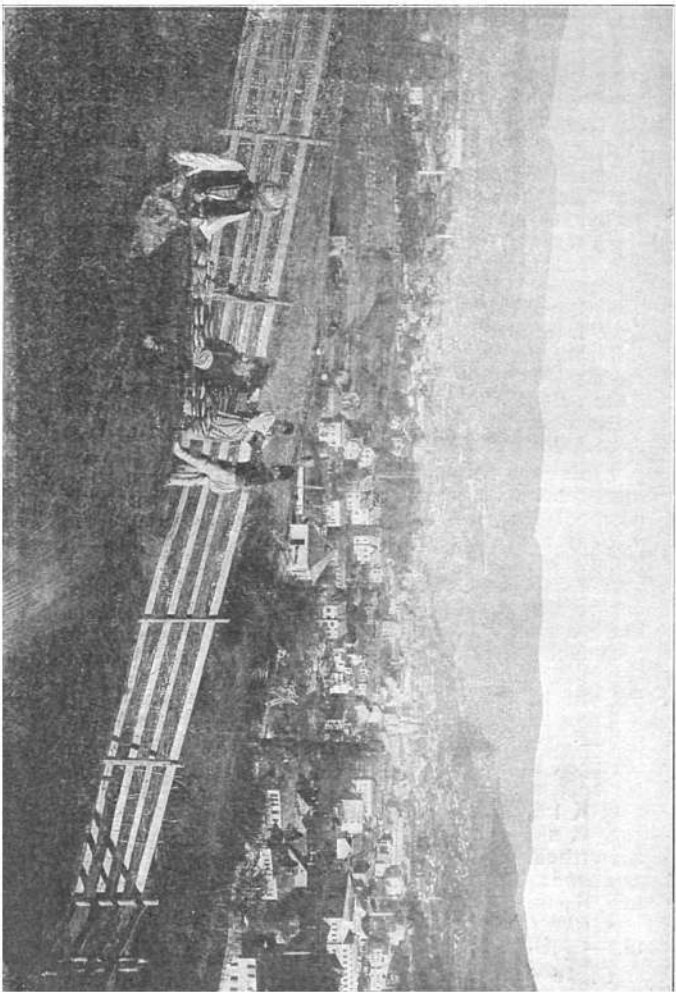
Ceny za fiakry: první čtvrt hod. —80 h, každá následu-jící —40 h, k nádraží neb opačně K 1·60, na kastel K 2— též zpět, s čtvrt hod. čekání K 3·20, do nemocnice K 1·20 též zpět, s čtvrt hod. čekání 2 K, k městským jatkám a zpět K 1·60, do Ilidže K 5— též zpět, s čtvrt hod. čekání K 8—, s 2hod. čekání K 9—, k pramenům Bosny a zpět s čtvrt hod. čekání K 10—, s dvouhod. čekání K 12—.

Lázně: Ghazi Isabeg v ul. Bistriku, tur. lázně v Čema-luši ul., městské lidové lázně v řece Miljače a v Ilidži.

České lékárny: Pleyel v Rudolfově ul., Patera ve Frant ul. — MUDr. Karel Bayer.

České firmy: Studnička knihkupectví, Hollman uzenář, Daneš uzenář, Fiala sedlář, Flegr lakýrník, Ptáčník soustružník, Štolc truhlář, Vlček zahradník, Hošek krejčí, Frič pekař,

ŠARAJEVO. Pohled se strany západní.

Vrána holič, Štěpánek kupec, Nase zámečník, Dušek perníkář, Hykys zahradník atd.

Ceská beseda má 280 členů. Kroužek turistů českých. Jakožto hlavní město země je Sarajevo sídlem vrchního velitele vojska, zároveň správce země, dále řím.-kat. arcibiskupa, srbsko-prav. metropolitu, moh. Reis ul Ulemy, jakoz i všech ústředních úřadů a velitelstev zemských.

Konsuláty: ruský, francouzský, italský, anglický a německý.

Školy: *gymnasium* od r. 1879; vyšší od r. 1883 (místo řečtiny uvedena je pro moh. staroarabština), *střední technická* od r. 1889, r. 1906 proměněna v *nižší reálku, kat. seminář* od r. 1893, *učitelský ústav* od r. 1886 s internátem, soukr. *učitelský ústav dívčí* r. 1884 zał. kongreg. „*doer boží lásky*," *šerijatská* (soudni) s internátem z r. 1887, *obchodní, vyšší dívčí, řemeslnická* (se² v českých rukou), *chlapecký vojenský pensionát, 4 obec. chlapecké, 2 obecné dívčí, 1 obec. pro hochy i dívky, obecná srbská, chorv. v klášteře milosrdných sester, něm v klášteře černých sester u sv. Augustina a u sv. Josefa, moh. 4 medresy, 3 iptidaije, židovská škola.*

Ku prohlídce města a jeho znamenitostí stačí úplně dva dny. Turistům doporučuje se bydlet v lidži; mezi městem a lázními jezdí denně 40 vlaku. Cena v II. tř. K — 24, v III. tř. K — 14. Ti, kdož bydlí v Sarajevě, jdou obyčejně první den dop. k žluté bastě, by shlédli celkový obraz města, odtud přes Kovači do še ijtíní scoly, do radnice, do čaršije, navštíví Begovu d'amiji a Kuršumli medresu a ukončí prohlídkou uměl. atelieru. Odp. prohlédnou továrnu na koberce, konak, budovu vrchního soudu a Carevu džamiji, vše pohromadě v jedné čtvrti, a stráví zbytek dne v lidži. Druhý den navštíví katedrálu, zemské museum, jež je cizinci vždy přístupno, arcibiskupský seminář s kostelem, metropolitní kostel prav., tržnici, spolkový dům, městskou elektrárnu, tabák. továrnu, řemesl. školu a zemskou nemocnici.

Třeba upozorniti i na to, že nejživějším dnem v týdnu je středa, kdy je trh; v patek mají za řeny obchody Turci, v sobotu židé a v neděli křesťané.

Dějiny. Archaeologickými nálezy dokázáno, že okolní krajina byla od ne'arsich dob obydlena. U *Butmiru*, blíže lidže, na pr. břehu Željeznice, odkryto bylo rozlehlé sídliště, náležející mladší době kamenné, jehož obyvatelé vyráběli továrně kamenné předměty a nádoby hliněné. Nálezy více než 3000 let staré podávají svědectví o stupni vzdělanosti poměrně dosti vysokém praobyvatelů Sarajevského polje.

Současně s tímto osídlením vzniklo na výběžcích Trebeviče u *Zlatište*, *Sobunara* a na *Debelu brdu* druhé sídliště, které přečkalo sídlo u Butnira o více než 1000 let, jelikož nalézáme zde období bronzu, železa a římské doby až do poslední jich periody. Návrší tohoto sídliště bylo opevněno kamennými valy, a Římané vystavěli na vrcholu Debelu brda pevnost. V téže době vznikla i *Iliče*, lázně s osídlením, jehož zbytky mluví o blahobytu římských usedlíků. Ve středověku bylo poříčí Bosny dosti hustě obydleno a celému okolí i s hradem, dostalo se od vrchoviště řeky Bosny jména *Vrhbosna*. Hrad stál bez pochyby na kopci u Kotorce v Sarajevském polji a slul, jak Konstantin Porphyrogenitos zapsal, *Kotor (Katera)*. Že rovina tohoto polje byla středem okrsku, dosvědčuje několik okolností. Papeži záleželo na tom, aby se římská církev trvale zhostila v Bosně a snažil se značně sesílit biskupství bosenské. Z té příčiny přeneseno biskupské sídlo do Vrhbosny, kdež v městě Brdu (u dnešního *Ban-Brdo* na cestě do Kiseljaku) zřízen metropolitní chrám sv. Petra a kapitola. Koloman obdařil biskupství to desátky ze Solí, Usory a Dolních krajin a věnoval mu mnohé statky, mezi nimiž i důležité Đakovo v župě vukovské, v dnešní Slavonii, z něhož se stalo za pozdějších bouřných dob sídlo biskupa bosenského. Všecky ty dary potvrdil Rehoř IX. listinou ze dne 7. pros. 1239. Brdo bylo nějaký čas také sídlem bana a tedy i kat. biskupa; nyní zmizelo s povrchu beze stopy. Trosky jeho sloužily prý za stavivo k budovám dnešního Sarajeva. R. 1415 pohřben byl ve Vrhbosně bos. magnát Pavel Radinović a jeho hrob označen ohromným náhrobkem, od něhož pojmenována byla obec *Pavlovac* u Lukavice. Obě uvedená místa nalézají se však na okraji Saraj. polje. Hrad Vrhbosna, z něhož nezůstalo ani stopy, stával asi na místě dnešního Sarajeva, poněvadž toto město označováno bylo až do pol. XVI. stol. tímže jménem (*Verbossania*, něm. *Werchbussen*) a teprve potom ujal se tur. název *Bosna-Seraj* (hrad Bosny), vlašsky *Serraglio*, slovansky *Sarajevo*.

O založení města není bližších zpráv; víme jen, že již stávalo když Turci Bosnu podmanili. Turecké prameny tvrdí, že Vrhbosna byla r. 1434 dobytá a že do ní přeloženo bylo sídlo Sandžakbega *Isabega* r. 1436. Avšak můžeme se domnívat, že celý kraj Vrhbosny nebyl ještě v majetku tur., jelikož dvě hodiny vých. ležela v hradě *Hodidjedu (Stari-grad)* bos. posádka, která v prvních létech vlády krále Tomáše Turkům vzdorovala a nájezdy jich odrazila. Důkazem těchto bojů jsou ještě dnes zachovalé náhrobky tur. padlých

u Han-Bulogu, ještě r. 1434 a 1439 posílají Dubrovničtí svého zástupce tur. poručíkovi, který měl své sídlo v Hodidjedu nebo *li cerca* (na blízku).

Nejstarší autentický dukaz prvního tur. kolonisty ve Vrhbosně jest nenápadný náhrobní kámen, zasazený vedle Haseci džamije v malé příční uličce, která spojuje Čemalušu a Čemerlinu ulici. Na něm jmenována je zakladatelka džamije Haseci-Hava Hanuma, zemřelá r. 1443 (848 r. Hedžry).

Když celá země padla do tur. rukou, byla Vrhbosna již pěkným městem, zvala se Medína-Saraj a byla prohlášena hlavním městem země. První vynikající zásluhy o vzrůstající město získal si jmenovaný již Isabeg. Vakufní listinou (náboženským nadačním listem) z r. 1465 (869 r. Hedžry) založil v Brorci (dnešní Baščaršija) karavanseraj, kde chudým pocestným dostalo se zdarma noclehu a zaopatření, vystavěl první kamenný most přes Miljačku a sice tam, kde později stával most Šeher-Čehaja a mlýny na potoce, který ústí u Bendbaši do Miljačky. Náklad na karavanseraj (dnešní Han Kolobara) měl býti kryt z výnosu pozemků z okolí dnešní čaršije. Tato listina je důležitá také tím, že z ní vysvítá, jak veliký díl dnešního města byl již tehdy vystavěn. Naproti karavanseraju stál Isabegův palác (seraj), po kterém město dostalo své jméno.

Za vlády Sandžakbega Husreva stály již veškery nynější mahaly (čtvrtě), vyjímaje Vratnik a Koševo. Za svoje rozšíření má město nejvíce děkovati *Husrev-begu*, který byl dvakráte bosenským místodržícím; první jeho období od r. 1506—1512 nevyniká ničím, ba byl při ústí Uny banem Berislavičem poražen a zahrán. Šťastnější bylo druhé období od 1521—1543. Byl sice roku 1525 Křištofem Frankopanem při obléhání Jajce poražen, ale již v následujícím roce to napravil a přivedl sultánu Sulejmanu k Mohači na pomoc 20.000 Bosňanů, kteří mnoho přispěli k rozhodnutí této bitvy a také Budínu dobyli. Dva roky na to vytáhl k podmanění pevného hradu Jajce, který 65 let četným tur. nájezdům odolával, Husrevbegovi se však musil vzdáti. Za tento výkon vyznamenán byl názvem vítěze (Ghazi). Jedné části pokladu, kterých v Jajci a v Uhrách získal, věnoval ku stavbě veřejných budov, z nichž největší, Ghazi Husrevbegova džamija dosud nese jeho jméno. Dokončena byla r. 1530 (937 p. H.); kopule její svou velikostí zaujímá druhé místo na balkánském poloostrově. Obnovil dále Carevu džamiju, zbudovanou Isabegem a vystavěl k ní štíhlý minaret. Dle kronikáře Fra Nikoly z Lašvy použil prý k těmto stavbám materialu, jmenovitě krásných mramorových sloupů ze zří-

ceniny kostela sv. Blažeje u Rogačiče nad Blažujem; zbytky tyto náležely spíše římské osadě.

K výchově náboženské založil dvě medresy (školy pro duchovní): *Hanikah a Kuršumli medresu*, veřejnosti vystavěl *Bezistan*, velkolepě založený dům obchodní s 90 krámy, kopulemi překlenutý, druhý obchodní dům *Taşlihan* se 60-klenutými skladišti, *Imare*, dvoje to lázně pro muže a ženy v Čemaluši ul., veliký han a vodovod *Crnil* (Krenil) s 21 výtoky. Všecky tyto stavby zachovaly se dodnes. Jak slavný byl život Ghazi-Husrevbega, tak smutný byl jeho konec. Při tažení z Černé Hory, kde potlačil povstání, rozpáral mu jistý sedlák z Kutí zákeřně břicho. Jeho vnitřnosti zakopány byly na místě, mrtvola však převezena do Sarajeva a pochována vedle jeho džamije ve zvláštní turbé. Jak zmohlo se město za jeho vlády, vysvítá ze zprávy tur. letopisce, že mělo 80.000 obyv. bydlících v 92 čtvrtích.

V dobré paměti žije také *Ali paša*, který byl teč po dvakráte místodržícím; vystavěl r. 1564 pěknou Ali paša džamiju.

Když po pádu Jajce celá Bosna přešla do rukou tur. a Osmané toužili zmocnit se nových území, bylo hlavní město příliš vzdáleno od hranic, a nehodilo se za sídlo vždy k boji připraveného místodržícího. Proto přeložena byla residence pašů v polovici XVI. stol. do Travniku, když pak r. 1582 Bosna byla povýšena na beglerbegluk, přeložil Ferhadpaša své sídlo do Banjaluky. O století později, když křesťané opět získali Budínu a většího dílu tur. území za Sávou, vrátilo se místodržitelství zase do Travniku.

Mezi tím, kdy Sarajevo nestálo pod přímým dohledem místodržitele, vyvinulo se ku vlastní samostatnosti. Obchodem zbohatlí měšťané užívali zvláštních výsad. Nejdůležitější propůjčena jim byla r. 1572, dle níž byli osvobozeni od jistých daní (Tehakli urfie ve s'akka); za to byli povinni v době války poslati do pole jistý počet jezdců a pěchoty, což také ochotně činili, ale nic více. Sebevědomí občanů vzrostlo během doby tou měrou, že sultána považovali jen za vrchní hlavu duchovní (khalifa), kdežto v otázkách světských ho neuznávali. Tak vznikla v státě malá republika. Valimu, ačkoliv byl sultánův místodržící, vypověděli poslušnost. Přišel-li nový vali do Bosny a projel-li Sarajevem, směl město navštívit, ale jen sám; družině jeho musela čekat za městem buď na Gorici nebo v Blažuji. Byl velmi zdvořile pohostěn, ale ve zdech města směl zůstat jen 24 hodin. Poměr mezi městem a místodržícím utvářil se konečně tak, že když 19. července 1749 nově zvolený vali Bećirpaša rozbil své stany na Gorici a měšťané přišli

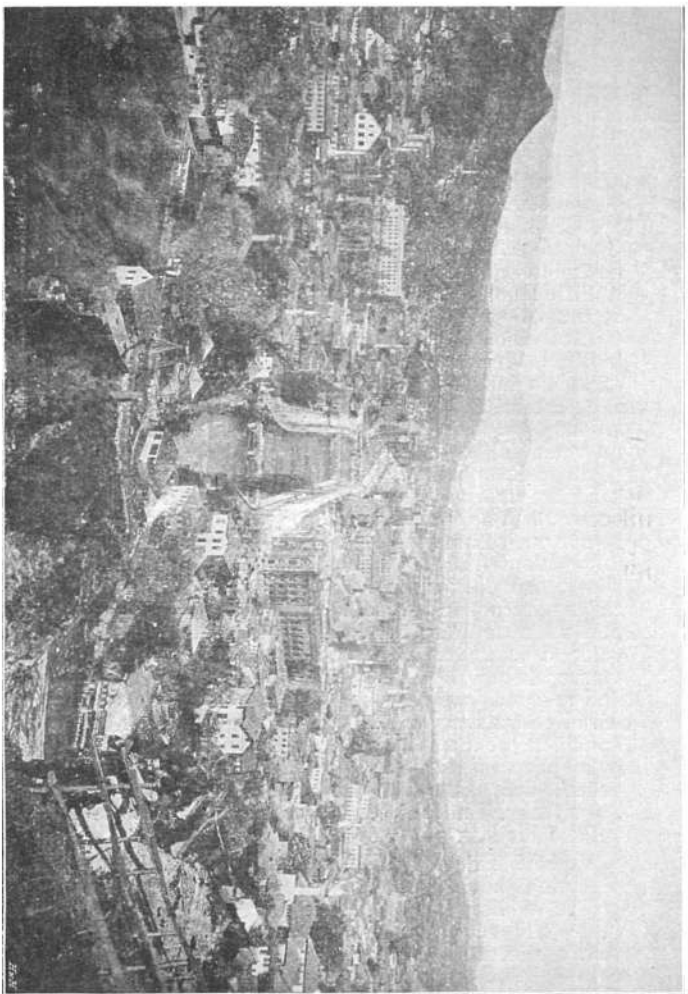
jej pozvatí k návštěvě města, odbyl je slovy: Nejsm vaším, nýbrž bosenským pašou! Teprve r. 1832 přeložil vezír Kara-Machmud residenci svou opět od Sarajeva, ale již po krátké době ztrpčen mu byl pobyt zdejší, tak že zase vrátil do Travniku.

V čele města stál paša a mulah, který byl nejen vrchním sudím v Sarajevě, nýbrž také v celé Bosně. O rozkvětu města zmiňuje se r. 1655 též bos. biskup Marian Maravić; udává počet křesť. domu na 100, moh. na 20.000, mezi nimiž 118 džamijí. Tento jakož i rakouský zástupce Athanasius Gjorgjić velebí bohatství sarajevských, z nichž mohli mnozí kdykoliv vyplatiti hotově 100.000 dukátů.

Přirozeno, že při tehdejších bezuzdném hospodářství brzy se musila vyvinouti oligarchie. V XVIII. stol. dějilo se město ve dva tábory: jednomu stáli v čele Morići, druhému Halilbasići, kteří se krvavě potírali. Pokojní živlové byli tímto rozkolem tak pohoršení, že Pašagu a Ibrahimagu z rodu Moriću, jakož i 23 přívrženců obou stran zajali a popravili; Mehmedagu Halilbasice odvedli vezírovi do Travniku, kde ho vezír dal zardousiti.

Následkem politické samostatnosti uzavírali se Sarajevští každému vnějšmu vlivu a každé novotě konservativně odporovali. To přivádělo město vždy k trapnějším sporům s portou samou a mělo konečně též krvavé následky. Sebevědomí měšťané lehkomyšlně zapomínali, že město není dostatečně opevněno, nebo snad považovali hrad Hodidjed za dostatečnou ochranu. R. 1655 stála v Sarajevě jen malá pevnost beze zdí. Teprve r. 1729 počal Ahmedpaša ze Skople velikým nákladem pevnost budovati. Stavbu dokončil však teprve slavný Ali paša Hećimović, který roku 1737 v Krajině rak. vojsko na celé čáře vítězně odrazil, a s otevřenou náručí Sarajevskými byl přijat; použív jejich nadšení, dokončil pevnost svými vojáky a najatými dělníky. — R. 1809 byla pevnost carihradský n stavitelem značně rozšířena; dostala dvě bašty, tři brány, 2 veže a vodovod z Moščanice s 9 výtoky. Tato stavba zabírá celou čtvrt města a má několik džamijí, z nichž nejstarší pochází z r. 1584.

Veřejné budovy stavěny z kamene; u soukromých byl jen přízemek pevný, kdežto hořejšek býval výhradně z lepenice a dřeva. Proto nelze se diviti, že město devětráte od svého počátku padlo plamenem za obět; stalo se tak v létech 1480, 1560, 1644, 1655, 1697, 1746, 1797, 1856 a 1879. Ještě hrůzněji a pustošivěji řádily epidemie, z nichž nejhorší byly r. 1690 a 1741; poslední zuřila dvě léta a vyhubila celé rodiny a obce. Buh ochraň nás před sarajev-

SARAJEVO. Pohled z pevnosti, se žluté bašty.

ským morem! stalo se příslovečným v celé zemi. Příčinou toho byla hustota obyvatelstva a nedostatek kanalisace; dřevěné potrubí vodovodu vedeno bylo četnými tur. hřbitovy, kde mrtvoly bývaly jen mělce pohřbívány.

Dne 19. srp. 1878 vtáhli do Sarajeva první oddíly rak.-uher. vojska a tímto dnem počíná městu nové období.

Sarajevo je velmi malebně položeno. Na sev. chrání ho Hum (820 m) a Gradanj, (894 m), na vých. vystupují Malý Orlovac (1025 m) a Hrastova glava (1002 m), na j. Kapa (969 m), Draguljac (1166 m) a Debelo brdo (746 m), za kterými vypíná se mohutný Trebević (1630 m).

Město dělí se na 7 okresů, a ty opět v 125 mahal. Středisko města tvoří *Čaršija* (z tur. čaršu = trh), jakou má každé město bosenské; leží v rovině a je hlavní podívanou pro cizince. Nikde jinde nemůžeme lépe pozorovati orientální ráz místního života, jako v těchto úzkých, špatně dlážděných uličkách, plných krámů a dílen různých řemeslníků. Okolo Čaršije spojuje se ostatních šest čtvrtí v úplný kruh: *Koševo*, nazvané dle potoka téhož jména, vých. od něho *Bjelava* a *Kovači*, na vých. *Grad* (kasteľ), na j. *Hrvatín* a *Bistrik-Čobanija*, rozdělené potokem Bistrikem. U hlavního nádraží vzniklo *Nové Sarajevo*.

Na svazích vrchů mezi zelenými zahradami bydlí výhradně mohamedáni, v evropském středu města příslušníci ostatních vyznání.

Při prohlídce města od vých. naskytují se tyto znamenitosti:

*Radnice (beledija) vystavěná r. 1893 v maursko-arabském slohu na trojúhelníkovém půdorysu. Hlavní průčelí nádherné této budovy směřuje k j. na nábřeží, risalit se skvostnými architektonickými okrasami a s loggií o pěti štíhlých sloupech, spojenou s velikým sálem, působí monumentálně. Hlavním vchodem vstoupíme do še-

stiúhelné dvorany s arkádami, již pokrývá skleněná kopule: z dvorany přichází se do různých oddělení a úřadů. V prvním poschodí je galerie, nádherný sál, š k nemuž obou stran přiléhají zasedací síň a selamluk starosty města. (Průvodci při prohlídce zpropitné). — Obecní zastupitelstvo sestává z gradonáčelníka, j ho náměstka a 24 clenů,

SARAJEVO. Z turecké čtvrti.

z nichž dvě třetiny dle poměru vyznání volí příslušníci a 8 clenů jmenuje vláda z třídy voličů městských; ona jmenuje též vládního komisaře, který dohlíží ku správě obecní.

Za radnicí je tur. čítárna, *Kiraet-hana*, vedle ní známá tur. kavárna *Bend-baša* se zahradou. Nejvých. leží na řece Miljačce *lidové lázně*, jež byly odevzdány veřejnosti r. 1902; mají tři nádrže: pro muže 30×15 m, pro ženy 15×12 m, pro děti 9×6 m s 94 kabinami.

*Žlutá bašta, s níž denně výstřelem z děla označuje se poledne, poskytuje pěkný pohled na město a do Sarajevského polje. Vedle společný hrob padlých zde vojáku z r. 1878 a vodojem městského vodovodu; něco dále *bílá bašta* (obč z r. 1737). *Vakufská nemocnice* pro choromyslné od r. 1894; ředitel Čech. Nová budova státi bude vedle zemské nemocnice.

Bosenský sedlák nesoucí krocana na trh.

zkoušky nabývají titulu efendi, t. j. znalec písma a mohou jakožto kadiové zastávati zemskou službu právní, týkající se tur. věcí rodinných, svatebních a dědictví (šeri). Budova vystavěna zemskou vládou v maurském slohu. Pozoruhodný je dvůr obepjatý sloupořadím, se studnou uprostřed, mod-

*Šerijatská škola zařízena pro 48 softů; přijímají se moh., kteří skončili 4 ročníky rudžije neb gymnasia a nepřekročili 30. rok. Výchova trvá 5 let a objímá všecky právní vědomosti, jež přednášeny jsou v arabském a tur. jazyce, pak evropská práva s některými pomocnými předměty. Posluchači odbyvší

litebna, ředitelna, sborovna, knihovna, pokojíky a jídelna studentů, vše po tur. způsobu zařízeno. Průvodci zpropitné bakšiš).

Jdeme-li ulicí Logavinou, která odtud táhne se do vrchu, přijdeme ke klášteru dervišů

*Sinan-tekkiji, založenému r. 1638. Každý čtvrtek večer konají se tu modlitby řvoucích dervišů, které přese svoji rytmickou jednotvárnost provázenou tancem, jsou zajímavé. Podobných klášterů je v Bosně 18. Vstupenky po 1 K možno koupiti v radnici v kteroukoliv dobu.

*Čaršija (bazar) skládá se asi z 50 úzkých uliček a rozdělena je dle řemesel. Dřevěné krámy jsou zároveň dílnami. Pokryty jsou daleko vyčnívajícimi střechami, které chrání kupce a vyložené zboží před deštěm a sluncem. Zavírají se z ulice dřevěnou stěnou, na dvě rozdělenou, jež se dřevěným břevnem přitáhne a zamkne. Hoření díl otvírá se pod okap, dolní slouží za lavici, na níž se vykládá zboží. Každý krám (dučan) má v zadu skladiště. Zde pracuje a prodává majitel vždy sedě na skřížených nohách. V čaršiji nalezneme pravý, neporušený orientální život. Vedle prostých výrobků domácího průmyslu vyloženy jsou i ozdobné a drahocenné předměty umělecké práce, a možno za dosti levný peníz zakoupiti různé náčiní kovové, vykládané, tepané, ryté; filigránové práce, měděné nádoby a mlýnky na kávu, nože, dýmky, hlíněné a kožené zboží; koberce, jemné plátno ruční, výšivky, střevíce atd. Za staré zbraně a vyšívání platí se již vysoké ceny. (Při kupování nutno smlouvat!) — Nikdo neopomeň navštívití též tur. kuchyni a ochutnati různá jídla, pak zastavití se v tur. kavárně a u holiče.

*Begova džamija je nejznamenitější stavbou z tur. doby v Bosně, z r. 1530. Rozdělena ve tři prostory:

střední veliký a dva menší poboční. S pravé strany vypíná se mimber (kazatelna), vykládaný mramorovými deskami. Pod velikou kopulí pálí se kadidlo. Vnitřek kráší barevné ornamenty a výroky z koránu, historicky však nedůležité, poněvadž celá džamija byla nedávno vymalována. V ní chová se drahocenný, starý koberec, jenž pokrýval hrob Mohamedův a který sem r. 1877 osmanská vláda

SARAJEVO. Ze starého tržiště.

poslala, by věřící vznítila k boji. Džamije má prostornou předsíň, nesenou antickými mramorovými sloupy a krytou kopulemi; v pravo pokládají se mrtví před pohřbem.

Nad hlavním vchodem napsána jsou na mramorové ploše tři arabská disticha, opěvující slávu zakladatele Husrev-bega, který odpočívá se svou ženou v l. ve zvláštní hrobce (turbé). Uprostřed

dvořiště rozkládá větve mohutná lípa, 350 roků stará a zastínuje krásnou kasnu, kde se moh. před modlením obřadně omývají. (Při vstupu do džamijí nutno abouti tur. pr. uvky a nesmekati; bakšiš). Při džamiji trčí vys. ky m'naret z tesaného kamene, nejvyšší v Sarajeve. V pr. od kašny jest kostkový kámen, v podobě hlavice sloupové, na

SARAJEVO. Čl a i H, rev. Be ova d' a n' je.

němž vysekán je žlábek, starý tur. loket (aršin) zdělí; zde mohli se kupci přesvědčiti o správné míře. V pr. ve dvořišti zvedá se vysoká kamenná věž — *sahat-kula* s tur. hodinami a ciferníkem, rozděleným na 24 hodin.

Naproti džamiji stojí stará přízemní budova *kuršum medresa* (olověná škola pro výchovu hodžů duchovních) s malebným nádvořím na sloupích. Pozoruhodné jsou pokojíky žáků.

Za vysokou pevnou zdí skrývá se

*starýsrbský kostel, jehož vnitřek jest svrchovaně zajímavý. Pozoruhodná je originální kazatelna (ambona). V předdvorí kostelíka vystavují se na velikonoční pondělí vdavky chtivé dívky srbské vystrojené v nejkrásnější šaty a vyzdobené okrasami ze svých výbav.

Modlitebna španělských židů, totiž oněch sefardských židů, kteří v XVI. století vypuzeni byli zároveň s Maury ze Španělska. Do Bosny se nastěhovali r. 1576. Liší se od ostatních židů tím, že zachovali si jazyk, kroj a obyčeje. Zabývají se nejvíce obchodem; jsou šetrní a někteří získali si svou snahou velikého jmění. V modlitebne chovají drahocenný thora-talmud.

Bezestan sou enický (z tur. slova bez sukno) je temná, ohniv dorná chodba, sklepu podobná, původně určená vyhradně pro moh. kupce; nyní je obázena většinou špan. židy. Bezestan je částí *tašli lanu* prostorné budovy asi 110×70 m veliké. Rozsáhlý dvůr obklopen je v přízemí a v prvním patře klenutými arkadami. Zevnější strany budovy proti jihu, sev. a vych. opatřeny jsou krámy a zaklenuty malými, olovem krytými kupy. Stavba má uvnitř ráz zříceniny a nebyla opravována a od posledního požáru. r. 1879. Náleží vakufu (moh. záduší), který má značný majetek, vynášející ročně okolo 120.000 K. Pozemky vakufské zaujímají skoro třetinu celé Bosny.

Na l. břehu M'ljacky stojí oficiální moh. modlitebna *careva džamija*, kterou dal vystaveti v druhé pol. XV. stol. sultán Mahmud II., podmanitel Bosny.

Za ní stojí dvoupatrový *konak*, v němž bydlí správce země. Vystavěn r. 1868, byl před okupací sídlem valiho (tur. místodržícího Bosny). Vých. od něho uvidíme *budovu vrchního soudu, hlavní te-*

legrafní stanici, františkánský klášter, akciový pivovar. Vedle konaku jest vladní

*továrna na koberce (vstup volný, bezplatný), spojená s přádelnou a barvírnou vlny, v níž zhotovují se dle starých i nových vzorů perských, smyrenských a domácích koberce, vynikající velikou trvanlivostí, vkusem a souladem barev; tkají se tu též gobeliny a koberce hedvábné. Ceny jsou poměrně levné.

Naproti moh. klášter *Jedila tekkija* se 7 stejnými náhrobky 7 bratrů vedle sebe pochovaných, jež dal kdysi jistý paša nevinně stíti. Někdy vykonávají zde řvoucí dervišové své pobožnosti. Vedle stojí veliké, nov. *kasárny Frant. Josefa.*

Blíže nové *stanice Bistriku* jest *městský chudobinec*, zařízený pro 70 lidí.

Modlitebna rak.-uh. židů vyst. r. 1902 za 120.000 K v maurském slohu. Čtyry rohy obdélníkové budovy krášleny jsou nízkými kopulovitými věžemi.

Katolický chrám srdce Ježíšova vystavěn nákladem 270.000 kor. v ranním gotickém slohu ve

SARAJEVO. Pohled do ulice.

formě třílodní basiliky dle plánů architekta šl. Josefa Vancaše; vysvěcen byl r. 1889. Fresky: Kázání na hoře a Mojžiš přijímá přikázání, maloval A. M. Seitz, Vzkříšení Páně a Korunování bohorodičky, A. z Rhodenu, temperové malby, osm poprsí církevních mužů, Ludvík Seitz. Figurální práce sochařské provedli Exler ve Vídni a Morak v Záhřebě. Zvony, zavěšené ve věžích, 43·2 m vys., darovali Slovinci.—

Starý guslar bosenský.

Seminářský kostel stavěl týž architekt. — Vedle katedrály jest hlavní *poštovní úřad* a v téže budově také pěkně zařízené

**zem. museum bos.-herc.*, cizinci v každou dobu volně přístupné, (průvodci zpropitné). Bylo založeno roku 1888 a skládá se ze dvou oddílů: z archaeologicko-

historického a z přírodovědeckého. Sbírký umístěny jsou ve 54 síních. V přízemí mineralogická a geologická a část zoologické sbírky, která v prvním patře pokračuje. Jmenovitě tato sbírka je bohata a zastoupeno je v ní skorem veškeré zvířectvo poloostrova balkánského. — V II. poschodí jsou sbírky středověkých předmětů, bo-

hatá sbírka zbraní a předměty národopisné, jakož i sbírka všech typických krojů Bosny a Hercegoviny na figurínách. — III. posch. chová nálezy z římské a řecké doby, otisky pečeti, mince a gemmy. — V blízké Rudolfově ulici vloženy jsou bohaté a velice zajímavé sbírky předhistorické; cenné jsou vykopaniny z kolových staveb posavinských a řeky Uny. Bohatost Sarajevského musea je veliká a zasluhuje opět návštěvy a podrobného prohlédnutí.

Srbsko-pravoslavný metropolitní kostel působí svou velikostí a kopulemi monumentálně. Se stavbou počato r. 1863, ale pro nedostatek peněz dokončena teprve roku 1872. Provedl ji samouk Andrija ze Srbska, který neuměl ani čísti ani psát; podobný kostel vystavěl též v Mostaru. Kostel, který stál přes 400.000 kor., nesen je uvnitř vysokými sloupy a má bohatě pozlacený ikonostas. Zavěšení zvonů musilo být chráněno praporem tur. vojska před rozkvašenými mohamedány.

Tržnice vystavěna r. 1895; má 82 stánky.

*Zemský uměl.-průmyslový atelier zaměstnává výhradně moh., kteří učí se vykládati ve dřevě a v kovech zlatem, stříbrem a perletí, pak čakanění, rytectví a vytepávání prací přepychových. Účel jeho jest oživit domácí umělecký průmysl, který byl blízek zániku a přivésti ho na vyšší stupeň dokonalosti. (Vstup volný; v pátek zavřeno). Zde možno za přiměřené ceny koupiti drobné i větší předměty orientálního rázu, jako upomínky na Bosnu.

Městské nádraží a hlavní celnice zabírají 622 m² zastavené plochy.

Spolkový dům vystavěný dle plánů archt. Paříka, otevřen 1899. Obsahuje mimo četné spolkové místnosti a podzemní restauraci veliký sál s jevištěm, jenž může pohodlně pojmouti 750 osob.

Protestantský kostel na levém břehu Miljačky vystavěn v byzantinsko-románském slohu dle plánů archit. Paříka. Výška kopule až ke kříži je 35 m. Na l. straně stojí farní budova, na pr. projektována je škola.

Vládní budovy stojí před *městským parkem*, založeným na tur. hřbitově. Prvá, střední stavba zaujímající 3220 m² zastavené plochy, dokončena byla r. 1885, druhá vých. o 2300 m² zastavené plochy r. 1897 a třetí odevzdána svému účelu r. 1905. V první budově uloženy jsou ve dvořišti skulptury a fragmenty z doby římské v Bosně nalezené.

Nedaleko jest *zemská tiskárna*, budova *okresního a krajského úřadu a finanční ředitelství*.

Sirotčinec Betlehem pro sto sirotků, vévodí celému městu; byl postaven péčí a nákladem arcibiskupa dra J. Stadlera.

Alipaša džamija byla zbudována okolo r. 1552 v ušlechtilých rozměrech. V ní konají se modlitby při odchodu i příchodu poutníků, kteří putují každoročně na čtvrtý den ramazanského bajramu do Mekky, a loučí se s pozdravem: Allah emanet. — Při dobytí Sarajeva 19. srpna 1878 kladli zde povstalci nejužší odpor.

Městská elektrárna, zařízena firmou Siemens & Halske, pracuje od r. 1895. Mimo k osvětlení města (žárovkami i obloukovými lampami) slouží také k pohonu tramwaye s vrchním vedením. Má 4 parní stroje s úhrnnou silou 850 koň. sil, 7 dynamo-elektrických strojů a stanici akumulatorů se 130 články.

Továrna na tabák zbudována r. 1880; v závodech tabákové režie pracuje celkem asi 3500 osob. Celková výroba činí ročně 33 mil. cigaret a 70 mil. balíčků kuřlavého tabáku. (V zemi urodí

se ročně průměrně 36,000 *q* tabáku.) Prohlídka od 8—11 $\frac{1}{2}$ a od 1 $\frac{1}{2}$ —5 $\frac{1}{2}$ hod. Dovolení vyžádá se v řiditelně. — Před továrnou jest křižovatka elekt. městské dráhy; jedna kolej vede k radnici, druhá ke kat. kostelu, třetí k nádraží. Po té dojíždějí také lokální vlaky Sarajevo-Ilidže až k továrně.

Vojenská nemocnice leží odtud na sev.

Vojenská ležení s obrannými budovami zaujímají prostoru 32 *ha*.

SARAJEVO. Starý hřbitov španělských židů.

Hřbitov španělských židů na příkrém úbočí vrchu se svými stejnými náhrobky, ohromnými balvany s hebrejskými nápisy, působí nezvykle.

Katolický kostel sv. Antonína s věží 46 *m* vys. v Novém Sarajevě za nádražím zbudován r. 1906.

V blízkosti jsou *městské jatky*, státní hřebčinec a továrna na drát a hřebíky.

Zemská nemocnice vystavěna v l. 1892—1894 pavillonovým systémem, skládá se ze 17 budov; zařízena je pro 325 nemocných. Leží na j. úbočí údolí Koševa v parku, 1.3 *km* od vládní budovy vzdálena. ¶Omnibusové spojení s městem. Celý

ústav opatřen je elektrickým světlem a rozdělen na oddělení vnitřní, chirurgicko-okulistické, dermatologicko-syfilidologické a porodně-gynekologické. R. 1902 přijato bylo 5009 nemocných.

Vodovod dohotoven r. 1890. Zachycen byl výtok Moščanice, vycházející na úpatí Črného vrhu, který je vzdálen 7 km ze středu města. Dává ve 24 hod. 46.400 hl vody. R. 1895 připojen pramen potoku Crnila, přítoku Moščanice; v novější době

SARAJEVO. Starý turecký hřbitov Alifakovac s hrobkami pašů.

zachyceny byly i prameny Begovac a Kovačić. Potrubí měří 53·9 km, vodojemů je 6, hydrantů 170.

Kanalizace města provedena r. 1898.

Přes Miljačku vede 9 mostů, přes potok Koševo 3.

Zajímavá jsou také *turecká pohřebiště* a jejich staré stromy a zvláštní náhrobky.

Výlety ze Sarajeva*) : 1. Kolem žluté bašty přes kastel višegradskou branou k *Vasinhanu*. Vyhlička na město, do úžlabiny potoka Moščanice a řeky Miljačky.

*) Výlety na tratích železničních jsou vynechány.

2. Ke Kozímu mostu (*Kozija Čuprija*) po silnici podél řeky asi 4 km, zpět pod novou trať přes Alifakovac do města. Přes starý most o jediném smělém oblouku vedla po staletí hlavní obchodní cesta z Uher do Soluně.

3. Na *Čolinu (Velikou) Kapu* (1000 m) tam i zpět pohodlně za 3 h. Cesta vede starou tur. čtvrtí Bistrikem, pak po cestě Appelově kolem Malé Kapy. Velkolepá vyhlídka na město s okolím. Rovněž i večer, když vracíme se z Trebeviće, poskytuje osvětlené město úchvatný pohled; zdá se nám, jakoby kus hvězdného nebe byl spadl na zem. Město má neobyčejně malebnou polohu a může se směle měřit s jinými místy v tom vzhledě proslavenými.

4. Na *Trebević* (1630 m). Celodenní výlet pěšky neb koňmo; vůdce zbytečný (platí se mu 4 kor., za koně rovněž tolik). Výstup za 4 hod., sestup za 2½ hod. Cesta jako na Velikou Kapu až kde odbočuje u myslivny cesta k Dovličí. (V myslivně možno obdržeti nápoje i zákusky.) Odtud jdeme lesem (v l. Draguljac 1166 m) po dobré cestě při mírném stoupání četnými serpentínami k turistickému domu pod vrcholem Trebeviće, vystavěnému r. 1893. I zde postaráno je o občerstvení; ceny mírné. Dva pokoje s 10 postelemi; nocleh 80 hal. S temene široký rozhled; přehlédne se: Romanija pl., Jahorina, Volujak, Maglič, Treskavica, Bjelašnica, Zec, Vlasici, Bukovik, Ozren, ba i Durmitor v Černé Hoře. Velice zajímavý je sestup po hřebenu Trebeviće.

5. Do *Lukavice a Kobildolu* polodenní výlet; 10 km. Podél l. břehu Miljačky přes Kovačiči a přes sedlo Vračí; sestup do údolí, kolem výletního místa Karolinenhofu a Lukavice (býv. pivovar), v rovině až k cestě vedoucí k Topliku, odkud v 10 min. přijdeme v l. k hrobům bogomilů s velikými náhrobky. V Kobildolu veliké pily firmy Feltrinelli. Dříví přivádí se vodní rýhou z Kasidolu, 16 km dl. Odbočka dráhy, 7.5 km dl., připojuje se v lidžii k hlavní trati. Obecná škola.

6. K *vodopádu Skakavci*, 18 km sev. Cesta vede údolím Koševa kolem hřbitovu přes Nahorevo; další cesta je mizerná, blátivá. Vodopád řítí se s výše 80 m; na jaře je nejsilnější. V nepřístupných skalách hnízdí sup. Turisticky zajímavější cesta vede přes Pašin brdo (964 m), Goropeć (1329 m), na Bukovik (1532 m), Vyhlídka odtud je vděčnější než z Trebeviće. Sestup k vodopádu. Zpáteční cesta buď Koševem nebo přes Kozjaće (1470 m), kolem Vučji luky (1298 m), po dobré cestě kolem Glogu (1405 m) a po staré mokranské silnici do Sarajeva. Celodenní namáhavý výlet.

7. Na *Ozren* (1452 m) 8 hod. Zde možno přespátí v četnické budově. Cesta opět přes Vučji luku, kolem hanu

Jezera, Toplice, přes Slemu (1372 *m*) a Ovnju (1391 *m*). Vyhlídka nepopsatelná. Již jméno ozren, od ozreti se = rozhlížeti se, obzírati, to dokazuje. Nepřeháníme snad, řekneme-li, že lze přehlédnouti větší díl Bosny. Moře vrchů je tak ohromné, že Trebević v něm takřka mizí. Vyhlídku podporuje osamělost vrchu a vzdálenost ostatních velikánů.

8. *Ilidže* (z tur. ili — teplý) leží v Sarajevském polji, 12 *km* záp. od Sarajeva při řece Željeznici, 500 *m* n. m. Mezi městem a lázněmi jezdí v létě 48 vlaků denně. (II. tř. 24 hal., III. tř. 14 hal.). Mocné vřídlo sirné vody, 58° C teplé, dodává ve 24 hod. 13.800 *hl*. Užívá se jí k pití a ke koupání a osvědčila se hlavně při chronických nemocech žaludku, střev, sleziny, jater, měchýře a ledvin, při pakostnici, cu-

Lázně ILIDŽE u Sarajeva. Hôtel Austria.

krovce a ženských nemocech. Čerstvě nabraná čpí po šíře, je čistá, bezbarvá, na vzduchu se brzy zkalí. Pramenu užívali již Římané a jméno tehdejšího osídlení bylo *Ad Matricem*. Mezi usazeninou ve vřídle nalezeny byly římské mince, umělecké předměty a zbytky římské stavby. V místech dnešního hôtelu Bosna odkryta mosaiková podlaha z bývalé lázně, z níž díl ponechán na místě, díl uschován v mu-seu. Také za doby tur. těšily se lázně dobré pověsti.

V Ilidži jsou tři hotely: Bosna (59 pok.), Austria (34 pok.) a Hungaria (27 pok.); nedaleko lázní stojí hôteľ Igman (16 pok.). Ceny jsou velmi mírné. Lázeňská a hudební taxa se neplatí. Při delším, více než čtrnáctidenním pobytu poskytuje se z bytu sleva 10%.

Lázně rozděleny jsou na starou koupel, novou koupel, koupel pro moh. ženy, rašelinné lázně, studené lázně a otevřenou plovárnu. Prospekt a ceny zašle správa lázní. Ředitelem lázní je Čech p. Jul. Pojman, člen KČT, který ochotně zodpoví každou poptávku, milerád sestaví program cestovní jak jednotlivci, tak i společností, a vychází radou i pomocí každému turistovi vstříc.

Lázně nalézají se v krásném parku, 15 $\frac{1}{2}$ ha velikém, v chráněné poloze; průměrná teplota letní obnáší 20° C. Lázeňská kapela, taneční zábavy, hřiště tenisová, jízdni dráha pro cyklisty, houpačky, kolotoč, střelnice, čítárna, herna atd.; je zde P, T, lékárna, obchod s pečivem a s koloniálním zbožím.

Nedaleko je státní hospodářská stanice *Butmir*. Při stavbě její odkryto bylo neolithické osídlení s množstvím předmětů z doby kamenné.

Así půl hod. z Ilidže k j. konají se každoročně na závodě, 2400 m dl., koňské dostihy domorodců.

Z Ilidže vede stinné stromořadí 3·5 km dl. k *vrelu Bosny*; řeka vyvívá pod Igmanem v několika proudech. Omnibusové spojení; cena 20 hal. pro osobu. Restaurace. Pozoruhodný je vzorný chov pstruhů.

Jiná pěkná promenáda vede k pramenům Hrasnice.

Z Ilidže lze podniknouti výlet na *Bjelašnici* (2067 m), na níž stojí meteorologická observatoř, nejvyšší na poloostrově balkánském. Toto horské pásmo je se strany Ilidžské nej přístupnější, kam mohou se dostat i necvičení turisté buď pěšky nebo koňmo. Před prameny Bosny odbočíme v l. na strán, odkud počne stejnoměrné stoupání po pěkné cestě až na Borovac; stále lesem přijdeme na Hrasnički stan, kde je pramen (odpočinek) a nová turistická chata vystavěná Němci. Červeně značenou cestou dále lesem přes sedlo Igmana k horské lučině *Velikopolje* (4 hod.), na níž stojí nová myslivna a prostorné obydlí lesního podnikatele Kobala (dobrá a laciná kuchyně), kde mohou i celé společnosti přespát. Dále přes lesní louku *Grkarici*, kolem pramenu, odkud začíná ostré stoupání až k sedlu Štirina lokva a kde dělí se cesta do Umoljani; turistická stezka vede v serpentinách po holém úbočí až do observatoře. Zde jsou dva pokoje se 6 postelemi, vyhrazeny turistům; pro četnější návštěvu zřídí se potřebná lůžka. Za nocleh platí se 80 hal. Jídlo a nápoje možno dostat; na cestu však nutno vzít s sebou potraviny. S Bjelašnice vidíme pod sebou jakoby ohromnou plastickou mapu horských velikánů, z nichž nejdůležitější jsou Visočica (1964 m), Prenj (2102 m), Trebević (1630 m), Romanija (1628 m), Jahorina (1890 m), Tres-

kavica (2088 m), Veleš (1968 m), Mađlić (2390 m) na hranici a Durmitor (2606 m) již v nitru Černé Hory, pak horstvo v Novopazarsku, Ljubična (2239 m), atd. Výstup a sestup možno sice vykonati za den, ale doporučují se na tento výlet dva dny. Výstup z Ilidže trvá 8 h., sestup 6 a půl h., odpočinek v to počítaje.

Druhým východištěm je Pazarić. S vůdcem ze vsi Zoviku při značném stoupání pralesem 2 hod. Na hranici lesa na blízku pramen. Holým krasem, jen místy je kleč, bez vody, kolem četných ponorů při mírném stoupání projdeme od záp. k vých. celou Hojta planinou. Vyhlídka stále pěkná. Na

Ochranná chýže Auina pod vrcholem Treskavice.

srázích kamzíci. Cesta trvá rovněž 8 hod. a možno obě partie spojit: výstup z Ilidže, sestup do Pazariče neb naopak.

Výlet přes Trnovo na Treskavici (2087 m). Z Ilidže vede do Trnova nová silnice, 26 km, dl., podél Željeznice v romantické krajině. Za 2 a půl hod. dostihneme povozem Trnovo. Toto vzdáleno je ze Sarajeva 37 km a leží 844 m n. m.; má 507 obyv., většinou prav., † prav., školu obec., okresní exposituru, P, T, četnickou stanici a vojenskou posádku. Hostinec Bondyho jednoduchý, kuchyně však dobrá. Klíče od turistických chat vypůjčiti si lze z expositury; vůdce v místě. Potraviny nutno vzít s sebou buď z Ilidže nebo ze Sarajeva. Z Trnova vede cesta na j. nejprve půl hod. v rovině kolem vsi Tošići, pak vkročíme do lesa, kde počne

ihned stoupání. Za 4 hod. pohodlně přijdeme k Vratlo pasu (1693 m), průsmyku mezi kolmými stěnami horského věnce rozlehlé Treskavice, jež tvoří zároveň hranici mezi Bosnou a Hercegovinou.

Zde stávala tur. strážnice a tady utkali se často Černohorci s mohamedány. Rozhled široký, jež uspokojí každého turistu. Za 3/4 hod. přijdeme k turistické chýši *Anině*, založené na pokraji lesa. Až sem je cesta značena. Odtud již snadno dostaneme se k jezerum, v jejichž oblasti ležel ledovec. Nejvýše nalézá se *Černé jezero*, nad nímž zdvihá se záp. Gornji Leljen (1977 m), níže je *Bílé jezero* (1691 m, nejmenší), z něhož voda přichází do *Velikého jezera* (1548 m), jehož odtok mizí v ponoru. Od jezer vystoupíme na Oblík a za 6 hod. od první chaty přijdeme ke druhé na *Spasovači* (Katharina-Hütte). Odtud navštívíme ledovou jeskyni a nejvyšší bod Treskavice Baricu (2087 m), s něhož otvírá se zase obsáhlá vyhlídka. Novou cestou pak buď přes Hojtu pl. na Bjelašnici (za 7 hod.) nebo zpět sestup ke vsi Turovu, kde uvidíme zvláštní zjev přírodní. Voda vtěsnána jsouc mezi skály, vymlela si v korytě řečiště vírovitým otáčením veliké, kruhové, nálevkovité kotle, z nichž vytéká po stupních z jednoho do druhého; dále prorazila tunelový otvor, spojujíc se s jiným pramenem.

Použití turistických chýší je bezplatné. Jsou dřevěné a zařízeny po způsobu alpských chat, sestávající z kuchyně a ložnice. Obsluhu obstará vudce.

IV. Ze Sarajeva do Jajce, Jablanice, Banjaluky a do Bos. Kostajnice.

Ze Sarajeva do Lašvy (64 km za 2—2¹/₂ hod.) viz str. 19, odtud do Jajce (94 km za 5 až 6¹/₂ hod.).

Ze stanice Lašvy odbočuje trať do údolí říčky téhož jména.

(7 km) Busovače, osada téhož jména leží 4 km j. nemá mimo nový kat. † nic pozoruhodného. Čítá 982 obyv. (560 kat., 368 moh., 54 prav.), má P, T, četnickou budovu, † prav., ☼, obecnou školu a medresu. Lesní správa dodává ročně 83.000 q dřevěného uhlí a 35.000 kusů prážců. V okolí minerální prameny, jež však nejsou využítkovány. Zdejší ženy moham. nezahalují si obličej.

(14 km) **Han-Compagnie Vitez** má 416 obyv., kat. † a faru se školou, 2 mekteby, P, T, parní pilu, závod k impregnování dříví pro bos. dráhy. V Malém Mošunji jsou zbytky římského osídlení. Zajímavé je, že katolíci a jmenovitě ženy z údolí Lašvy a Bjely dávají si rámě a prsa tetovati. — V levo zvedá se *Vlašič pl.* (1929 m). Minouce (20 km) **Han Bjelu** vjíždíme do *Travanjského polje*.

Četné nálezy z římské doby poukazují na to, že zde bývaly římské kolonie. Zde nutno hledati také bývalé město Lašvu na l. břehu říčky téhož jména v okolí vsi Putičeva. — Přibližujeme se Vlašiči, na jehož patě leží

(27 km) **Dolac**, osada čítající as 1900 kat. duší; † kat.; továrna na sirky. Jest vlastně předměstím Travniku. V úžině, kde dnes město se rozprostírá, bývaly za dob tur. háje a zahrady, pastviny, odkud i Travnik má své jméno. Přesídlení stalo se nepochybně v době tur. vpádu, kdy staré město v otevřeném poli bylo zrušeno a nové vyhledalo ochrany v úzkém údolí. Dnešní Travnik je většinou moh., katolíci bydlí v Dolci a považují se vždy ještě za poloviční měšťany Lašvy.

(30 km) **Travnik** krajské město se 6626 obyv. (2983 moh., 2394 kat., 801 prav., 426 ž.) leží na obou březích Lašvy 519 m n. m. Hôtely: Vlašič (10 pok.), Travnik (5 pok.), Kaiser von Österreich (6 pok.). Sídlo kraj. a okres úřadu, kraj. soudu, státního návladnictví, finančního inspektorátu, voj. velitelství, velitelství četnické stráže, vojen. hřebčince, P, T, obec. a voj. nemocnice, tabákové továrny od r. 1893, vyš. gymnasia od r. 1882, kat. semináře, vyšší dívčí, 4 obecných škol, 3 medres, kat. †, 10 ☺. Vynikající památnosti jsou: *Konak*, druhdy sídlo valiho (tur. místodržitele v Bosně) nyní kraj. úřadu, *kolej jezovitská* s knihovnou o 20.000 svaz. a s přírodověd. museem, v němž her-

báří se 6000 evrop. a exotickými květinami a s 2500 druhy bos. květin, *náhrobky bos. vezírů*, mnohé velmi rozsáhlé s četnými sloupy a kopulemi, jmenovitě slavného Abdulah paši († 1749); *pevnost* vystavěná dle tradice králem Tvrdkem II., dnes ovšem bez důležitosti, převýšena jsouc Vlašicem, dosud je obydlena; odtud pěkný pohled na město.

Ačkoliv zdá se, že Travnik nebyl teprve od Turků vystavěn, připomíná se písemně poprvé r. 1479 při tažení krále Matyáše Korvína. Město hrálo v dějinách Bosny důležitou úlohu proto, že zde sídlili turečtí místodržící (od r. 1700—1852). R. 1903 vyhořelo 582 domu, 60 krámu a 337 hosp. budov; téhož roku ještě 40 domů. Před ohněm čítal Travnik 1210 domů.

Výlety: a) k pramenům Bašbunaru, který zasobuje město pitnou vodou;

b) k hrobům (turbé) tur. svatých ve stínu obrovských stromů; t. zv. krvavý pramen je prý hojivý;

c) do Františk. kláštera *Gučja Gory*, r. 1857 opraveného a odtud na Vlašič (1920 m), kde se vyrábí známý travnický sýr (pěšky 4 hod.);

d) k dutému, rozlehlému dubu (2 hod. s. v. přes Dolac), do něhož může vstoupiti přes 20 osob. Turistum, kteří chtějí pěšky z Travniku do Jajce, doporučuje se 46 km dl. cesta přes Karaulagoru pěkným bukovým lesem; nejvyšší bod 1100 m skýtá krásný pohled do údolí Travanjského.

Z Travniku stoupá trať v hlubokých, rozrytých skalách v porůčí Lašvy do

(36 km) *Turbetu*. Před vjezdem stojí pod mohutným topolem měřícím 9 m v objemu, náhrobek slavného tur. svatého Derviše Ismail Baby; místo před malou modlitebnou je oblíbeným shromaždištěm travnických mohamedánů. Nedaleko stanice projíždí dráha základy staré římské basiliky. Zde měli Římané značné a vydatné rýžování na zlato. Záp. od stanice zřícenina *Varošlug*. - Vlak opouštěje Lašvu podél potoka Komarnice dostihne. brzy

(42 km) *Goleše*, odkud pěkný pohled nazpět na západní srázy Vlašice. Za stanici použito

ozubené dráhy se stoupáním 45‰ , by dostoupiti mohla sedla Komara (1172 m) rozvodí řek Bosny a Vrbase. Tunelem 1362 m dl. dostihneme

(47 km) Komaru, nejvyššího bodu dráhy, 777 m n. m. Krásný rozhled na Crni Vrh, Stolovač, Krivelju pl. a na zalesněnou Grbavici pl.

Odtud spadá trať sklonem 45‰ do Jablanského údolí, do

(52 km) Oborců a po pr. úbočí přes Vrbas do (59 km) Dolnjih Vakufu. Nádražní restaurace.

Město má 2329 obyvv. většinou moh., P, T, okres. exposituru, † prav. a faru, 8 ☺, 2 obecné školy, 4 mekteby, velikou parní pilu v údolí Semešnice. Pozoruhodný je kamenný most a hodinová věž z dob tur. Naproti konaku stojí nad pramenem Han-medresa; dolní část jednopatrového domu tvoří nádržku křišťálové vody. V řece hojnost pstruhů. Vzdálenost z Travniku 35 km, z Bugojna 12.5 km, z Jajce 35 km. Odtud odbočka dráhy do Bugojna (11 km).

Výlety: a) k zřícenině hradu Prusce, dříve Ak-Hisar (bílý zámek) zvaného. Byl nejstarším od Turků vystavěným pohraničním hradem proti krajině Jajecké. Často je jmenován v bojích, které tu zuřily mezi 1463—1528; také později byl důležitý jakožto sídlo mocných begů;

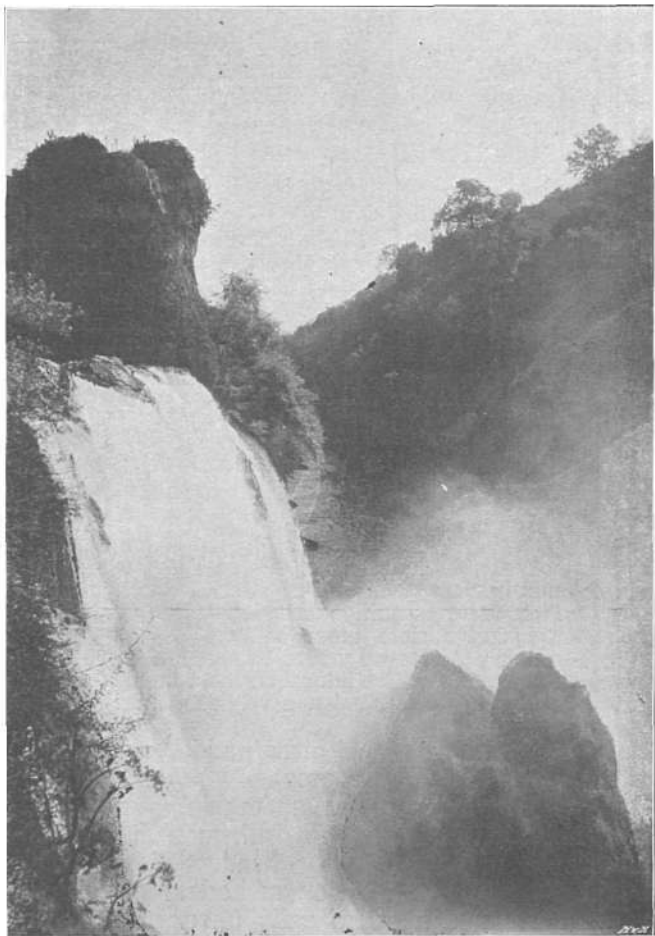
b) k prameni Ajvatovce v lese Selaga, kde konává se 7. pondělek po sv. Jiří veliká lidová slavnost mohamedánská;

c) k jeskyni Erlemici s krásnou vyhlídkou mezi Vidričkou a Šahmani.

Z D. Vakufu vedena je trať podél Vrbase směrem sev. záp. — Projedeme

(69 km) Babinoselo — v úzkém údolí vypadá řeka jako horský tok. V pr. na druhém břehu uvidíme na hřbetě skalním zbytky hradu Vijence, který býval důležitým strategickým bodem při obhajování Jajce a je původní sídlo uher. hrab. rodiny Keglevičů. Pod hradem

(80 km) Vijenac. I na dále zůstává údolí sevřeno a teprve po projíždce dvou tunelů, 150 m

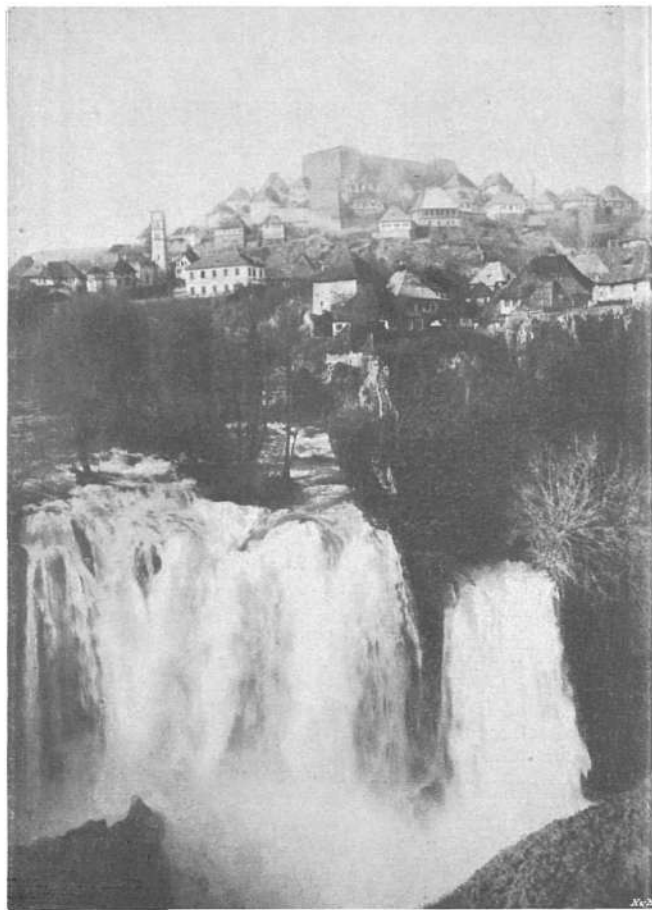

vodopád Plivy u Jajce.

a 75 m dl., rozšiřuje se poněkud a za skalním zubem s 35 m hlubokým zářezem, objeví se nám náhle překrásný pohled na pevnost a město Jajce, jehož dostihneme přejedše 55 m dl. železniční most přes katarakty Plivy.

(90 km) Jajce, jak archeologicky tak i historicky stejně zajímavé město, leží větším dílem na kopci mezi Vrbasem a Plivou, 341 m n. m. Zemský hôtél se 16 pok., hôtél Pliva u nádraží se 4 pok. Má přes 4000 obyv., okres. úřad, okresní četnickou stanici, oddělení finanční a celní, P, T, obecní ambulator (lékárník Čech), obecnou školu, dvě mekteby, 7 ☺, † prav., františk. klášter a †, v němž uchována v zasklené rakvi na oltáři kostra posledního krále bos., nalezena na pozemku naproti vodopádu, kraljevski grob zvaném; štátá hlava položena byla na prsou. Velkolepé síly vodní zužitkovány jsou bos. elektr. akc. společností (základní kapitál 6 mil. K) k výrobě karbidu, chlorového vápna atd.; továrna zaměstnává 400 dělníků.

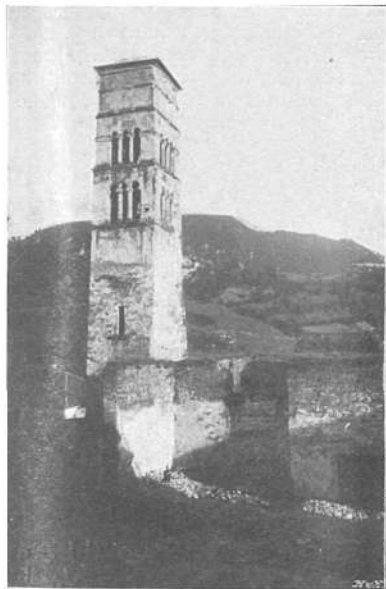
Staré král. město Jajce hraje v dějinách Bosny důležitou úlohu. R. 1411 byl vlašskými mistry dle vzoru Castello dell' Uovo v Neapoli Hrvojem Vukčićem zbudován zdejší hrad, a hlavní místo tehdejší župy Plivy tak rychle se rozšířilo, že stalo se v polovině XV. stol. sídlem bos. králů. Od r. 1461—1463 zde přebýval poslední bos. král Štěpán Tomašević. R. 1463 bylo město sultánem Mehmed-Fatihem II. dobyt, král chycen a se svým strýcem Radivojem stat. Aby sultán čin tento před příštím pokolením ospravedlnil, dal na radu slavného učence Ali Bestami-ho vytesati v kamennou desku nad branou jajeckou tento nápis: El muminu la juldegu min džuhrin merretejni. (Nechť nedá se pravověrný dvakráte kousnouti z jedné díry). Ještě v témže roce o vánočních, když Turci dleli na modlitbách, vpádl náhle král Matyáš Korvin do města a Turky pobil. Město zůstalo v držení uher. až do r. 1528. Severní kraj Bosny rozdělen byl ve dva banáty: Jajce a Srebrnik. K ochraně Jajce stály v okolí tyto pevné hrady, jichž zříceniny dosud spatřujeme: Sokolac, blíže hořeního toku Plivy, Oštregrad, Bočac,

Jajce město s hradem.

Krupa a Zvečja ve Vrbaském poříčí a Komotin pod Rančou pl. Když pak Husrev beg (1528) města dobyl, nařizeno bylo z Cařihradu, že každý pátek před společnými modlitbami mají městské brány býti zavřeny; toto nařízení přísně se provádělo až do r. 1878.

Jajce honosí se proto mimo romantickou polohu také četnými historickými památkami. Na prvním místě je to král.

JAJCE. Zvonice sv. Lukáše.

hrad na osamělém vrchu s branou Plivou na záp. straně, nad níž vedle ve výklenku vytesán znak bos. králů; brány používáno v době obležení za kapli. Hrad (vstupné 20 hal.; vudci zpropičné) tvoří nepravidelný čtverhran asi 200 m dl. a 100 m šir.; ve zdech spatříme různé kusy architektonických ozdob italské gotiky XIV. stol. umělecky provedené. Rohy příkře spadajících zdí ohradních chráněny jsou věžemi. Zdi táhnou se od hradu sev. záp. až k Vrbasu a záp. až k Plivě, opatřeny jsou střílnami, branami a věžemi a uzavíraly dřívější staré město. Z hradu je velkolepá vyhlídka.

Zcela italského rázu je zvonice sv. Lukáše se zbytky románské basiliky, jež upravena byla na džamiji. Chovány tu byly kosti sv. Lukáše, které vdova posledního krále prodala do Benátek. Pod kostelem nalézá se krypta, která neprávem byla považována za kryptu bos. králů. Nedaleko věže na úpatí hradního vrchu jest vchod ke *katakombám*, podzemnímu bohostánku vytesanému ve skále, s mnoha výklenky, oltáři a kryptou; v předsíni vytesán znak Hrvojův. — Vedle zvedá se okrouhlá stavba, *Medvědí věž*, nejstarší místní stavitelská památka, ukazující na XII. stol.

Z přírodních krás je tu, velkolepý vodopád, 130 m vysoký, v několika ramenech tekoucí, jež tvoří vtok řeky Plivy do Vrbase. Pod vodopádem přístupná jeskyně (deštník a plášť potřebny); vedle a naproti němu městský park a sady. — V okrese dobré hony.

Výlety: Podél malého a velkého jezera (toto 3½ km dl. přes 600 m šir. a 36·2 m hlub.) k malebně položené obci Jezeru s 679 obyv. většinou moh., 10·5 km vzdálené na hlavní silnici ke Ključi. Na břehu dům turistů se 2 pokoji a 4 postelemi. Hojnost výborných pstruhů a raku. Povož tam i zpět 5 K. Krajina turisticky nejvýš zajímavá. Mezi Jajcem a Jezerem pomníky padlých vojáků z r. 1878. Naproti místu, dělícímu obě jezera, v pravo na výšině rozvaliny starého

JAJCE. Katakumby.

hradu Zaskoplje, bývalého sídla begů Kulenovičů. U jezera tvoří Pliva několik ostrovů; na jednom z nich zbytky tur. tvrze Gjol Hisar (hrad Jezerní), jež sloužila k ochraně úžiny vedoucí do Varcar-Vakufu. V předturecké době býval tu františk. klášter. Nad jezerem vypíná se Otomalj (1052 m).

K zřícenině Sokolci, a k pramenům řeky Plivy 35 km, nejlépe koňmo. Cesta pěknou krajinou, kolem malých vodopádů. Na úpatí vysokých, holých vrchů vyvirá řeka z jeskyn v silných pramenech.

K dolům na měď Sinjakovo (14 km), jež zaměstnávají 105 dělníků. V činnosti od r. 1888; roční výroba 60.000 q hrubé rudy, tři hutní pece vyrobí 1500 q mědi.

Do Varcar-Vakufu (24 km). Město slulo dříve Varcarevo a má 3047 obyv., (1257 moh., 1182 prav. a 607 kat.); leží na

potoku Crna rijeka, 670 *m* n. m. v lesnatých horách. Hôtel Čaleta (3 pok.). Je zde okres. úřad, P, T, četnická stanice, finanční stráž, fara a † kat., fara a † prav., 4 ☼, z nichž Kyslaraga džamije je pozoruhodna, 2 obecné školy, 3 mekteby, vodovod. Na blízku bývala římská osada. Dnešní Varcar založen byl teprve v tur. době a slul také Jedniže-Kasaba (Nové město). Pěkná vyhlídka s vrchu Orugla (882 *m*).

JAJCE. Jezero Plivy.

A) Z Jajce do Bugojna a Jablanice.

Drahou do D. Vakufu (31 *km* za 1—1¹/₂ h.) viz str. 61., dále drahou do Bugojna (11 *km* za 1, hod.) a dostavníkem do Jablanice (74 *km*) na trati ze Sarajeva do Mostaru.

Ze stanice D. Vakuf úrodnou rovinou Skoplje s četnými sídly zámožných rodin, zastávka (5 *km*) Prusac, před námi mohutné i v letě sněhem pokryté vrcholy Vranice (2000 *m*) a Raduša Planiny (1956 *m*).

(11 *km*) Bugojno má 2059 obyv., většinou katolíků; město leží v údolí Vrbasu, 575 *m* n. m. a vzdáleno je z Dolnjího Vakufa 12·5 *km*, z Ku-

preše 27 km, z Travnika 48 km, z Jajce 47.5 km, z Prozoru 43 km a z Livna 75 km. Hôtel Freškura vedle nádraží (12 pok.), zum schwarzen Adler (6 pok.). Je zde okres. úřad, velitelství četnické stráže, P, T, † prav. a kat.; tento velice prostranný, ale chudý, ☺, 2 obecné školy, dívčí škola milosrdných sester, mekteb, obecní dům v orient. slohu. Obyv. žíví se hlavně polním hospodářstvím, řepářstvím a chovem dobytka, jež podporuje hlavně okres. hosp. družstvo. Okolní zalesněná pohoří (Kulin vrh 1531, pohoří Vranica 2000 m) poskytují turistovi a lovcí vděčných výletů. Rozvaliny hradu *Prusce* vzdáleny jsou odtud 6 km (viz Dolnji Vakuf). — Z Bugojna projektována je dráha do Aržana, a dále spojení na Split.

Dostavnikem přijedeme úrodnou a pilně obdělávanou rovinou na (17 km) *Gornji Vakuf*, městečko s 1719 většinou moh. obyv. Má okres. exposituru, četnickou stanici, kat. faru a †, 5 ☺, obecnou školu a 2 mekteby, P, T, starou tur. věž se střílnami. Obyv. žíví se většinou polním hospodářstvím, chovem dobytka a výrobou pěkných ručních mlýnků na kávu.

Za dob římských dolováno zde zlato, jež vyskytovalo se v takové hojnosti, že denně vytěženo někdy až 50 liber (Plinius, Hist. nat. XXIII., 4.) Římané asi naleziště to důkladně vyčerpali, neboť ve středověku vývoz zlata z Bosny byl zcela nepatrný. Nyní jsou tu doly spol. Bosnia a horní spol. hrab. Oksza Orzechowského na rtuť, měď a něco zlata.

Za G. Vakufem počne v bezpočetných serpentinách krásnými lesy výstup na *Maklen*, jehož výše (1123 m) dostihneme po 2 hod. jízdě. S jeho hřbetu velikolepá vyhlídka do alpské krajiny ve všech barevných nuancích. V pozadí rozervané, stupňovitě se zvedající velehory Hercegoviny, jež jsou i v létě sněhem pokryty. V polokruhu táhne se celý řetěz planin připadající oběma zemím. Maje státní Prenj pl. nemůže býti odnikud přehlednější.

Údolí u Jablanice a Přeraj pl.

V údolí, na konci směle založené silnice, jež vine se tu jako stužka v ohromných zákrutech, vidíme mezi dvěma pahorky se tisící malé městečko

Prozor, s 858 moh., 19 prav. a 189 kat. obyv. Vzdáleno je od G. Vakufu 23 km, od Jablanice 31 km. Leží 700 m n. m. a je sídlem okres. úřadu, velitelství četnické stráže, oddělení finanční stráže, má P, T, 4 ☺, obecnou školu a mekteb iptidaiju. Obyv. živí se výrobou koberců, chovem dobytka a také ovocnářstvím. Hôtel Rama (3 pok.)

Prozor byl již v době předhistorické osídlen, jak dokazují nálezy bronzů, četné mohyly a opevněné ohrady na strategicky důležitých místech. Tudy vedla také asi římská silnice ze Županjského údolí do Bosny, jak svědčí zbytky římských mostů. Ve středověku bývala okolní krajina, jež slula Rama, chráněna několika tvrzemi, z nichž zbyly rozvaliny hradu Prozoru. Rama patřila jako okršlek Plivy původně k Chorvatsku. To asi bylo příčinou, že od doby Bély (1135) uhersko-chorvatští králové užívali také titulu krále z Ramy (Bosnense regnum quot et Ramam vocamus). Po dobytí Jajce (1463) propůjčil král Matyáš Korvin Prozor synu vévody Štěpána Vladislavu Kasáčiči a tento ještě r. 1503 vzdoroval zde nájezdům tureckým.

Pozoruhodné jsou v okolí prameny řeky Ramy, vycházející z jeskyň a vzdálené 9·5 km od fran-tiškánského kláštera Šćitu, pak vodopády u Dugy, úžina Ramská, vedoucí k Jablanici a rozkošné údolí Doljanské.

Při východu z města vypíná se v l. na skále zřícenina, sestávající z vysoké věže a něco zdí; hrad připomíná se již v r. 1366. Silnice vede dolů v dlouhých zákrutech podél potoka Ljuku, který však brzy mizí v krasu a níže na úpatí kopce, na němž malebně rozložena je vesnička Duge, opět vytéká jakožto silný vodopád. Cesta vede nyní do údolí Ramy, kde celá krajina nabývá již rázu jižního. Silnice vine se neustále svěžím lesnatým údolím podél řeky, která tvoří bezpočetné slapy. Po zajímavém dřevěném mostě přejdeme na pr.

břeh řeky z území Bosny na půdu Hercegoviny. Za mostem je ves *Gorica*. Po obou stranách ční obrovské, příkré skalní stěny, jež jsou některé červeně a žlutě zbarveny. V l. malebné *Klekovačke Stijene*, (1154 m), níže mineme kat. †, dále bezprostředně u silnice je *Gračanicka stijena* s jeskyní, v níž visí krápníky podobné šunkám, což zavadlo příčinu i k jejímu pojmenování. U *Hanu Slatiny* v l. pěkný starý tur. most. Na svazích pozorujeme již vinice. Za krátkou dobu stihneme vtoků Ramy do Neretvy; v pr. nahoře voj. strážnice.

Silnice vede nyní stále podél dráhy až do Jablanice na trati Sarajevo-Mostar.

B) Z Jajce do Banjaluky a Bos. Kostajnice.

Z Jajce do Banjaluky denní omnibusové spojení; 73 km za 8 hod., počítaje v to i hodinový odpočinek v Bočaci, kde vyměňují koně; cena 6 K. Z Banjaluky vojenská dráha do Dobrušky (110 km za 4 hod.), uh. st. dr. do Hrv. Kostajnice (11 km) a přes most do Bos. Kostajnice (1 km).

Silnice, která byla vedena podél řeky Vrbase, je stavbou prvního řádu a v technickém ohledu mistrovským dílem, vykazujíc jen 2" „stoupání. Odevzdána byla veřejnosti r. 1896. Divoce romantická krajina nemá hned sobě rovné; tunely, průlomy, náspy, galerie a výseky skal v kolmých stěnách střídají se neustále.

Čtyry km za Jajcem přejde silnice po železném mostě, 47 m dl., řeku Vrbas. Nedaleko na pr. stojí starý františk. kostelík Pomiljača. Několik km dále vedena je silnice po pr. břehu v nádherné krajině horské až dostihne divoké skalní úžiny, jež zdá se uzavíratí cestu. Sotva že přejdeme směle založený železný most, ocitneme se v tunelu 36 m dl., který probíhá ohromnou skálu Greben (742 m), jež nutí řeku do ostrého záhybu. Nalézáme se v úzkém kotli nevšední divokosti.

Hned na to následuje druhý tunel, 44 m dl., pro-
ražený ve Vlasinje Stijenách; silnice vybíhá na
náspu 30 m vys. a vine se kolem Bijelih Stijen.
Na některých místech urvána je silnice skalám a
obrovské kmeny, jež při odstřelování za obět
padly, leží ještě dnes na pokraji vody. Minuly
jsme na pravém břehu horský divoký přítok Ugar,
jehož tok není prozkoumán; přichází z nepří-

Z Jajce do Banjaluky. Most a tunel nad Vrbasem.

stupné úzké strže, v jejíž výškách prohánějí se
kamzíci. U malé říčky z l. strany, Crna Rjeka
zvané, otvírá se pěkná úžina, v níž vede pěšina
do Varcar Vakufu. Brzy na to dostihne silnice
širší roviny a zastavíme před restaurací (se 2 po-
koji) *Bočaci* (odtud do Banjaluky 40 km), před
níž prýští ze skály Vrelo Vilma. Před námi na
příkrém vrchu zvedá se zřícenina hradní se za-
chovalou okrouhlou věží; vedle malá džamije. Moh.
vesnička *Bočac* skryta je za skalním výběžkem

v pravo mezi švestkovými a ořechovými zahradami; zde také pozorujeme zbytky starokřesť. basiliky. Za Bočacem rozprostírá se úrodná rovina *Aginoselo*, již jest pozadím zalesněná *Čemernica* (1339 m). Pak zase vstoupíme do příšeří úžlabiny, asi 9 km dlouhé, jejíž stěny trčí ve fantastických

Turecký náhrobek v Cazinu.

formách do oblak. Úbočí porostlá jsou většinou buky. Dříve než z této úžiny vyjedeme, uzříme v l. vysoko nad sebou na vysokých zubech *Manjači* trosky staré tvrže *Krupy*, jejíž ochranné zdi s věžemi táhnou se po svahu až k řece, kde na protějším břehu postřehneme také ještě nepatrné stopy bývalého mostu. Nedaleko zbytky kláštera. V pr. Tisovac pl. (1218 m). Pravoslavná obec *Krupa* leží již opět v dlouhé rovině; v levo od silnice pěkný čardak (letní sídlo) bega *Gjumišiće* z Banjaluky. Obyvatelstvo této uzavřené krajiny, většinou chudí katolíci, tetováni jsou na rukou a prsou. Zvyk ten zavedli prý svého času františkáni, kteří své přívržence nesmazatelným znamením ve formě kříže tetovali a tak přestoupení k islamu zamezili. Zajímavý je kroj ženský.

Vstoupíme nyní do třetího divoce romantického těsna 3 km dlouhého, jaké lze málo kde nalézt. Vstup chráněn býval *Zvečaj-Gradem*, nyní zříceninou sedící na utrženém skalním klcosu a uzavírající cestu; silnice musela se při jeho obejetí silně zaříznouti do přečnivajících stěn. — V XV. století sídlil zde bosenský vojvoda Hrvoja. V těsnu zvedají se po obou stranách skal.stěny až do výšky 250 m a zdají se býti kolmé; hnízdí v nich orli. Reka zúžena je tu na 8—12 m a koryto její naplněno je balvany, přes něž voda divoce uhání tu proudem, tu zase se rozstříkuje, víří a pění, tvoříc přeje a slapy. Nad ní, asi 15 m vys., táhne se silnice, vysekaná do skal. Náhle otevře se těsno a vidíme zelenou pahorkatinu, úrodné nivy a vesnice. Jedeme rovnou přes louky do *Karanovce*, kde po železném mostě, 50 m dl., přejdeme na druhý břeh Vrbase. Dále jedeme okolo vesničky *Novosela*, založené roku 1870 přistěhovanými moh. ze Srbska. Odtud není již daleko do malebně rozloženého *Gornjiho Šehera*, předměstí banjaluckého, kde opět přejedeme na druhý břeh řeky. Zde pod masivní kopulovitou

Dřevěné náhrobky křesťanské.

Jedeme rovnou přes louky do *Karanovce*, kde po železném mostě, 50 m dl., přejdeme na druhý břeh Vrbase. Dále jedeme okolo vesničky *Novosela*, založené roku 1870 přistěhovanými moh. ze Srbska. Odtud není již daleko do malebně rozloženého *Gornjiho Šehera*, předměstí banjaluckého, kde opět přejedeme na druhý břeh řeky. Zde pod masivní kopulovitou

stavbou lázní vyvěrá teplé vřídlo (30° C), jehož již Římané potřebovali; od nichž pocházejí ještě některé díly stavby (nádržka a kopule). Na blízkou jsou tři dosud nezachycené prameny. Zbývá nám ještě projeti celou délkou předměstí a jsme v *Banja-luce*. Hôtely: Bosna (15 pok.), Märzl (7 pok.), Austria (6 pok.).

Banjaluka je druhé hlavní město Bosny a prostírá se na obou březích Vrbasu na úpatí výběžků Biljeviny a Manjači. Leží 156 m n. m. a má 14.812 obyv. (7524 moh., 2882 kat., 2775 prav., 336 ž., 49 ev.), P, T, a telefonní síť. Vzdálenost z Jajce 72 km, z Prnjavoru 56 km, z Prijedoru 56 km, z Kotor-Varoše 36 km, z Ključce 68 km, z Varcar-Vakufu 68 km, z Tesliće 94 km.

Je sídlem kat. a prav. biskupa, moh. mufti. Má krajský úřad a soud, městský a zemský okresní úřad, finanční inspektorát a nadkomisariát, měst. úřad, erární horní úřad, velitelství voj. brigady, místní voj. velitelství, ředitelství voj. dráhy Dobberlin-Banjaluka, posádkový soud, velitelství četnické čety, voj. zásobárnu, 2 prav. †, 2 kat. †, (katedrála vyst. 1884, farní kostel 1892), 2 žid. modlitebny, 46 ☺, z nichž největší a nejkrásnější *Ferhadija* stojí ve středu města; vystavěna byla pašou Ferhadem za výkupné 30.000 dukátů, které dostal r. 1576 za zajatého syna rak. gen. hrab. Auersperka. Dále má evang. †, klášter milosrd. sester, františk. klášter Petričevac, filiálku trap. kláštera v Rudolfstalu, vyšší reálku od r. 1895, vyšší dívčí školu, 3 obecné, 3 medresy, vyšší ruždiju (tur. měšť. školu), obecnou (něm.) černých sester, obecnou (chorvat.) bílých milosrd. sester, konvikt trapistů, dívčí konvikt milosrd. sester v Nazaretu, — tabákovou továrnu od r. 1888, uhelné doly, továrnu na sukna, mlýny, pily a pi-

vovar trapistů (tento vaří asi 20.000 *hl* ročně). Týdenní trhy jsou hojně navštěvovány (každý úterek průměrně 3000 lidí). Veliký odbyt dobytka a obilí. Chov bourců, včelařství (ročně asi 80 *q* medu) a vinařství (asi 800 *hl* ročně).

Banjaluka = lázně Lukášovy byla původně římskou osadou a slula bezpochyby Servitium; zbytky římských lázní a kastelu (na l. břehu Vrbase) dosud se zachovaly. Před příchodem Turků zvala se Vrbaški grad neb Vrbas. R. 1527, 1688 a 1737 byla dějištěm prudkých bojů mezi Rakušany a Turky, 14. srpna 1878 s povstalci. Původní tvrz na břehu řeky, jejíž zdi sahají do vody, vyhořela r. 1528; novou postavil r. 1713 Numan paša.

Památnosti a výlety: v hlavní třídě Čaršija s otevřenými dnčany, kde možno výhodně koupiti zlaté a stříbrné práce filigránové, spony atd.; park 200 *ha*, malebné kroje venkovanů na trhu (v úterý); kiraet-hana (moh. čítárna) v orientálním slohu; Dragočaj 8 *km*, Slatina 21 *km* (lázně, voda 35° C), Čelinac 17 *km* (kyselka), Karanovac 14 *km*, něm. kolonie Rudolfstal 24 *km* a Windthorst 32 *km*, vlašská kolonie Mahovljani 30 *km*.

Do kláštera trapistů Maria Stern, skládajícího se z několika budov, 7 *km* povozem za 20 min. Dámám není vstup dovolen. V klášteře založeném r. 1868, bydlí 200—250 trapistů, nejvíce Němců, kteří při nejjednodušší stravě a náboženském rozjímání tráví zde svůj život v práci a odříkání. Přísná řeholní pravidla dovolují mnichům mluvit toliko za řídkých okolností. Obdělávají rozsáhlé pozemky a zaměstnávají se výrobou sukna, piva a sýra, známého v celé Bosně a Dalmacii. Mimo to vychovávají sirotky, vedou je k hospodářství a k řemeslu.

Vojenská dráha Banjaluka-Doberlin (o normálním rozchodu kolejnic) opouští město z nového nádraží, projíždí evropskou čtvrtí, v níž vyniká továrna na tabák, vojenská nemocnice, dále pak letní sídla bohatých moh. a staví ve

(3 *km*) předměstí Banjaluka, v dřívějším hlavním nádraží.

V pr. otvírá se krásné údolí Vrbanje, po jehož délce směřuje dobrá silnice do okres. města Kotor-Varoše 34 *km* a odtud přes pohoří Borija, krásami oplývající do Prihlinice (71.4 *km*) konečné stanice dráhy 41 *km* dl. podni-

katelstva Morpurgo & Parente. Použijeme-li této dráhy, můžeme za den dojetí do Usory či do Doboje (viz str. 12).

Potom mineme veliká skladiště uvedené firmy, v l. dále františk. klášter Petričevac, jenž hrál při výpadů povstalců 14. srpna 1878 velikou úlohu, ženský klášter Nazaret, v pr. pak nad Vrbasem na zalesněném úbočí rozlehlý klášter trapistů Maria Stern, obehnaný vysokou zdí — V úrodné krajině mezi lučinami a mírnými vrchy přejeďte trať silnicí do Bos. Gradišky a stihne

(9 km) Dragočaj, kde zahlédneme proudící Vrbas v značné již šířce. Za

(13 km) Ramići stoupá vlak podél potoka *Ivanjského* a dostihne nejvyššího bodu této tratě u

(25 km) Ivanjské, kde se křížuje se silnicí, přicházející od Kozarce. Na kopci františk. klášter a na blízku trosky *Ivangrada*. Odtud spádem 20°/_{om} do

(35 km) Piskavice. V l. doprovázejí nás vrchy *Behremaginice pl.*, v dálce k vých. za jasných dnů ostře se rýsují *Manjača*, *Osmaća* a *Čemer-nica pl.*; v pr. prostírá se masivní *Kozara pl.*

Následují osamělé stanice (42 km) Omarska a

(51 km) Kozarac, tato je od městečka téhož jména 5·5 km vzdálená. Rozkošné to místo leží malebně v pěkných zahradách, na okraji úrodné roviny, kterou protéká Gomjenica a má přes 900 výhradně moh. obyv. Ze zeleně trčí 10 ☼, věže † prav. a kat. Uprostřed městečka stojí malá pevnost, dnes na spadnutí, jejíž šestipatrová kula (věž) obydlena je potomky posledního kozareckého hejtmana, Mehmed bega Čorbegoviće. Vystupující holé a rozjízvené skalní stěny, Kozarački Kamen zvané, k nimž se víží mnohé pověsti, tvoří pěkné pozadí. Zdejší švestky jsou proslulé v cizině výbornou jakostí.

Přijíždějíce k Prijedoru přes pastvisko Urija zvané, uvidíme v pr. zemský ústav pro chov drů-

beže. Zaujímá 6 *ha*, na nichž 34 kurníků a malá bažantnice. Účelem ústavu je odchovávatí pěkné druhy drůbeže a poskytovatí sedlákům bezplatně vejce k chovu, by zvýšil se vývoz drůbeže a vajec. Úplná rovina slouží domorodcům za místo pro každoroční dostihy, spojené s různými národními hrami a zábavami.

(59 *km*) **Prijedor** město s 5000 obyv. (2802 moh., 1820 prav., 340 kat.) leží 137 *m* n. m. Hôtely: Kaiser von Österreich, Prijedor, Bahnhof. Vzdálenost z Banjaluky 50 *km*, z Bos. Nového 32 *km*, ze Sanského mostu 31 *km*, z Bos. Dubice 35 *km*. Město mladšího data; vzniklo asi před 180 léty. Má † kat. a prav., 4 ☺, obecní nemocnici, 3 ob. školy, okres. a obecní úřad, velitelství okres. četnické stanice, P, T, oddělení finanční a celní strážce. Tur. čtvrt města, ležící na dosti velikém ostrově Sany, bývala dříve opevněna. Důležité obchodní místo; vývoz vepřového a hovězího dobytka, ova, kukuřice a sušených švestek. Firma Gerhardus a synové zaměstnává v sezoně 300—400 dělníků a vyváží ročně průměrně 260—360 vagonů oloupané kůry pro koželuhy.

Jedeme-li dále, vidíme na severu Pastirevu Planinu, na opačné straně Majdanskou pl. (650 *m*), uzavírající úrodná pole. Dále následují

(70 *km*) **Dragotinja** a (77 *km*) **Svodna**. Souběžně s tratí vedena je silnice. U

(85 *km*) **Blagaje** vidíme na příkré výšině zbytky hradu stejného jména, jenž ve středověku býval sídlem bos. králů; je kolébkou nejstaršího chorvatského šlechtického rodu Babonić-Blagaj. V l. vlévá se Japra do Sany. Na břehu řeky této leží

(90 *km*) **Bosanski-Novi** s 3267 obyv., většinou moh. — Hôtely: K pošti (12 pok.), Novi (6 pok.). Zde ústí Sana do Uny. Obě řeky přepjaty jsou

dlouhými mosty; most přes Sanu vede k nádraží a k silnici Prijedor-Kostajnica, druhý přes Unu do Dvoru v Chorvatsku. V městě je okresní úřad, četnická stanice, stráž finanční a celní, P, T, † kat. a prav., 3 ☺, obecní nemocnice, obecné školy. V okolí značný chov dobytka, pokročilé polní hospodářství.

Hrad a mlýny v Krupě na Une.

Novi byl r. 1693 banem Batthyánym Turkům na krátkou dobu odňat, r. 1717 chorvatským banem Draškovićem obléhán, jenž však kapetanem Alajbegem Čerícem z D. Vakufu poražen. R. 1737 udály se zde opět srážky a r. 1789 bylo město generálem Laudonem dobyt; na brdu Lebrénica ukazují do dnes zákopy Laudonovy. Novi měl tvrz s 2 věžemi a s 2 branami, která byla dle pamětních desek zadržena, ve dvou zdejších džamijích, bos. místodržícím Abdullahem pašou 1700 obnovena a Ahmedem pašou r. 1762 přestavěna.

Odtud vděčná cesta přes *Krupu-Bihać* a zříceninu Sokolac k *Plitvickým jezerům* (64 km) a do *Ogulina* v Chorvatsku (celkem 103 km) za 3—4 dny.

Následuje ještě (97 km) *Ravnica*; *Una* zůstane v l. a na druhém břehu jejím vidíme již chorvatské vesnice. Konečná stanice uher. státní dráhy je (105 km) *Doberlin*. V létech 1860—70 chtěla porta spojití Rakousko či vlastně střední Evropu

se Soluní drahou, která by šla přes Banjaluku-Kotor-Varoš-Sarajevo na Novipazar atd. Tento projekt uskutečnil se jen částečně a sice z Doberlinu do Banjaluky a z Mitrovice do Soluně. Doberlin leží 109 m n. m. a má 831 obyv. většinou prav. Firma Otto Steinbeis má zde rozsáhlou pilu s parním pohonem a elektrickým osvětlením. Potřebné dříví k zpracování plaví se po Saně a Uně. Telegrafování bez drátu zavedeno do Drvar.

Mlýny v městě Bihaci na Uně.

Následující stanice (6 km) *Volinja* na l. břehu Uny je již v Chorvatsku. Z (11 km) *Hrvatské Kostajnice* dostaneme se přes most, vystavěný maršálkem Marmontem v době francouzského vpádu, do *Bosanské Kostajnice* 1 km vzdálené. Městečko, jež má 692 prav., 230 kat. a 638 moh. obyv., vzniklo r. 1862 přistěhováním 100 rodin z Užice, Valjevce a Bělehradu. V létě je tu značný obchod s koňmi, v zimě obchod ve velkém s poraženým vepřovým dobytčím a drůbeží. Je tu okres. expositura, obecná škola, 2 mekteby, 2 ☼, † prav., P, T. V (20 km) *Sunji* dělí se trať: v pravo vede do (160 km) *Bos. Brodu*, v levo do (53 km) *Sisku* a (130 km) *Záhřeba*.

V. Ze Sarajeva poštou na Rogaticu a Višegrad, a do Prijepolje v Sandžaku Novopazarském.

Do Višegradu 119 *km*, odtud do Prijepolje 77 *km*; denně jezdí vojenská pošta s dopravou osob. Do Rogatice 12 hod., za K 12.80, odtud do Višegradu 8 hod., za K 7.40, a dále do Priboje 6 hod., za K 4.80, odtud do Prijepolje 7 hod. Nutno v čas zamluviti si lístky u pošt. úřadů.

Silnice opouští *Sarajevo* na vých. straně a táhne se podél pr. břehu *Miljačky*; na protějším svahu malebný hřbitov *Alifakovac*. Pod bílou baštou vypíná se osamocená, vysokému komínu podobná skála *Babin zub*. Dále výletní místo *Dariva*, pak (4 *km*) v pr. kamenný most přes *Miljačku*, o jediném oblouku značného rozpjetí, *Kozija Čuprija* zvaný, ze XVI. stol., potom v dlouhém zákrutu na již. úbočí *Simina brda* a *Paprenika* na sedlo *Zlí stup* a *Paprenik* k hanu *Bulogu*. Zde u silnice veliké kameny, *Šehitlucizvané*, vysoké to pomníky Turků, padlých při dobývání *Starigradu*, ležícího naproti v pr. — Pěkná vyhlídka na *Trebević* (1630 *m*). Nedaleko bohaté naleziště zkamenělin (ammonitů atd). — Silnice ubíhá se svahu kolem *Han Derventu* (13 *km*) ve výši 859 *m*, překročí *Mokranskou Miljačku*, jejíž břehů neopouští až do *Mokra* (25 *km*). —

Kratší je tak zvaná stará cesta do *Mokra*, která vede ze *Sarajeva* přes *Kastel*, *Višegradskou branou*, kolem *Vasin hanu* (v pr. prostírá se planina *Hrastove glave* 1025 *m*), stoupajíc stihne *han na Hreši* (1066 *m*); v l. vypíná se *Glog* (1405 *m*). U *Brezovice* počíná spád a cesta přechází do údolí *Miljačky*. Velkolepě vyniká před námi *Romanija pl.* a sice na j. *Velika Stiena* (1615 *m*), uprostřed *Orlova Stiena* (1507 *m*) a na sev. *Veliki Vrh* (1328 *m*).

Mokro leží 1040 *m* n. m., má 574 obyv. většinou prav., † prav., myslivnu, pilu a výbornou pitnou vodu. Za tureckých dob bývala to pověstná a obávaná ves hajducká. Silnice stoupá v četných zákrutech (ve 4 *km* o 350 *m*) krásnými partiemi

lesními a skalními. U četnické budovy *Han Naromanija* (31·8 km) dostupuje nejvyššího bodu 1382 m. Vysočina, kterou probíhá směrem severových., jest mírně pahrbkovitá, tu a tam krašová, bez vody, spoře obděláná; dobře se tu daří jen stromy jehličnaté. Skrývá ledové jeskyně dosud neprozkoumané. Na Romaniji je podnebí drsné. Od *Hanu Podromanija* (46 km, 846 m) vede silnice v jihových. směru přes rovnou, rozlehlou vysočinu. Nad hanem, na kraji této roviny, stojí ochranné voj. kasárny, zámku se podobající, s věžemi a silnými zděmi. Zde dělí se silnice do Vlasenice v sev. směru. Jednotvárná tato rovina sluje *Glasinac* a obsahuje přes 100.000 předhistorických hrobů illyrského původu, z nichž prozkoumáno as 1000.

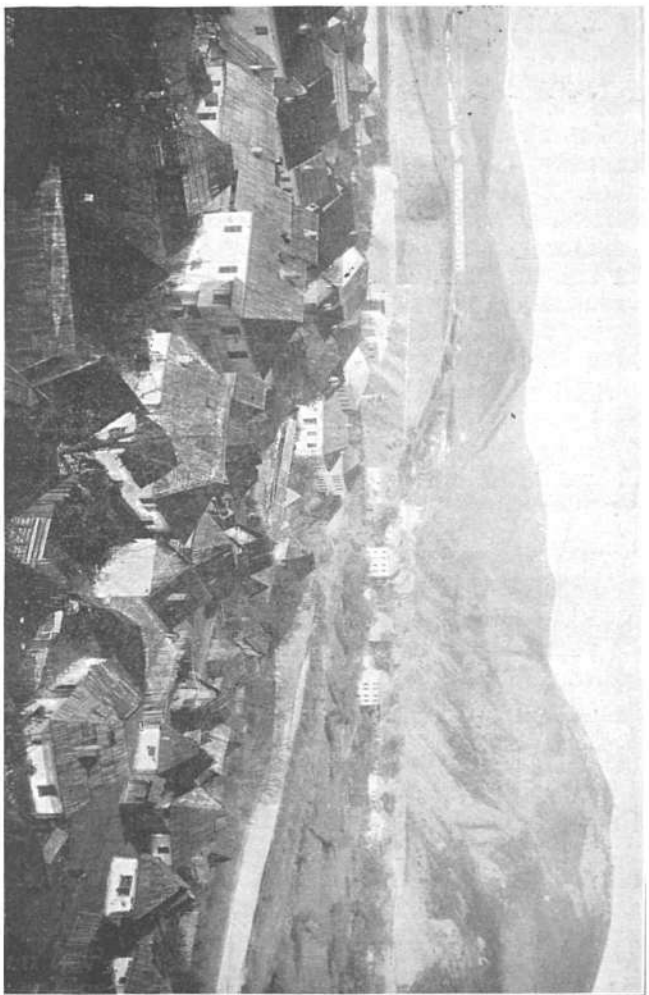
Jest to pohřebiště svého druhu jediné v Evropě. Také stopy římské cesty byly zde nalezeny. Celá planina bývala opevněna valy a strážnými hlídkami a uzavírala v sobě ohromné osídlení. R. 1392 prodral se na Glasinac díl tur. vojska; byl to první vpád Osmanů do Bosny. Dějiny vypravují, že v bitvě zde svedené vyniknul kněz Gojko Mrnjavić. V středověku bylo tu sídlo několika řecko-orient. biskupů. Dnes není ani stopy po nějakých stavbách. R. 1714 zajal Numan paša 3000 Černohorců se ženami a dětmi a odvedl je do Bosny; tito usadili se většinou na Glasincu. Jsou zde rozsáhlé pastviny a vydatný chov dobytka.

Jedeme-li dále, uvidíme po pr. straně obelisk, postavený na památku padlých 1. divise při šarvátce s povstalci (dne 21. září 1878) u Senković-Bandinu. Silnice obrací se okolo jižní paty zalesněného *Rabar brda*, projde *Obrtiči*, *Han Budine* a přijde kolem sev. paty *Brekoviku* do údolí potoka *Lužvice*. V četných zákrutech probíhající roklí sev. od *Ķovanje*, obrací se okolo *Gradu* (897 m) a *Lunji* (875 m) na jih a dostihuje města *Rogatice*, vzdáleného od Sarajeva 76·4 km, od Višegradu 43 km. Leží v údolí *Rakitnice*, 528 m n. m., má 2010 moh., 387 prav., 67 kat., 4 ev. a

40 ž. obyv., okres. úřad, místní voj. velitelství, četnickou stanici, oddělení stráže finanční, P, T, 7 ☺, † prav. a faru, obecnou školu, medresu, mekteb. Čilý obchod s obilím, senem, dobyt看em; včelaření. Vývoz koží. Vydatné hony na medvědy, kamzíky, černou a vysokou zvěř, lov pstruhů a raků. Zbytky osady z pozdní římské doby císařské. U *Ladjeviny* jsou velkolepé náhrobky bogomilů; zajímavý náhrobek s nápisem zazděn je na kostele prav. V *Borike*, 3 hod. od Rogatice vzdálené, je zemský erární hřebčinec. — Z Rogatice odbočuje silnice přes sedlo *Jabuku* do *Goraždy* (20 km).

Silnice stoupá dále v údolí *Gračanice* a táhne se kolem *Naklonu* v mnoha zákrutech až k *Hanu Pešurići*, obrací se pak ostře k jihových. mezi *Vranjem* (1386 m) a *Timorem* (1342 m), vých. vsi *Krvojevići*, až dostihne náhorní roviny uzavřené temnými jedlovými lesy u *Hanu Semeče*. U *Hanu Nabrdo* (1296 m) překročí nejvyšší bod *planiny Semečské* (1361 m). Vede vysokým lesem až ke hřebenu *Ivice* a odtud spouští se ve 52 zákrutech do porůčí *Driny* k Višegradu. Při vyjíždce z lesa otvírá se velkolepý rozhled. *Gostilj brdo* (1815 m) sev. vých. na srbské hranici ležící, *Panoš* na vých. a *Mirilović* v jihových. lemují svými předhořími malebně pravý břeh *Driny*.

Višegrad město leží 302 m n. m. při vtoku *Rzavy* do *Driny* v romantické krajině, věnčené vrchy, na nichž lze po většině ještě viděti tur. strážní domky (karauly); se srbských vrchů kynou strážnice na *Javoru* a *Zlatiboru*. Hostinec *Schreiberův*. Město čítá 957 moh., 327 prav., 177 ž. a 65 kat. obyv., má okres. úřad, obecní a voj. nemocnici, voj. místní velitelství, fil. voj. zásobárny, velitelství četnické stráže, † prav., 3 ☺, židovskou

VIŠEGRAD na Drině : v popředí cikánská čtvrť.

modlitebnu, obecní školu, vodovod z r. 1900. Značný chov dobytka, obchod se švestkami a výroba kořalky. Malebná je cikánská čtvrť.

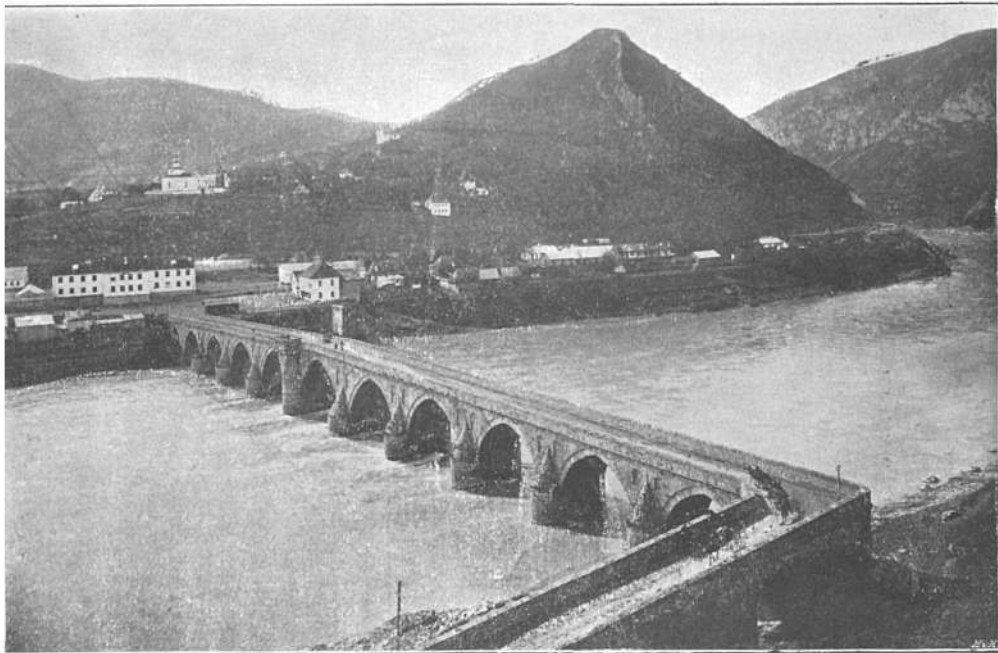
Višegrad byl druhdy přechodním místem na Drině, jež chránil pevný *Starigrad*, z něhož ještě vidíme trosky. Jeho důležitost vzrostla, když přišli Turci k vládě. Tehdy postaven byl pevný kamenný most, dílo velkovezira Mehmed pašy Sokoloviče, který patřil k nejlepším státníkům osmanské říše. Most 170 m dl. a 6·3 m šir., má 9 špičatých oblouků, uprostřed značně vystupujících; rozpětí jejich kolísá mezi 13·7 a 18·6 m. Kámen s nápisem, zazděný v mostě, hlásá, že vystavěn byl uvedeným pašou r. 949 dle H. (1571 po Kr). Stavitelem jeho jmenuje se mistr Mitar nebo Rade. Při zhoubné povodni r. 1896, kdy Drina vystoupila 18 m nad normál, byl úplně pod vodou a smetena byla z něho jen hoření ochranná zeď. Na pr. břehu Driny stojí na vrcholu kuželovitého vrchu skrovné zbytky *Starigradu*, v němž dle pověsti vězněn byl po 9 let srbský národní hrdina Kraljević Marko.

5 km od Višegradu vyvěrá v severní roklí pod Banjskim brdem silné, 35° C teplé, vřídlo *Banja* se slanou příchutí. Okolní obyvatelstvo připisuje vodě léčivou moc a používá ji nejen jakožto nápoje, ale též jako lázně. Nad nádržkou z mohutných kvádrů stojí starý dům lázeňský. Druhé vřídlo stejné moci a teploty vytéká v téže roklí půl hod. dále.

V Drině lov pstruhů, ve Rzavě bělic (vývoz); honba na černou zvěř, srny a kamzíky v Suhegore, Ravanji a Semeć pl. — Výletní místo vrchol Stolca (1670 m).

Vděčná je pro odvážného a otužilého turistu plavba po vorech proudu a peřejích Driny až do Ljubovije (v Srbsku); vyžaduje 3 dny a vede krajinou jinak skorem nepřístupnou, ve které ještě medvědi a kamzíci se zdržují. Okresní exposituru v Goraždě možno požádati za zprávu, kdy vory plují.

Z *Višegradu* vede silnice stále příjemnou krajinou do poříčí Limu na tur. území, kde vedle tur. posádek jsou dovoleny také rak. posádky. Jdeme nejprve podél Rzavy svěžím lesem. Asi v 10 km přijdeme k poutnímu † prav. *Dobrunji*, u něhož han. V obnoveném kostele stopy staroslovanských fresek. Nedaleko odtud na skále asi 300 m vys. zřícenina hradu *Dobrunje*, bývalého sídla pověstné kněžny Jeriny. Pod hradem spatříme ve skále ve-

VIŠEGRAD. Starý turecký most přes Drinu, z r. 1571.

likou jeskyni, v pr. od hradního vrchu mezi stromy poloskrytou ☺; malebný to obraz. Zde rozkládalo se město (Sotto Dobrun), jež bylo v XV. století důležitým místem obchodním.

Silnice stoupá až na *Bjelo brdo* (25 km; 830 m vys.), kde stojí rak. strážnice. V zákrutech sestoupíme k hraniční stanici *Uvac* (35 km), na říčce téhož jména. Za mostem, na jehož jedné straně stojí rak., na druhé tur. stráž, ocitneme se na

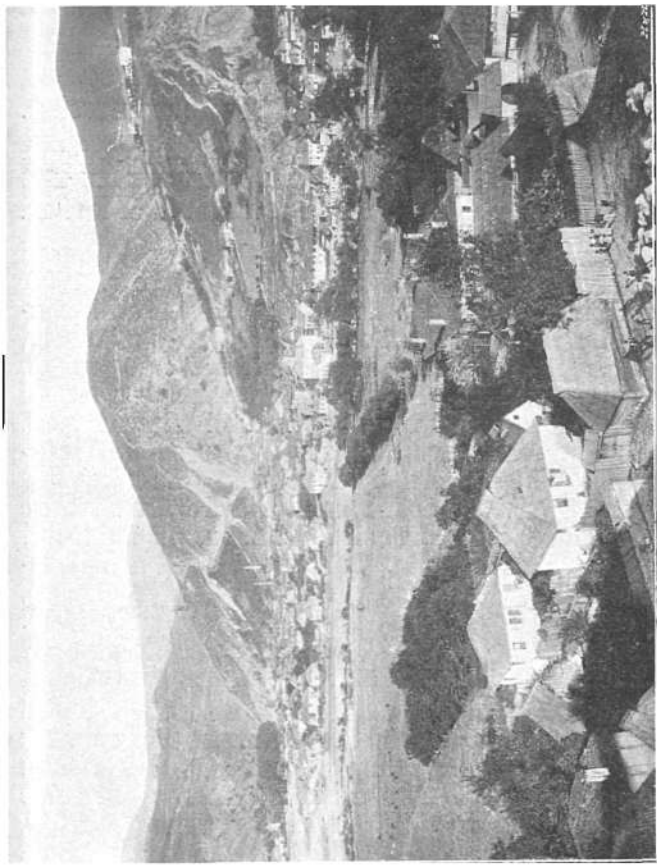
Turecká strážnice v NovopazarSKU proti Uvci.

tureckém území v *Sandžaku* (kraj) *Novopazar-ském*. Prohlídka pasů. V pr. teče pohraniční řeka Lim; za hodinu dojdeme do městečka *Priboje* (40 km, 394 m n. m.), v němž leží tur. i rak. setnina vojska. Poněvadž jsme pod dohlídkou setniny rakouské, nutno je představití se veliteli, který vidování pasu u tur. mudira (správce) obstará.

Z *Priboje* vede cesta podél Limu do *Prijepolje* (37 km za 7 hodin), nejzadnější stanice rak. posádky. V krajině není ještě zcela bezpečno, a třeba

PRIJEPOLJE v Novopazarsku, od severu.

PRIJEPOLJE v Novopazarsku, od juhozápadu.

se připojiti k vojenské strážci, která doprovází poštu. Z Prijepolje můžeme za 7 hod. (stále pod ochranou rakouského vojska) dojíti do *Plevlje*.

VI. Ze Sarajeva drahou na Višegrad a Uvac, a poštou přes Čajniču do Plevlje (v Novopazarsku).

(Do Ustipračě-Goraždy 84 *km* za 5 hod., až do Višegradu 111 *km* za 6 hod., do Uvce 126 *km* za 7 h. Z nádraží Ustipračě do města Goraždy 12 *km* za 1 a půl hodiny, odtud přes Čajniču vojenskou poštou do Plevlje 72 *km* 11 hod. za K 11.40).

Horská dráha do Uvce (s odbočkou na Višegrad a Vardište) odevzdána veřejnosti na jaře r. 1906. Vedena je roklemi s dravými proudy, nad hlubokými stržemi, v skalních výsecích, hojnými tunely, na podpěrných zdech v závratné výši a po četných mostech; mimo to vyžadovala mnohá opatření proti posunu mokré půdy a proti zřícení skal. Proto je také nejnákladnější trať v zemi. Nedostupná jindy místa byla učiněna přístupnými a překážky obrovské odstraněny. Nová dráha nadchne každého turistu; prochází přírodou, již se dosud ruka lidská nedotkla. Celá trať i s pobočným křídlem měří 168.8 *km* a má 30 železných mostů, v rozpjetí 30—130 *m*, 99 tunelů, z nichž nejdelší měří 852 *m* a jichž délka činí dohromady 13.500 *m*. — Trať vychází z hlavního nádraží

Sarajeva, 524 *m* n. m., z počátku souběžně s tratí mostarskou, za státním hřebčincem zatáčí se však v l. skoro v polokruhu, přejezdí silnici ilidžskou a most přes Miljačku, stoupá průměrně 12.4⁰/₁₀₀ ve vých. směru na úbočích Trebeviče kolem *Kovačićů*, kde po mostě, 40 *m* dl. překročí potok téhož jména. Projedší španělským hřbitovem s ohromnými kameny, na nichž jsou hebrejské nápisy, přibližuje se městu, mine Mutni potok, proběhne

Údolí Miljačky u Sarajeva; 8—12 km. trati ze Sarajeva do Višegrada.

bistrický tunel 145 *m* dl., a přes imposantní viadukt 105 *m* dl., vjede do

(6·5 *km*) **Bistriku** 609 *m* n. m., stanice určené pro vých. díl Sarajeva. Pak překročí cestu vedoucí k pevnosti *Draguljac* a na *Trebević* (1630 *m*) a mine zajímavou čtvrť *Alifakovac* na strmém úbočí položenou. Za této jízdy přehlédneme amfiteatrálně rozložené Sarajevo po celé délce se všemi 90 džamijemi a minarety. Za tunelem 100 *m* dl. spatříme dole kamenný most o jednom

Doprava dříví v bosenských horách.

oblouku, *Koziju Čupriju*, dílo tur. stavitelského umění, přes nějž vedla kdysi obchodní cesta ze Soluně do nitra Evropy. Úchvatný je obraz při vjezdu do strmých a skalnatých strží zúžené Miljačky, 6·5 *km* dl., dříve nedostupných. Krajinu tu ovládal pevný *Starigrad*, nyní v rozvalinách, jenž se zvedal na příkrém vrchu nad spojením Miljačky palenské a mokranské. Připomíná se mezi r. 1435 až 1460 pod jménem *Chodidied*, *Hodidjed* a býval druhdy vedle *Vrhbosny* ochráncem Sarajeva. Ještě

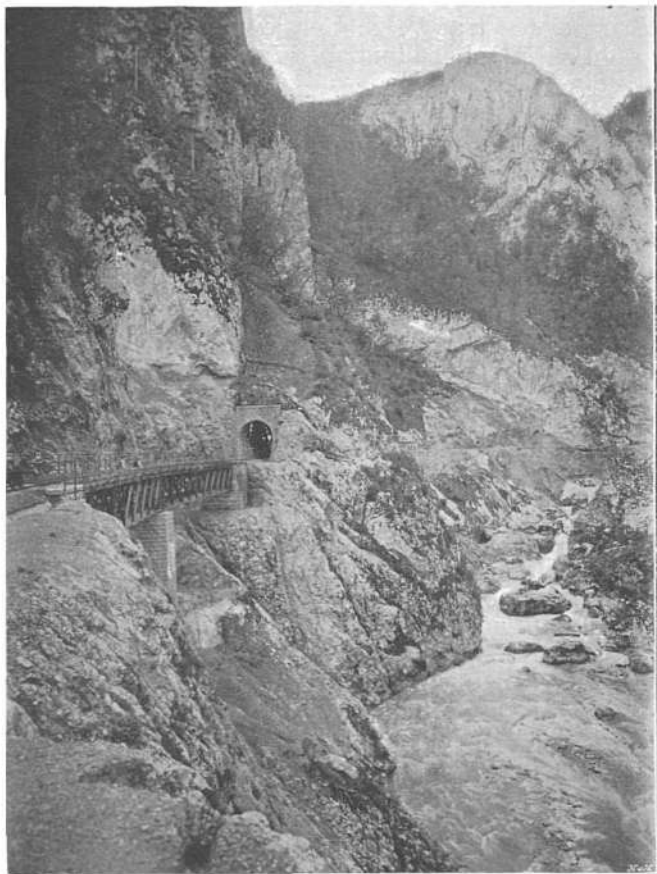
r. 1550 měl posádku 50 mužů. Na něm se Turci vykrváceli, až zradou staré ženy padl. Dle jiné pověsti byl Turky s Trebeviće rozstřílen a zničen. (Srovnej též trať V. ze Sarajeva poštou do Višegradu). Přemohše stoupání $17\cdot4\text{‰}$ přicházíme do

(19·3 km) **Pale** 832 m n. m. Obec stejného jména se 455 obyv. leží uprostřed lesnaté krajiny a vzdálena je ze Sarajeva po silnici 18 km. Četná letní sídla. Na blízkou pozoruhodná hradní zřícenina z předturecké doby s římskými základy. Parní pila Zadika S. Finziho. Na j. uzavírá obzor Koran (1015 m) a Borovac (1211 m). — V mírném stoupání táhne se trať až ke km 21., tam obrací se k jihu a při stoupání 18‰ dostihne u km 26. nejnižšího horského hřbetu *Jahoriny*; tato tvoří rozvodí mezi řekami Bosnou a Drinou. Zde projede vlak sedlo Karolinino (1080 m) tunelem 852 m dl. Při výjezdu z tunelu stanice

(28 km) **Stambulčić** 940 m n. m., z které má trať sklon až ku Drině. Následuje tunel, 210 m dl., trať ubíhá po l. straně potoka Stambulčiče, projíždí tunelem, 290 m dl., křížuje se s poštovní silnicí, která obchází kopec, projede opět dvěma tunely, 380 a 230 m dl., a konečně za viaduktem nad potokem a nad silnicí a za vysokým mostem u *Rakity* vstupuje do údolí *Gračovice*. — Od

(36·5 km) **Sjetline**, klesá trať 18‰ , vchází u km 38. u hanu pod grabom do údolí potoka Prače a přejeđe u km 39. na vysoké podezdívce a po vysokém mostě údolí *Gračanice*, u km 43. silnici s potokem a stihne na pr. břehu ležící

(46·1 km) **Praču**, 685 m n. m. Obec s 289 obyv., většinou moh., leží na hlavní silnici ve veliké příjemné kotlině bohaté vřadami přírodními. Má četnickou stanici, malou voj. posádku, farní prav.

Pečeje Prači. Pohled s mostu ze Sarajeva do Višegrada.

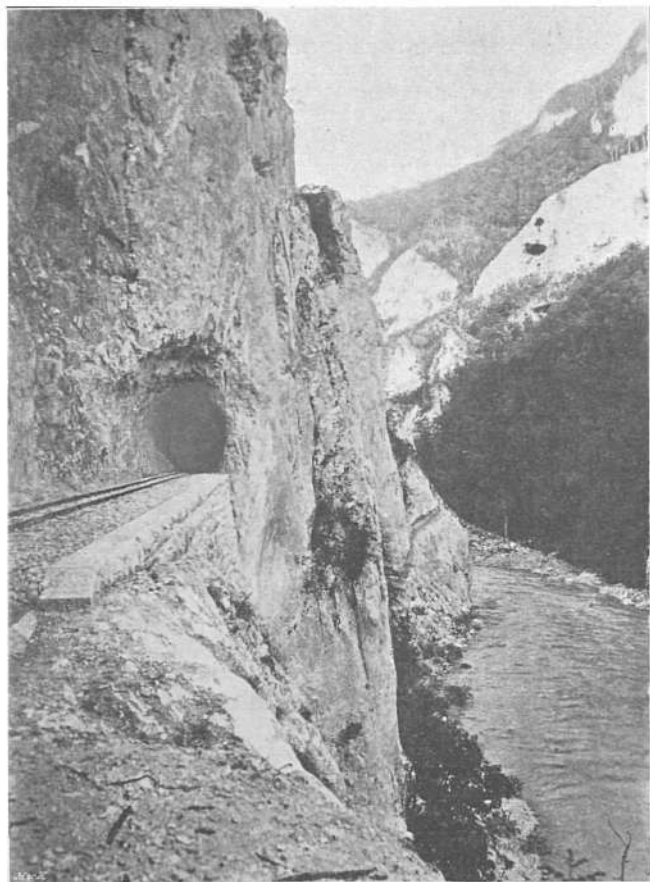
úřad, obecnou školu, mekteb, 2 ☺, P, T. Chov dobytka. Minerální prameny.

-- Druhdy bývalo prý zde město se 60.000 obyv.; v listině z l. r. 1244 za bana Ninoslava jmenuje se sídlem biskupovým. Dr. Jireček píše o místě tomto: Prača, nyní vesnička s 15 domky, obklopena jsouc mnoha náhrobky, zdobenými soškami, byla v XIII. stol. co Prača biskupnja vynikajícím místem, v XIV. stol. pak sídlem dubrovnické kolonie a důležitým místem obchodním. — Na vrchu stojí zřícenina hradu, který slul dle budovatele Pavla Radinoviće *Pavlovac*. Radinovič byl majitelem dolů v Olově a pán na hradě Borači u Vlasenice. Hrad vystavěn byl před r. 1415; v r. 1550 byl již opuštěn a rozpadlý. — Prača je východištěm k vděčným výletům na *Jahorinu pl.* (1913 m). Nezapomenutelný je rozhled z *Ranjen karauily* (strážnice raněných) u sedla Jabuka (1094 m). Přehlédneme partie rovnající se švýcarským Alpám. Na vých. dohlédneme až k *pl. Vučevici* u Cajniće, jihových. vidíme *Humić, Foču, Ljubić* (2239 m) a *Čelebić*, na j. mocné špičky *Magliće* (2388 m) a *Volujaku* (2339 m) před nimi úzkou skalní bránu *Sutjesku*, za jasných dnů ohromný třízubý *Durmitor* (2528 m) v Černé Hoře a hory albánské; v popředí vine se majestátně Drina mezi úrodnými polmi.

Z Prači táhne se trať podél silnice skoro v stejné výši, u *km* 47. ji křižuje a překročí údolí a potok. Projede tunelem, 156 m dl., pak krátkým těsnem, vjede do širokého údolí, drží se podél silnice až ke *km* 51·5; zde silnice v j. směru odbočuje ke Goraždě, kdežto trať ubíhá dále údolím Prači. Toto se u *km* 53. značně zúží; pro četné a náhlé zatáčky bylo třeba několik tunelů, mostů a viaduktů, takže tento díl a sice až ke *km* 82. při stavbě náležel k nejobtížnějším. V *km* 56·7 přejde po železném mostě na pr. břeh Prači a stihne

(58·8 *km*) Banju stienu, 570·8 m. U *km* 67. překročí dvakráte Praču, dále musí přejeti v značné výšce dvě hluboké rokly, podjede silnici z Rogatice do Goraždy a staví v

(70·3 *km*) Meslć-Rogatici, 491 m, (do okres. města Rogatice po silnici 9 *km*). Brzy na to zúží se opět údolí, trať přejde na druhý břeh, u kterého již zůstává až k ústí Prači do Driny.

Na Drině u Medjedje. Pohled s trati ze Sarajeva do Višegrada.

(83 km) **Ustiprača-Goražda**, 340 m, spojena je s Goraždou silnicí, 12 km dl. Je zde hôtél s restaurací; také povozy jsou pohotově.

Dráha prochází krásným poříčím Driny, vystoupí 8^{0,00} o 25 m výše do příznivější polohy pro tunely, podezdívky a galerie, projede skoro v pravém úhlu severových. ohyb strmých skal Vučebroda (tunel Prileg je 605 m dl.) a Gradiny a přijde do rozšířeného údolí, v němž stojí

Most přes Drinu při ústí Limu, 130 m. dlouhý.

(96·3 km) **Medjedje**, 326 m, odkud vede křídlo přes Višegrad do Vardište, odbočující u km 98

Křídlo na *Višegrad-Vardište* za mostem 130 m dl., projede tunelem 520 m dl., ocitne se mezi příkrými stěnami na pr. břehu Driny, a teprve při 7 km dostihne příznivější polohy. Přimo před městem projede tunel Bikovac, 110 m dl. a zastaví ve

(14·3 km) **Višegradu**. (Popis města viz na str. 83).

Most přes Drinu při ústí Limu, 130 m. dl. na trati ze Sarajeva do Višegradu.

Z Višegradu vedena je trať podél malebné řeky Rzavy a stoupá 8—15⁰/₁₀₀ v četných zatačkách nejprve po l., pak po pr. břehu, bojujíc se značnými překážkami.

(24·2 km) Dobrunj, 382 m, jest blíže zříceniny hradu téhož jména, jenž i s dolejším městem v první pol. XV. stol. bývá jmenován částí jakožto obchodní místo.

Odtud stoupá trať souběžně se silnicí do Uvce a přichází při druhém přechodu přes Rzavu do skalnatého, svrchované malebného defilé, v kterém se střídají jen tunely a mosty. Teprve v posledním km stihne rozšířenějšího údolí, v němž stojí konečná stanice

(31·3 km) Vardište, 440 m, vzdálená jen 500 m od srbské hranice.

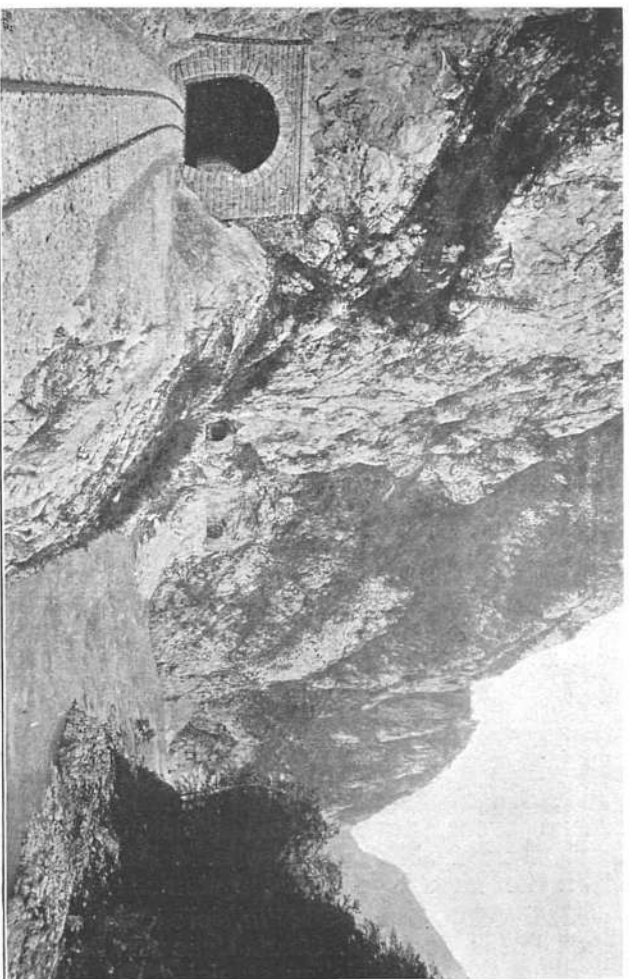
Hlavní trať pokračuje od Medjedje severových. směrem, vchází rozeklanými skalami k ústí Limu do Driny a přejde řeku po železném mostě o jediném poli s rozpjetím 130 m, za kterým se otvírají dva tunely (v levo pro odbočku na Višegrad).

Zůstávajíc stále při pr. břehu Limu až k hranicím zemským, stoupá trať jen 8⁰/₁₀₀.

(113 km) Šetihovo, stojí na cestě mezi Čajnicou a Višegradem blíže přivozu přes Lim.

(126 km) Rudo, 360 m. Stará ves, která vypálena byla v 18. stol. Karou Gjorgjem, úplně jest zničena r. 1896 povodní. Obec znovu postavena byla za přispění zemské vlády, na pr. břehu vysoko nad úpatím horského svahu; s protějším břehem spojena je dřevěným mostem. Má 492 obyv. (367 moh., 118 prav., 7 kat.), četnickou stanicí, finanční stráž, obecnou školu, ☼, mekteb a vodovod. Krajina je neobyčejně plodná a dodává krásné ovoce, zejména sladké melouny. Odtud staví se nová silnice do Plevlje. Z Ruda směřuje dráha ke hranici do konečné stanice

(137·6 km) Uvce, 382 m, před ústím řeky téhož jména do Limu. Osada Uvac vznikla teprve po okupaci, má četnickou stanicí, celní úřad, finanční stráž, voj. ležení barákové a 55 obyv. Na

Údolí Limu na trati ke Sarajevu do Uvce s tunely č. 74, 75, 76 a 77.

blízku obec Štrpci s obecnou školou. Vzdálenost do Priboje činí 5 km (viz str. 87.).

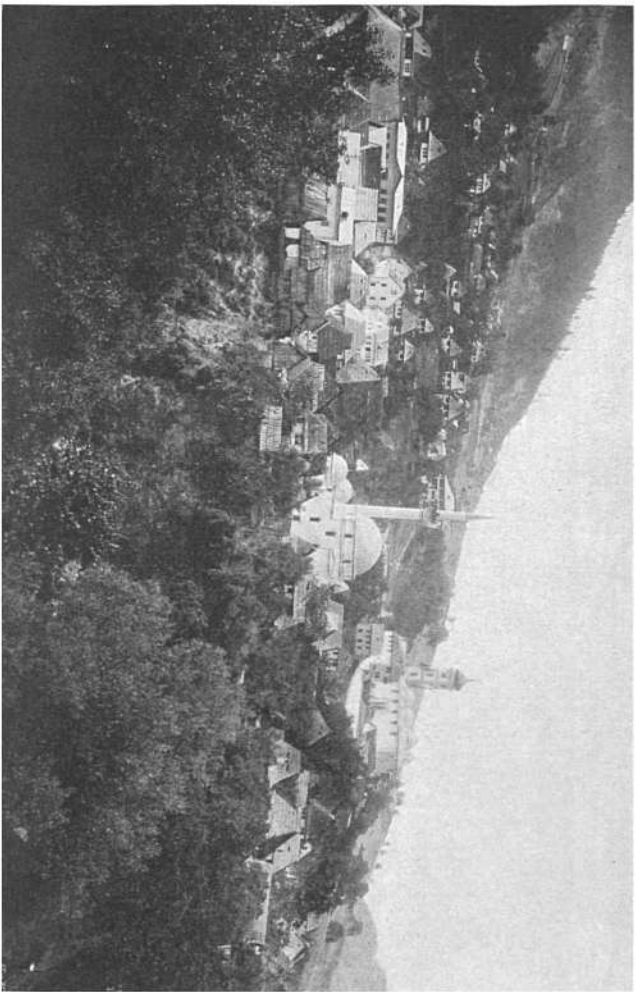
Do Čajniče a Plevlje v Sandž. Novopazarském nastoupíme cestu ze stanice Ustipračí-Goraždy. Z nádraží dobrou silnicí 12 km do města Goraždy, odtud do Plevlje vojenská pošta, 11 hod., za K 11.40.

Goražda čítá 1460 obyv. (926 moh., 316 prav., 162 kat., 51 ž.) a leží v hornaté zalesněné krajině na l. břehu Driny, 345 m n. m. Vzdálena je od Sarajeva 86 km. Má okres. exposituru, okr. a voj. nemocnici, četnickou stanici, oddělení finanční a celní stráže, kat. faru, P, T, obecnou školu, 3 mekteby, † prav., několik ☺, státní ovocnářskou školku, 2 cihelny; výborné ovoce, výroba slivovice. Hôtel Olehlův (Moravana) s 10 pok.

V létech 1529—1531 tiskly se zde kostelní knihy kyrilicí. Nade dveřmi starého kostela prav., jest nápis, který připisuje založení jeho vévodovi Štěpánu Vukšići. V postranní zdi zvětralý relief Merkura. Z lesa na vrchu severových. od města vypíná se rozhledna vystavěná pěším plukem vévody z Würtemberka. R. 1568 zbudoval zde Mustafa paša z Budína kamenný most; jiný vystavěl Ibrahim paša r. 1730. Oba smetly povodně, nyní vede přes řeku nový most železný. V okolí hojné nálezy z římské doby.

Výlety: Zajímavá plavba na vorech po Drině malebnými a divoce romantickými partiemi do Višegradu za den, aneb až do Ljubovije na Srbské hranici za 3 dny (viz str. 85). Zvláště památný je hrad *Samobor* na pr. břehu řeky, 13 km vzdálený, druhdy sídlo vévody Štěpána Vukšiće. Rozsáhlý hrad stojí na strmé skále, nad ním ještě sedí ovální věž na příkré stěně, která šikmo nad propastí vyčnívá; přístup k věži je nebezpečný.

Do Čajniče vede silnice podél pr. břehu Driny na úpatí *Samari*. U vsi *Zubčiče* obrací se do údolí *Kozary* a stoupá v dlouhých zákrutech po svahu vrchu *Kozary* k sedlu téhož jména (711 m),

Městečko ČAJNICE v Bosně.

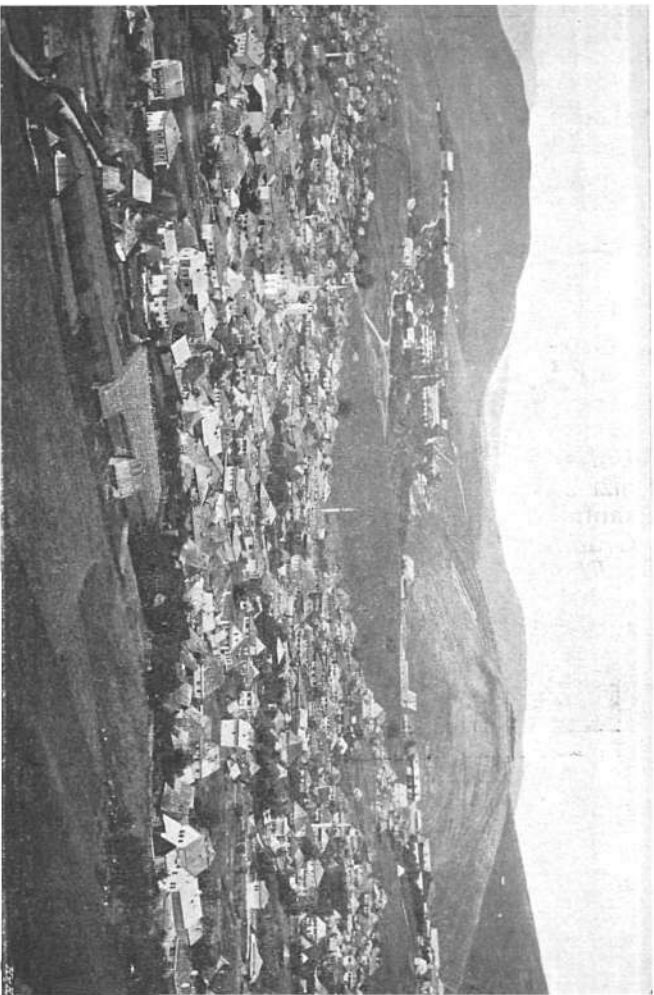
odkud je krásný rozhled. Se sedla spadá do údolí *Janiny*, přejde tento potok ú vsí *Miljeva*, drží se pr. břehu jeho, vede malebnou krajinou kolem vsí *Dolnjih Sela* a *Mrkoviće* na druhý břeh a brzy na to stihne

Čajniće, města s 1440 obyv. (822 moh., 521 prav., 55 kat., 40 ž.), které je 20 km z Goraždy vzdálené. (Ze stanice Ustipračí 3 a půl hod). Čaj-

Kroje lidové na hranici Novopazarska.

niće je z nejhezčích míst v Bosně; leží 829 m n. m. na svahu *Oruvice* (1311 m) a *Stražnice* (1439 m) skoro pod kolmými jich stěnami, chráněna jsouc před větry. Horská říčka *Janina* hučí v skalní úžlabině pod městem. Romantické okolí s hlubokými lesy a skalami a holá temena vrchů dodávají městu zvláštního rázu. U prostřed stojí poutní kostel prav., postavený v l. 1857—1863, se starým obra-

PLEVLJE v Novopazarsku, od severu.

zem Panny Marie, jež ctí i mohamedáni. Budova kryta je 14 plechovými kopulemi. Každoročně dne 27. srpna přichází mnoho tisíc poutníků z Bosny a ze Srbska, ze Sandžaku a z Černé Hory. R. 1562 vystavěl zde vezír Sinan beg Bajramagić pěknou džamiji, v níž je se ženou a se syny pochován. Ze Čajniče zůstala v dobách válečných ušetřena, děkuje své skryté poloze a nepřístupnosti. Krásné výlety a vydatné hony.

Skvostnými lesy přijdeme do hraničního místa *Metalky* (*Svijetlo borje* 1245 m), 12 km vzdáleného. Prohlídka celní a vidování pasů cestovních. Voj. kasárny. Silnici do Plevlje stavělo Rakousko. Hned za hranicemi viděti je divoké tur. hospodářství. Vykácené a spustošené lesy věští poušť kamennou, která se dále také již objevuje. Za *Boljaničem* (48 km) jsou obranné kasárny a cesta níží se v dlouhých zákrutech; v pr. vidíme impozantní hřbet černoohorského *Ljubiće*, v l. holou *Gradinu pl.*

Plevlje (72 km) 806 m n. m., tur. Tašlidža, má asi 6000 obyv. Jednoduchý hostinec u Goldbergra a Heimbergra. Lépe je noclehovati v cizinském pokoji rakouské posádky. Před vjezdem do města mineme budovy rak. posádky s kasinem v pěkném parku. Nutno představití se rak. konsulu, který opatří prohlídku pasu u tur. úřadů. Uprostřed města stojí krásná džamija a prostorná čaršija, kde možno lacino koupiti tur. zbraně, koberce, filigránské práce ze stříbra a j. Zde také viděti je opravdový tur. život. Poněvadž však obyvatelstvo pohlíží na cizince s nedůvěrou, chraň se vzbuditi pohoršení. Také s fotografickým aparátem jednej opatrně. Nejlépe obrátiti se na místního některého krajana, v jehož průvodu možno vše viděti. Zajímavé je navštíviti při západu slunce tur. kasárny na návrší *Kršla* a vyslechnouti tam denní rozkaz.

V hluboké rokli, půl hod. sev., skryt je při pramenu *Bresnice* klášter sv. *Trojice*. Kostel chová zajímavé malby a fresky, provedené způsobem slovenským, biskupskou hůl a jiné památky sv. Sávy; je se tří stran obehán dvoupatrovým, rozlehlým klášterem s ambity a komnatami pro poutníky.

V údolí *Čehotiny*, záp. od Plevlje, nalezeny zbytky římského města neznámého jména.

Chceme-li odtud do *Prijepolje* (32·5 km), nutno se připojití pěší poště pod vojenským dozorem. Dále pak jítí není radno a není dovoleno ani tur. úřady pro velikou nejistotu.

VII. Ze Sarajeva (přes Goraždu) do Foči a podél Černohorské hranice do Trebinje.

Ze Sarajeva do Goraždy, viz str. 87—95. Z Goraždy do Foči (35·5 km) poštou 4 hod. za 5 K. Dále nejlépe koňmo za 3 dny přes Gacko do Bilku, a odtud poštou do Trebinje, 3½ hod. za K 4·80.

Z *Goraždy* vede silnice stále po l. břehu Driny mezi lesnatými vrchy v již. směru až do *Covčice*, kde se obrací na jihozáp. okolo výběžků *Baby* (964 m) a *Pjestinského brda* (1040 m), probíhá úrodnými lány tabákovými a dostihne za *Hanem Osanicí*

Ustikoliny (22·5 km), idyllicky položené, s čistými dvorci a mnohými vinicemi. Okolo 1400 bývala dubrovnickou kolonií, roku 1413 zde byl celní úřad a *Ustikolina* byla městem, *Foča* městysem. Místo krásí pěkná, stará džamije v l. 866—869 dle H. vystavěna; patří tedy k nejstarším v zemi. Také tu stával kamenný kostel, jehož základy jsou dosud viditelné. V okolí několik hradních zřícenin a mnoho kamenných náhrobků bogomilských a tur. Obyv. jsou proslulí pěstitelé tabáku. Úrodná krajina dodává jemné stolní ovoce. Silnice pokračuje podél Driny, as za hodinu přejde

po železném mostě na druhý břeh a kolem velkého tábora vojenského vede do

Foči, ležící v hluboké kotlině 394 m n. m., u vtoku Čehotiny do Driny v horské, lesnaté krajině. Má 3717 obyv. (2842 moh., 742 prav., 75 kat., 39 ž.), okresní a obecní úřad, celní a finanční úřad, nákupní tabákový úřad, zemský atelier pro uměl.

průmysl, velitelství horské baterie, okr. četnic. stanici, nemocnici, P, T, farní úřad prav., † prav,

17 ☺, medresu, obecnou školu, 5 mektebů. Poloha města na hranici tří bojovných zemí byla příčinou, že zde rozkvětl záhy výroba zbraní a nožů; mimo to zabývají se obyvatelé pěstováním ovoce a tabáku a polním hospodářstvím.

Foča byla první tureckou osadou v Bosně (od r. 1415), ale již po několik desítek let před tím

sídlil zde tur. kadi. V XV. stol. byla sídlem vlády pro Hercegovinu. R. 1880 byla od Hercegoviny odtržena a Bosně přivtělena. K stavitelským památkám patří veliká Aladža-džamija (t. j. pestrá), z r. 1549, bohatě ornamentálními freskami a soškami vyzdobená, pak srbský kostel s krásnými

Aladža-Džamija ve Foči.

řezbami ve dřevě, stará Čaršija, a nedaleko (jižně) klášter dervišů, odkud pěkný pohled na město.

Výlety: 1. Výstup na *Tro Vrh* (1500 m) pohodlně za 4 až 5 hod. Cesta vede z počátku 5—6 km na l. břehu Čehotiny proti proudu, obrací se pak v pr. a příkrě stoupá starým dubovým a bukovým lesem. Asi po 2½ hod. přijde se k strážnici na vrcholi Trívvrchu. Velkolepý rozhled: j. docela blízko *Durmitor* (2528 m) za černoorskou hranicí, v jihov. *Ljubovica pl.* na hranici Sandžaku Nového Pazaru (tato jen 1½ hod. odtud vzdálena), na vých. srbské hory, na sev. *Jahorina pl.*, v severozáp. skalnatá krasovitá Hercegovina.

2. Výstup na *Durmitor* (2528 m), nejvyšší bod na Černé Hoře, možno z Foči nepohodlněji vykonati. Zajímavá výprava jen pro vyškolené turisty na 4 dny; horské střevice nutné. Vůdce s koněm ve Foči. Cesta vede podél Driny kolem četnické budovy *Bastači* až ke stoku řek Pivy a Tary, jež tvoří Drinu, dále přes *Stjepanskopolje* do *Nedajny*, kde se přenocuje. Příští den kolem vodopádu *Sušice* do *Dobri dolu*, odtud výstup za 3½ hod. na vrcholky *Durmitoru*: *Medjeda* (2458 m) a *Čirovou Pečinu* (2528 m). Úchvatný rozhled.

3. Z Foči do *Čajniče* (koňmo za 8 hod.); pěkná pěšina stoupá na pr. břehu Čehotiny a otáčí se směrem severovýchodním. Občas otvírá se rozhled j. na *Tro vrh*, *Durmitor* a jiné velikány černoorské, k z. na *Maglič*. Asi za 4 hod. poskytne vrch *Preluča* krásné vyhlídky na sever. Odtud podél hluboké rokle velebným lesem. Asi za 5 hod. přijdeme do četnické stanice *Iszar* (kde možno odpočinouti a posílniti se). Dále opět krásným bukovým lesem, pak po holých výškách s rozkošnými pohledy: na j. *horstvo černoorské*, na jihozáp. *Ljubična pl.* (2239 m) na severozáp. *Jahorina* až k *Ranjenu*, krásně sbarvené stěny *Jabuka* a četné jiné kopce. Brzy na to následuje *Čajniče*.

4. Do *Kalinovíku* (42 km). Mezi Fočou a *Kalinovíkem* leží *Jeleč*, známé místo průmyslové, kde se zpracuje ročně asi 80.000 kusů kůže. Z *Jelče* vede pěšina v divoké horské krajině na *Zelengoru*, kde jsou rozlehlá alpská pastvíska.

5. Na *Maglič* (2330 m) s vůdcem z Foči touže cestou popsanou v následujícím odstavci až do *Suhy*; odtud podél potoka *Sušicky* vzhůru.

Dvoudenní cesta z Foči do *Gacka* těsnem úžlabiny *Sutjesky*, jež jest krajinářskou perlou Bosny, může býti provedena nepohodlněji jen koňmo, jelikož vzdálenost do četnické budovy *Suhy*, kam první den doraziti nutno, činí přes *Bastači* asi

55 km, tedy 10 až 11 hod. jízdy. Za koně a vůdce platí se denně 3—5 K i s krmivem; vůdci dá se ještě zpropitné. Potraviny nutno vzít s sebou.

Z Foči za $\frac{3}{4}$ hod. přijdeme po pr. břehu Driny do vesničky *Brodu*, kde se dáme převést. Na vysokém břehu uvidíme zbytky starého tur. mostu jež před 250 léty Kukavica paša zbudoval, ale při jakémsi černohorském výpadu sám zase zničil. Po úzké pěšině stoupáme po strmých březích Driny, sevřené se všech stran zalesněnými vrchy, na jejichž hřbetech rozprostírají se úrodná pastviska. Za 2 hod. shlédneme na protějším břehu vysoký hřeben *Vakuši pl.*, na níž prý nechával vévoda Štěpán pásti svá ohromná stáda dobytka. Dále projdeme dědiny *Miršajju* a *Marinkovići*; jinak je krajina liduprázdná a kam oko sahá, vidí jen lesnatá pohoří. U *Marinkovići* opustí cesta břeh Driny a odbočí v jihových. směru. Je to stará tur. cesta vedoucí lesem s vrchu do vrchu, kolem lesního pramene *Jašiny* (900 m), kterou přijdeme nad voj. budovou *Gjurgjevići* a před *Tijentištou* do údolí *Sutjesky*.

O něco delší, ale mnohem pohodlnější než tato dosti neschůdná trať je cesta přes *Bastaći*. Tato odbočuje u *Marinkovići* v l. od prvé a přidržuje se stále blíže l. břehu Driny. Brzy spatříme černohorský vrch *Sokol* se zříceninou *Stjepanogradu* a hluboké zářezy *Pivy* a *Tary*. Za vsí *Āosman* přijdeme k čisté horské bystrině *Sutjesce*, která se tu vlévá do Driny. Nad ústím ji přebrodíme, pak jdeme ještě asi 800 m po břehu Driny až k převozu, kde se dáme převézt. Ještě příkrá cesta do vrchu a četnické obydlí *Bastaći* asi po 5 hod. jízdě dostiženo. Před budovou na pokraji strmého srázu vstavěno je do prastarého buku podium; je to idyllické místo uprostřed velkolepé

horské divokosti. (Zde možno obdržeti občerstvení). Další cesta vede zpět přes přívaz na l. břeh Driny a nahoru po pravém břehu Sutjesky stinným lesním údolím. V rozšířeném díle jeho rozkládají se tabáková pole a sady ovocné, ohraničené lesnatými horami. As po 2 hod. stihneme ves *Sadići* se zajímavými troskami sídla pašy a džamije, jež zničeny byly Černohorci. Vedle džamije prýští pramen *Haus*, zachycený pěkným roubením s tureckým nápisem. Při řece nalézá se velké pohřebiště bogomilů. Za *Šadići* ústí v l. z. jihu přicházející hluboce zaříznutá strž skalní *Zdrelo*, známá brána při výpadech černoohorských. Cestu provázejí rozjízvené stěny *Magliče* (2387 m), po jehož hřebenu táhne se černoohorská hranice. Po další půl hod. přijdeme k *mostu Popovu*, vedoucímú přes Sutjesku. Zde spojí se svrchu popsaná stará cesta s naší. Na protějším břehu spatříme vysoko nahoře na zalesněném kopci vojenskou budovu *Gjurgjevići*.

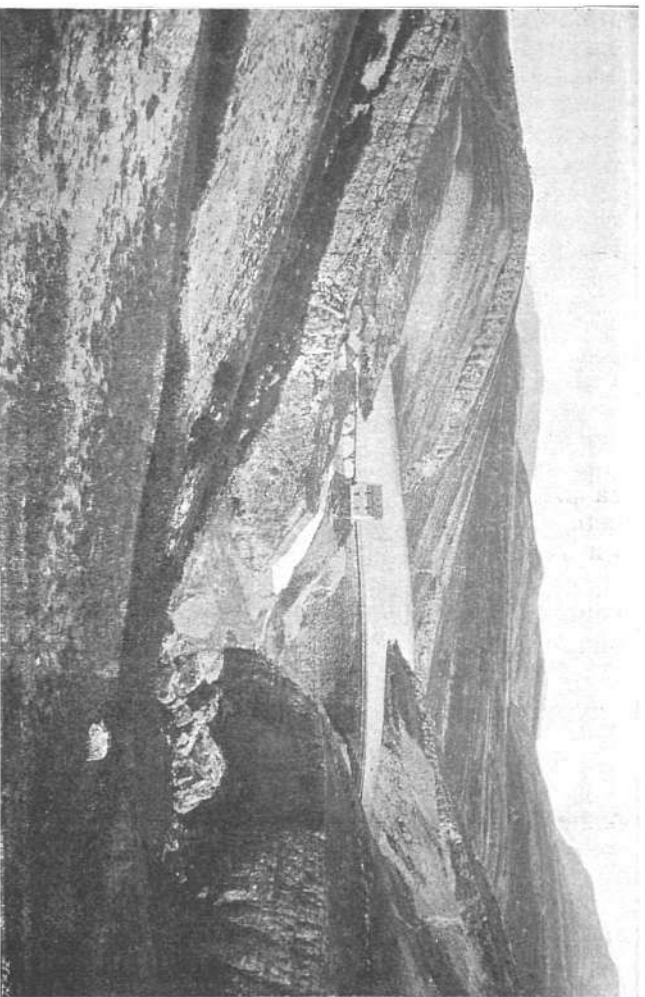
Údolí se opět poznenáhlu zúžuje. Za nedlouho stihneme v l. vesničky *Tijentišty*, pak přejdeme opět řeku. S obou stran zblížují se vždy příkřejší stěny skalní a brzy ocitneme se při vchodu úžiny *Sutjesky*. Cesta jde asi 100 m vys. nad řečištěm podél skal, hluboko pod námi šumí tok Sutjesky a na protějším břehu táhne se do velké výšky zasmušilý prales. Stará tur. cesta, úplně ve skalách vytesaná, je sotva 2 m šir., nová vede něco výše *Prozorem* (= oknem), skalami to se zářezy a výhledy, jimiž se otvírá pěkný pohled do strže. Dále sestoupiti musíme příkře až k řece, kterou po malém mostě přejdeme. Jsme zde uprostřed úžiny, jejíž romantická divokost je nepopsatelná a má v Evropě sotva sobě rovnou. Na všech stranách trčí z pralesa do oblak rozervané skály

ohromných rozměrů, na jichž stěnách svítí na podzim ohnivě červené trsy sumachu (*Rhus Coriaria* L.) — V l. skrývají se v hustém křoví poboční zářezy a úžlabiny, jichž používali v dřívějších dobách Černohorci k četným výpadům.

Druhdy šla tudy důležitá obchodní cesta z Dubrovníku do Srbska a Sandžaku; při známé liknavosti a bezmoci turecké vlády květlo zde lupičství a po staletí tekla zde krev potokem. Nyní je v krajině té úplně bezpečno.

Četnické pevnostní budovy *Suhy* dostihneme ze Šadići asi za 5 a půl hod. jízdy. (Zde obdržíme nocleh i občerstvení dle vyložené levné sazby. Sluhovi staničnímu zpropitné. Na další cestu nutno vydati se ráno nejpozději v 8 h.). Úžlabina se rozšiřuje a poskytuje velkolepého pohledu. Budova sama stojí na malém kopci v horské kotlině, obklopena jsouc příkře nakloněnými, roztrhanými stěnami skalními až 1500 m vys., porostlými borovicemi strašidelných podob; ve skalách prohánějí se stáda kamzíků, a přibližují se často na dostřel ke kasárnám. — Sem zřídka ještě vkročí noha turistova, a těžko popsati názorně divokost neuknuté přírody! Nejbujnější obrazotvornost stěží by si dovedla učiniti představu o úchvatné její velebnosti, zvýšené ještě opuštěností této krajiny.

Za četnickou budovou zúží se opět prostor mezi kolmými stěnami v obrovské těsno, na jehož dně šumně se řítí přes balvany sevřená Sutjeska. Na konci této malebné úžiny stojí v l. i v pr. ve výši asi 500 m zbytky zdi dvou hradů, které v 15. stol. úžlabinu uzavíraly, pročež do dnes sluje místo *Vrata*. Dle pověsti bývaly za času vévodě utěpána hrady ty spojeny visutým mostem. Při východu z těsna opět překrásný pohled na velebnou krajinu. Brzy na to dojdeme k četnické stanici *Grab*.

Vodni nádržka u Klinje, zavljučuje Gacko polje v Hercegoviniž.

Strmý výstup, částečně hustým lesem, vede na sedlo *Čemerno* (1380 m), které leží asi o 700 m výše než Suha, opatřeno jsouc rovněž obrannými kasárnami; je tu nejvýše položená posádka rakouského vojska. Vedle kasáren jest han, kde lze koupiti jídla i nápoje.

Čemerno tvoří rozvodí mezi Adrií a Černým mořem. S něho je úchvatný rozhled do divokých Alp hercegovských; na severových. brání vyhlídce obrovský *Volujak* (2339 m) a *Maglič* (2387 m), jenž do polovice zarostlý je lesem a jehož hrozné stěny směřují a kolmo spadají do úžlabiny Sutjesky, kde na černoohorské straně pozorovati lze četné stopy ledovců; na jihových. spojují se směle formy *Vlasulje* s dlouhým *Lebršnikem*, jehož rozeklaný hřeben končí širokou vysočinou. Přístupná rozlehlá místa na svazích slouží Hercegovcům za pastvíska pro dobytek, a jsou chráněna v létě četnickými hlídkami. Na záp. prostírá se kras ve vší své nahotě.

Sestup s Čemerna vede po strmých pěšinách kamennou pouští; horský hřbet proniknut je po délce kolmými, zvláštními žebry skalními 20—30 m vys. Veškerá krasovitá krajina vyhlíží jako houba, prostoupena jsouc hojnými nálevkovitými ponory; je skorem úplně bez vody, a jen jednou mineme nepatrný potůček.

Sestupujeme-li na jih k *Avtovci*, uvidíme u *Klinje* umělé zahrazení údolí, dílo to nynější vlády. S Čemerna přicházející Mušica je zde zadržena 22 m vys. hrází, v základech 18·70 m silnou, čímž vzniklo umělé jezero o 26 ha rozlohy s obsahem 1,800.000 m³ vody. Odtok rozděluje se soustavou kanálů a stavidel po rozlehlém Gackém polji, jehož výnos účelným zavodňováním se zčtyřnásobil. Odtud máme do Avtovce, který leží ve

výši 966 *m*, asi 4 *km*. Vzdálenost do Gacka činí 5 *km*, do Bilku 43 *km*.

Obyčejně však sestupuje se s Čemerna do *Gacka* směrem jihozáp. (3 a půl hod.), při čemž vidíme před sebou na vrchu zbytky starých tur. kasáren.

Městečko *Gacko*, jež zove se tur. *Metohija*, má 941 obyv. většinou moh., okres. úřad, velitelství četnické stanice, okres. nemocnici, zemskou erár. hospod. stanici, † prav., 4 ☺, obecnou školu a mekteb, P, T. Leží v Gackém polji, 960 *m* n. m. a je vzdáleno z Mostaru 91 *km*, z Dubrovníka 107 *km*. Obyv. žíví se hospodářstvím, chovem dobytka a hotovením koberců. Hôtel *Metohija*.

Výlety: a) K rozvalinám hradu *Ključce*, dřívějšího sídla bos. velkovévody Sandalj-Hraniče († 1415), který skoro celou Hercegovínu a přilehlé díly Černé Hory spojil pod svou moc.

b) K historickému sedlu *Duga* na území černohorském, asi 24 *km* vzdálenému.

c) Na *Babu pl.* (Djed 1737 *m*). *Bjelašnicu* (1867 *m*), *Volujak pl.* (Badine 2242 *m*), *Jabuka* (1865 *m*). Výborné hony.

Z *Gacka* do *Nevesinje* je 51 *km*. Městečko, čítající 954 moh., 613 prav., 189 kat. a 21 ž., leží 892 *m* n. m. na svahu *Veleže* pod sedlem *Grebaku*. Potoky *Jedrež* a *Smrdelj*, které jím protékají, v létě úplně vyschnou. Je sídlem okres. úřadu, velitelství horské brigády, velitelství okres. četnické stanice, stráže finanční a celní; má † kat. a prav., 4 ☺, (jednu z nich vystavěl r. 1562 *Sinan beg Bajramagić*), voj. nemocnici, P, T, obecnou školu, mekteb, vodovod a velikou obecní cisternu. Hôtel *Bilić* (Žák 6 pok.). Vzdálenost z Mostaru 40 *km*. Zaměstnáním obyv. je hospodářství a chov dobytka.

Výletní místa: *Obrnja*, *Velež* s jezerem, *Kifino selo* na sedle *Grebaku*, *Boište* a *Bišina* s jeskyní. Vyhlídky jsou: z *Čaby* na *Veleži* a z *Žimonora* na *Crvanj pl.*

Silnice z *Gacka* do *Trebinje* vede dřívějším knížectvím *Travunje* a stále krasovou krajinou. Z *Gacka* do *Bilku* je 50 *km*, z *Bilku* do *Trebinje* 30 *km*. Voj. pošta s dopravou osob třikrát v týdn. Ve vzdálenosti 4-6 *km* jest malá ves *Avtovac*, vedle ní veliké opevněné ležení vojenské. Silnice jde podél černohorských hranic, někde jen 2 *km*

vzdálených. V I. doprovázejí nás skalní stěny *Černých Hor*. Hranice je chráněna strážnicemi spojenými mezi sebou telefonem a optickým telegrafem, jež táhnou se v řadě s Orjena až ke stoku řek Tary a Pivy. Asi 10 km za Avtovcem u vojen. strážnice *Gat* (1120 m) ústí sedlo *Duga*; odtud spojení s Nikšićem. (Turisté, kteří chtějí z Gacka na Černou Horu, mohou koňmo dospěti za 12 hod. do Nikšiće a v dalších 12 hod. do Cetinje; odtud do Kotoru. Koně lze vždy dostat). Za nedlouho silnice obchází malebně položenou strážnici *Stepen* (13·5 km), v I. je ves *Černica* a dále v zadu v severozáp. na obrovské skalní homoli zřícenina *Ključ*, podobající se spíše orlímu hnízdu, k němuž jen vycvičeným lezcům s obtíží lze se dostat. Za ní skalní stěny *Baba pl.*, s které teče potok, jenž brzy zase mizí v ponoru. Silnice stoupá k sedlu *Kobila glava* 1323 m; nahoře četnická budova. Odtud přehled krasové krajiny, jež snižuje se k moři. Četné doliny se sporou prstí, které obyvatelé pracně vzdělávají. Při další jízdě zpozorujeme v I. množství předhistorických mohyl v průměru 7—10 m; zde je archaeologická kořist na desítky let zajištěna. Podél celé cesty vystavěny jsou dobře vyzděné cisterny. Těsně na hranicích na vyvýšenině 927 m objevuje se tur. vesnička *Korito* (18 km); za ní se táhne pohoří *Banjani*, v němž na příkrém skalním kuželi stará tvrz *Klobuk*, druhy sídlo loupeživých dobrodruhů, kteří přepadávali dubrovnické obchodní výpravy. Také rakouskému vojsku tuze odporovala a teprve po dlouhém obléhání jest dobyta. Sev. od Klobuku leží v divoké kotlině již na černoohorské půdě kláštery *Kosijerevo* a *sv. Ilija*. Za Koritem v I. silnice veliká mohyla s kamennou pyramidou; zde pochováno dle pověsti 300 bogomilů. Následuje *Mekagruda* (21 km); v ostrém sestupu blí-

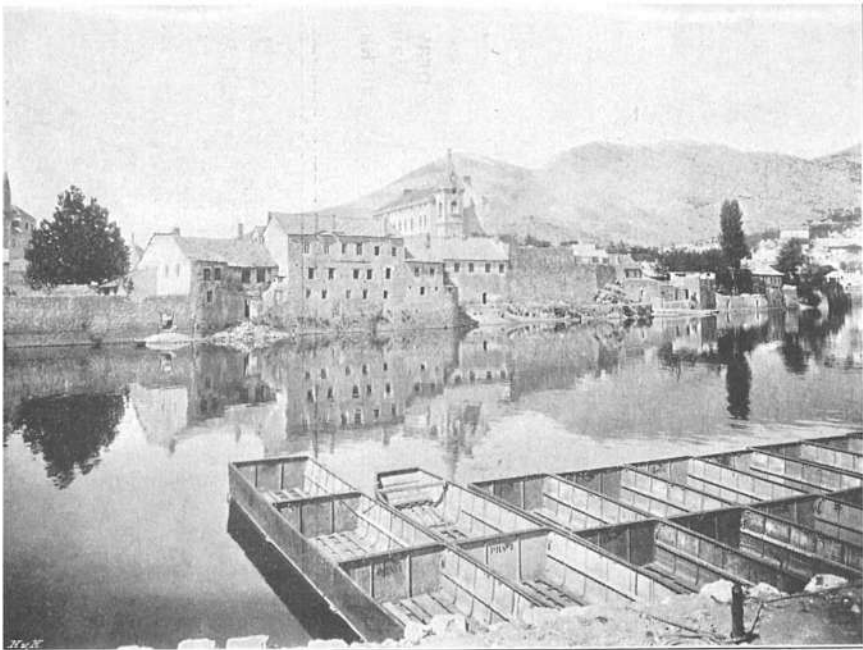
žime se voj. strážnici v *Plane* (26 km) 635 m n. m., kde bývala ve středověku celnice.

V I. vidíme holý Vardar (1129 m), na jehož vrcholu trůní pevnost postavená na zbytcích prastarého hradiště. Patu vrchu objímají ve velkém oblouku hřbitovy bogomilské; ohromné náhrobní kameny, bohatě zdobené uměleckými reliefy, dokazují, že žil zde kdysi mocný a vzdělaný kmen. Díl těchto hrobů lze viděti se silnice na blízku četnické budovy *Vrbice*, odkud táhnou se pohřebiště až do Trnovice. — Silnice ponenáhlu se níží v zatáčkách. Po ojetí velikého oblouku objeví se náhle v mísovité pánvi

Bilek; na okolních holých vrchách bělá se věnec pevností, stráž proti Černé Hoře. Bilek či také Bilec leží na Trebinjčici 476 m n. m., vzdálen jsa z Mostaru 140, ze Stolce 60, z Dubrovniku 57.8 km. Má 616 obyv. (292 moh., 222 prav. a 98 kat.), 2 † prav., 2 ☺. Odtud 1½ km dále vystavěn je *Nový Bilek* s velikými obrannými kasárnami, kde je velitelství horské brigady, vojen. nemocnice, ředitelstvo vozatajstva, četnická budova, voj. holubí poštovní stanice, P, T, oddělení finanční stráž, okres. a celní úřad, obecná škola a mekteb. U N. Bilku vytéká z jeskyně Trebinjčica. V okolí převládá chov dobytka, od r. 1902 pěstuje se také tabák. — Osada, ačkoliv novějšího původu, má ve svém okolí četné staré památky. Na všech návrších nalezneme hroby předhistorické a středověké náhrobky bogomilů; nejzajímavější a nejpřístupnější jsou u Plany, Bogotova dubu a v Radmilovićově Dubravě.

Silnice vede vysoko po příkrých březích Trebinjčice, přejde přítok její *Čepelici* a stoupá v zatáčkách do *Moška* (615 m), kde dosáhne nejvyššího bodu. Vesnička tato leží na vysočině

TREBINJE v Hercegovinč.

mezi četnými mohylami. V dálce vidíme pevnosti Trebinjské. (U Boriloviće vede do Trebinje úzká cesta pro pěší přes Jasen, která je o $1\frac{1}{2}$ hod. kratší). Dále jedeme v zákrutech podél *Glivy pl.* (1230 m). Krajina počíná býti veselejší, zelenější. Vyjedouce z horské krasové divočiny, spatříme dole před sebou Trebinjsko polje s městem, obklopené holými vrchy s voj. pevnostmi. V údolí však zelenají se úrodné sady, v nichž bujně rostou smokvoně, olivy, granátová jablka, cypřiše atd.

Trebinje (hôtel Naglić, 15 pok.) leží 273 m n. m. v podlouhlém, od sev. a záp. uzavřeném údolí, jímž probíhá Trebinjčica, a má 1292 obyv. (519 moh., 482 kat. a 275 prav.), okresní úřad, nákupní úřad tabákový, velitelství horské brigády, obecní a voj. nemocnici, četnickou stanici, celní a finanční stráž, obchodní školu a 2 obecné, mekteb, iptidajji, P a T. Pěstují tu s prospěchem výborný tabák, víno, ovoce a zeleniny. Vodovod 7 km dl., zaveden z pramenů Oka.

Trebinje stála již v době panství římského, a slula *Tribunia*. V 10. stol. jmenuje se *Travunje* a byla nejdůležitějším městem v zemi *Humu*; patřila později Srbsku a po smrti císaře Dušana prohlásili se její *knezi* samostatnými; r. 1373 přešla na Bašiče, r. 1376 přivtělena Tvrtkem Bosně a opanována Sankovićem, jehož potomkům byla Pavlem Radonovićem vzata. Později zmocnil se jí Štěpán Vukčić, zakladatel *Hercegoviny*. Byla také sídlem kat. a prav. biskupa. Pro blízkost Dubrovníku nabyla velkého významu. Za turecké vlády sídlil tu paša; též byla jakožto pohraniční pevnost velmi důležitá. Turecká tvrz, která slula *Banov Vir*, jest vystavěna r. 1705, byla nedobytnou, tak že všechny nájezdy Černohorců na město selhaly. Dnes ovšem úlohu svou dohrála a přešla tato na řetěz moderních voj. opevnění po okolních vrších.

Výlety: 1. Asi 6 km nad městem vede přes Trebinjčici starý turecký *Aršlan-Agić-most* o 4 obloucích v délce 92 m; na něm stojí strážní věž (kula) se střílnami.

2. 14 km na vých. leží v rozkošném, horském údolí (770 m n. m.) *Lastva* s divoce romantickým okolím a s výbornou pramenitou vodou. Je tu státní zemská stanice vinařská a ovocnářská s pozemkem 40 ha.

3. *Popovo polje* bohaté zajímavými náhrobky a mohylami. Tam jsou též zajímavé trosky *Mleječice* u *Police*, *kuly* u *Zavaly*, hradu *Ostroga*, atd., dále pozoruhodná a prostranná jeskyně *Vjeternica* s podzemními jezery a krásnými krápníky. (Viz též popis trati z Gabely do Gruže).

4. Výstup na *Orjen* (1894 m) velmi vděčný a snadný, vyhlídka úchvatná. K jihu a k záp. prostírá se jaderské moře, k sev. a vých. dinarské a albánské Alpy. Pod nohama leží lesnatá krajina *Krivošije*, něco dále kamenitá *Černá Hora*, lemovaná zasněženými vrcholy albánskými. — Z Tre-

Starý turecký most Aršlan-Agićin u Trebinje v Hercegovině,

binje povozem za 2 hod. (18 km) do obce Grab; odtud koňmo za 3 hod. do četnické budovy ve Vrbanji a za další 2 hod. taktéž koňmo na sedlo Orjenu. Sestup zase do Trebinje neb přes Crkvicu buď do Risana (6 hod.) aneb do Ercegu Nového (5 hod.).

Do *Gruže* (*Dubrovniku*) 30 km drahou za 2 a půl hodiny (přes Hum, viz str. 145), povozem za 3½ hodiny. Z Trebinje až k dalmatské hranici obsazena je silnice 21 bývalými tur. strážnicemi (karaulami) a věžemi (kulami). Minuvše

v pr. velikou zříceninu kláštera *Tvrdoši*, r. 1693 Turky pobořeného, přejdeme po mostě Trebinjčicu, která brzy na to zmizí v krasu. Silnice stoupá příkře, za strážnicemi *Gluka-Smoka* a *Drieno* dostoupí nejvyššího bodu a náhle objeví se nám nádherný obraz moře. Ve velkých zákrutech sjíždíme po jižním svahu *Vlaštice* do úrodného údolí *Brena*. Za vesničkou *Brgat dolnji* (*Bergatto*) přijdeme na sedlo *Gornjiho Brgatu*. Proti severozáp. vidíme údolí *Šumetské* (*Gionchetto*), na záp. táhlý vrch sv. *Srgje* s tvrzí *Imperial*, na jihozáp. při moři *Cavtat* (*Ragusa vecchia*). Silnice obrací se k záp a před námi se zjeví ostrov sv. *Marka* neb *Lokrum* (*Lacroma*) a ohradní zdi starého slavného a druhdy svobodného města *Dubrovníku* (*Ragusa*).

VIII. Ze Sarajeva přes Mostar do Metkoviče, do Gruže (Dubrovníku) a Zeleniky (v boce kotorské),

Do Metkoviče 174 km za 8 hod. státní dráha bos.-herc., úzkokolejná, místy ozubená, (délka ozubnice 18·8 km).

Ze Sarajeva vede trať přes (5 km) *Alipašinmost* do (8 km) *Ilidže*; zde ústí 7·5 km dl. poboční trať pro dopravu dřeva z *Kobildolu* a odbočuje křížlo 3 km dl. do lázní *Ilidže*. Vlak přejíždí řeku *Željeznici* a *Bosnu*, mine v l. starý tur. most kamenný a jede stále v rovině do

(12 km) *Blažuje* na úpatí pohoří *Igmana* (1248 m). Nedaleko prameny řeky *Bosny*, fara a † prav. a obecná škola. Odtud vede silnice do *Kiseljaku*. Dále v údolí *Žujeviny* leží

(18 km) *Hadžići* s velkými pilami, sklady dříví a vápenicemi firmy *Feltrinelli* a spol. Lesní dráha vede přes *Igman* na *Velikopolje* pod *Bjelašnicí*; obec má 839 obyvatelů. Přejíždějice potok *Krupu* uvidíme v l. pohoří *Bjelašnici* (2067 m) a dále

těž v l. vesnici Zovik, východiště to na uvedené pohoří, jež celé můžeme přejít za 8 hod., odpočinky v to počítajíc (vůdce ve vsi).

(25 km) **Pazarić.** Zde a v Konjici vyměňují se lokomotivy soustavy Abtovy pro ozubenou horskou dráhu. V l. vypíná se pohoří Hranisava (1965 m). Trať stoupá 35⁰/₀₀, přejeđe sedlo Vilovac (703 m) a sestoupí do

Vydupávání obilí koňmi v Hercegovině.

(31 km) **Tarčina.** Odtud pak stoupá 15⁰/₀₀ bez ozubení do

(35 km) **Rastelice,** odkud opět použito ozubené dráhy při stoupaní 60⁰/₀₀ do

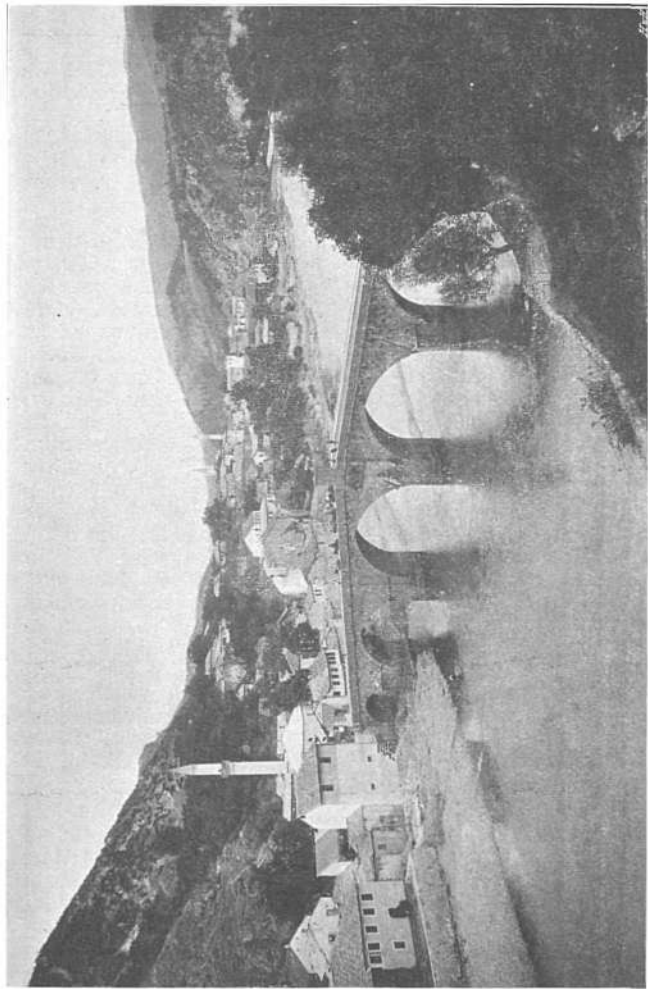
(39 km) **Ivana.** V pr. hluboké rokle. Nádražní restaurace. Na vrcholi této lesnaté planiny (1010 m), jež tvoří rozvodí mezi Černým a Jaderským mořem a hranici mezi Bosnou a Hercegovinou, má letní byty Čech, MUDr. Bayer ze Sarajeva. Široký rozhled do obou zemí; 2 hod. odtud na j. pro-

storná jeskyně s kostmi jeskynního medvěda. Hned za stanicí projedeme tunelem, 658 *m* dl., ve výši 877 *m*. Již v tunelu klesá trať 3‰, za tunelem 60‰; v l. stěny zalesněné Preslice, v pr. Lisin (1750 *m*). Opisujíc veliký oblouk spadá trať do (43 *km*) **Bradiny**. Na prudkém potoce Trešanici pila firmy F. Conigliaro a jiné menší. V Bradině měl druhý král bos. Dabiša své letní sídlo. Trať vedena úžinou horskou, jež náhle se rozšíříc, níží se; v pr. vodopády potoka. Dráha běží vysoko nad patou strže, po vysokých zdech a v zářezích skalních; projedší malý tunel (103 *m*) a osadu Sunje, na to tunel další (193 *m*), vede přes železný most zajímavé konstrukce, pnoucí se nad hlubokou strží Lukášovou, sevřenou divoce rozrytými hřbety horskými a vstupuje do čtvrtého tunelu (112 *m*), za nímž brzy následuje pátý (128 *m*). Na srázích objevuje se jedlý kaštan a réva vinná, za Drežnicí pak uvidíme již smokvoně a granátová jablka.

(47 *km*) **Brdjani** poskytuje velkolepou panoramu: v popředí skupina Gradce, v pozadí zasněžená, mohutná Prenj pl., hluboko pod námi vine se silnice. Trať vede dále údolím Trešanice. Za tunelem 151 *m* dl. stihne údolí Pravosnice (malebný pohled na trať), které objede ve velikém oblouku a v němž prokopán je tunel 162 *m* dl. Vrací se opět do údolí Trešanice a vjede do

(51 *km*) **Podorožce**, kde končí ozubená dráha. Pěkný pohled na zelený Vrabac a výběžky Prenje.

(56 *km*) **Konjica** (správněji Konjic — koník); nádražní restaurace (též pokoje). Město leží v kotlině mezi uzlem tří planin: Prenje (2102 *m*), Bjelašnice (2067 *m*) a Bitovnje (1750 *m*) na obou březích Neretvy, 279 *m* n. m., a má přes 2000 obyv. většinou moh., je sídlem okres. úřadu, ve-

KONJICA. Starý turecký most přes Neretvu.

litelství voj. stanice, četnické stan.; má 5 ☉ , † kat. a prav., P, T, medresu, 2 obecné školy, mekteb, městský vodovod. S úspěchem zde provozují vinařství a ovocnářství, pak výrobu dřevěných vyřezávaných předmětů. Kamenný most přes řeku vystavěl veliký vezír Ahmed Sokolović r. 1715 (1093 dle Hedžry). Františk. klášter byl r. 1524 Turky spustošen, ale zase vystavěn.

Již římská voj. silnice do Panonie vedla tudy a před několika roky byly zde objeveny zbytky římského chrámu. Ve středověku byla Konjica důležitým pohraničním místem mezi královstvím Bosenským a hrabstvím Chlumem, které tu vybíralo clo. R. 1446 konal se zde zemský sněm, na němž usneseno, aby sekta bogomilů byla vyhubena. Proto vystěhovalo se na 40.000 jejich přívrženců, které Štěpán Kosača v Hercegovině rád přijal ve svou ochranu. Směrem jižním vedla obtížná sic, ale důležitá cesta obchodní, za dob tur. velmi užívaná, jež byla jediným přímým spojením mezi horní a dolní Neretvou; cesty podél Neretvy tehdy nebylo.

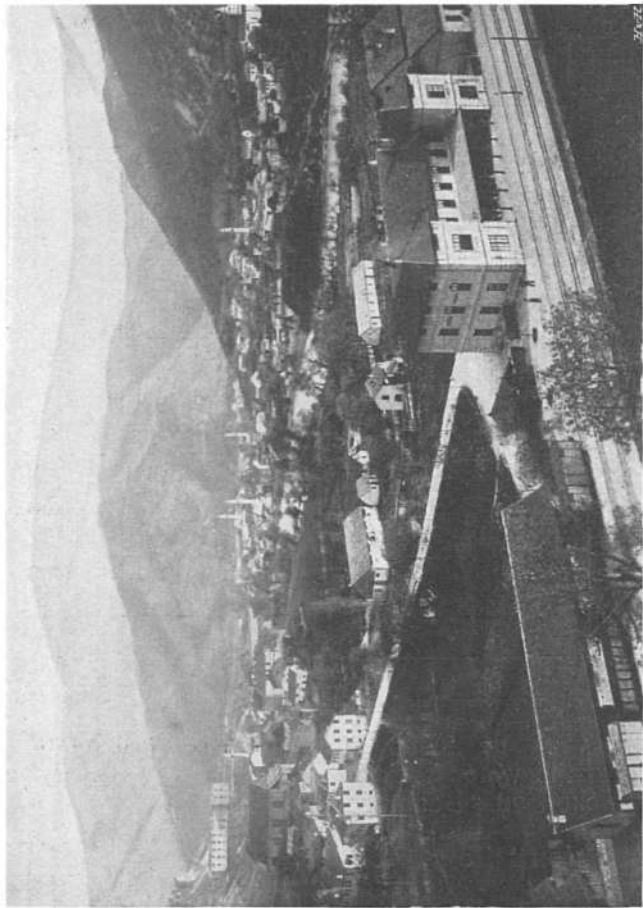
Výlety: K jezeru Boračkému (20 km). Jihových. směrem po l. břehu řeky pod Vrabac (906 m) do nádherného údolí Bjely, ohraničeného Borašnici se staletými kmeny, Velikou Kapou a Bjelašnici a obydleného mohamedány, kteří jsou dovední řezbáři hlavně ořechového dřeva, používající domácí ornamentiky. Dostihnuvše výše 805 m, jdeme skoro po rovině lesem a krásnou krajinou po dobré cestě až k četnické budově v Borke. Odtud k jezeru a kolem něho za 3 hod.; jezero leží v horském žlabu, 405 m n. m., se všech stran vysokými horami obklíčeno, a měří 24·42 ha; největší délka 786 m, největší šířka 402 m, největší hloubka 17·10 m, střední hloubka 13—15 m. Bohaté na pstruhy. Okolní lid vypravuje mnohé pověsti o vzniku jezera atd.

Výstup na Prenj pl. Po silnici do Lisičiće (10 km), odtud podél potoku v údolí lđbar a později četnými serpentínami do turistické chýše na Tisovici (1392 m, za 6 hod.); klíč u okres. úřadu v Konjici. Cesta je namahavá; lepší výstup je ze stanice Prenje (viz níže).

Silnice do Mostaru pro jízdu na byciklu neb automobilu je přímo ideální.

Z Konjice jde trať neustále po pr. břehu Neretvy, vysokými horskými hřbety jsouc doprovázena, mine

KONJICA v Hercegovini. Pohled s nádraží na horsivo.

(66 km) Lisičić a Ostrožac při ústí Neretvice. Blíže nádraží železný silniční most přes Neretvu, připojující se k silnici ze Sarajeva do Mostaru. Okolní krajina je úrodná a bohatá na středověké pomníky bogomilů. Trať běží v zátočinách řeky; po překročení potoka Toščanice jsme v

(79 km) Ramě. Krátce po výjezdu ze stanice přejedeme ústí řeky Ramy, pak následuje těsno, v kterém řeka zběsile prodírá se stěnami srázů, divoce proudíc v skalnatém korytě. V poříčí Ramy jde silnice do Prozoru a Bugojna (viz str. 67—71).

Doprava sena v Hercegovině.

Brzy však se těsno znenáhla rozšíří v údolí, v závratné výšce přejedeme po mostě divoce romantickou strž Doljanky a staneme v

(87 km) Jablanici. Hôtel Jablanica (erární) v krásném parku blíže stanice; ceny mírné.

Horská tato vesnice má 300 obyv. většinou moh., (jichž ženy nezahalují obličej) a hodí se pro svou příznivou polohu (198 m n. m.) a mírné podnebí jmenovitě na jaře a na podzim, za příjemný pobyt k léčení a posílení nervů atd. S vysočiny, na které stojí kasárny, otvírá se velikolepý roz-

hled na všechny strany: na záp. mocné stěny Plasy pl. s Velikou Čvrstnicí (2227 m), na severozáp. Raulja (1650 m), na vých. ohromná horská pl. Prenj s nejvyššími body Prenjem (1926 m), Lupoglavem (2102 m) Otišem a Zelenou Gorou (2123 m). Okolní krajina poskytuje hojnost krásných vycházek, z nichž hlavní jsou tyto:

1. Výstup na *Krstac* (1 hod.). Po železničním mostě přes Neretvu, pak pohodlnou cestou vedoucí v l. nahoru a za půl hod. dostihneme rozhledny, zbudované ve tvaru pavilonu (800 m). Krásná horská panorama.

Pramen Praporac (Komadina), spadá s výše 40 m. do Neretvy.

2. K pramenům *Praporce* neb *Komadiny* (7 km). Po silnici k Mostaru, odkud zvlášť pěkně se nese horstvo Prenje. V 3·5 km stihneme vesničky Jablanice dolnji. Hned na počátku vsi v pr. kafana, jejíž majitel na požádání rád ukáže několik zajímavých bogomilských náhrobků stojících za jeho domkem. Za ní přiblížíme se k břehům Neretvy; brzy na to údolí se zúží a ohromné skalní stěny s obou stran 500 až 600 m vys., tvoří velkolepou úžinu, kterou se řeka prodírá. Záhy dojdeme k pramenům *Komadiny* (pojmenovány jsou po staviteli silnice; původní lidové názvy byly *Perutac* nebo

Praporac). Prameny vyvírají bezprostředně u silnice, podtékají ji dvěma zděnými oblouky, a jakožto mohutný vodopád řítí se s výše asi 40 m do Neretvy.

3. U stanice *Grabovice* nalézá se zajímavá jeskyně, vodou naplněná, zvaná *Čudna jama*.

4. Údolím *Ramy do Prozoru*. (Viz stať Z Bugojna do Jablanice na str. 67—71, v opačném směru).

5. *Výstup na Plasu (1577 m)*. Z Jablanice kolem kasáren vede cesta přes půl hodiny v údolí, odkud počíná dosti prudké stoupání bukovým lesem. Za dvě hodiny dostihne *Vyhličky*, v jejíž blízkosti pramen a obyčejně i odpočinek. Odtud za 2 hod. do turistické chaty. Cesta vede stále bukovým lesem okolo malého jezírka; četná místa poskytují krásných rozhledů na divoce romantickou *Prenj pl.* Sestup lze vykonati pohodlně za 5 hod. — Od chaty po nové cestě 2 hod. na vrchol *Veliko Sljeme (2100 m)*. Vyhlička úchvatná. Odtud možno s vůdcem na *Trinaču (2045 m)* — zde roste protěž alpská). Proviant a klíč od chaty nutno vzít s sebou; vůdce lze najmouti v Jablanici.

6. *Výstup na Čvrstnicu (2228 m)* pro otužilé turisty, kteří se nelekají nepohodlí; okované střevice, vůdce nezbytný. Z Jablanice touž cestou jako na Plasu, ale místo sestupu k turistické chatě odbočíme as po 4 hod. pochodu u tabulky s nápisem *k Plase* v l., přejdeme buď kamenitý vrch *Branisavač*, anebo schůdnější však delší cestou kolem jezera *Plasy*. Shlédneme častěji houfci kamzíků. Stále kamenitou pouští přes *Ostrovaču (1865 m)*, pak strmou a divoce rozeklanou *Trinaču (2045 m)*, na níž místy roste kosodřevina, s úchvatnou vyhlídkou v l. na *Prenj pl.*, *Plasu* greben, *Divlju Grabovicu*, *Čabolju pl.* atd., přes hřbet *Velikého Vilinca (2116 m)*, k němuž přichází nová cesta z romantické rokliny *Grabovice* (od stanice téhož jména). Za hřbetem *V. Vilinca* sestoupíme srážně k *stanu Perově* (dříve *Čubelině*) a něco dále do *Kulidžanova stanu*, kamž dorazíme k večeru. Zde nocleh v kolibě. Druhý den kolem sněžných jam na nejvyšší vrchol *Čvrstnice* (pastýři ji jmenují *Jelenak*) za 2¹/₂ hod. Vyhlička je vskutku velkolepá: vidíme celou Hercegovinu, horstvo Dalmatské a Černoohorské. Sestup opět v nasutém kamení, dále pak záp. směrem okolo *Kuku (1776 m)* po příkrých srážech za 4—5 hod. k velikému jezeru *Blidinje* v *Duga polji* (asi 1190 m), kde možno v selských chatách koupiti mléko a odpočinouti. Odtud přes svah *Jenenaku (1806 m)* po náhorní pl. *Vjeternači (1409 m)* přijdeme za 2 hod. k důležitému *hanu Razkršće* (rozcestí 1292 m) k lesu. Nocleh na půdě v seně. Třetí den přikrou a drsnou lesní

strží sestoupíme po dobré hodině (do vrchu nejméně dvě) k pramenům řeky *Drežanky* (657 m), které se přidržíme až k její ústí do Neretvy (asi 100 m) po 7 hod. bystrého pochodu bez odpočinku. Údolí *Drežanky* jest z nejzajímavějších a nejromantičtějších v Hercegovině, sevřeno jsouc nebetyčnými srázy předhoří Čvrstnice a Čabolji pl., v nichž vyschlá koryta horských potoků s nanesenými obrovskými balvany ukazují na prudkost zimní vody. Obyv. jest většinou moh., ženy nezahalují obličej. Zajímavý je způsob jak zavodňují pole, rozložená po stráních a pečlivě obdělaná. Při ústí *Drežnice* žel. stanice téhož jména, na trati ze Sarajeva do Mostaru.

7. *Výstup na Prenj pl.* (2100 m — Prenj značí v staroillyrštíně pastvisko). Vůdce, potraviny a klíče od chat! Z Jablanice vlakem do zastávky *Prenje*, odtud do vsi *Glogošnice*. Zde počne stoupání; nejprve po holé stráni, za hod. však ocitneme se v bukovém lese u cisterny. Ještě za hod. stihneme *Poldiruhe*; nedaleko malá cisterna. Již odtud jeví se nám krásná horská panorama. Za další 2 hod., jež nejsou již tak namáhavé jako prvé dvě, přijdeme krásným lesem do turistické chýše či *koliby Idiny* na *Glogovu* (1300 m). Odtud vede pěšina v četných zákrutech na holý vrchol *Prenje* (1916 m), s kteréhož je překvapující rozhled na veškeré výběžky této divoké planiny, jakož i na ostatní velikány herc. a bos. Zvláštní tvary vrcholů *prejnské pl.* mají velikou podobu s *Dolomity* a strašné srázy ojedinelých výšek dokazují stále působení atmosferické. — Vděčná odbočka je na osamělý vrch *Četinje* (1992 m). — Sestoupíme-li (za 1 hod.) k lučinám pod *Galicem* (1500 m) můžeme býti za další 2 hodiny po nové pěšině na vrcholu *Lupoglava* (2102 m). Vyhlídká odmění dostatečně námahu: přehlédneme celou Hercegovinu, vidíme do Černé Hory, pohoří dalmatská a za jasného dne i moře. Na další cestě planinou nalezneme jeskyni, naplněnou věčným sněhem, jejíž vchod podoben je dveřím. Pak obejdeme se tří stran *Kantar* (1852 m), klečí porostlý, kde mineme malý pramen. V pr. pnou se velikáni: *Vjeterna brda* (2000 m), *Crnoglav* (1893 m), *Zelena gora* (2123 m) a *Otiš* (2097 m), jež vábí turistu k výstupu. Obklopeni jsme kamenným mořem (bývalým ledovcem) a holými obry skalními, kde se jeví horský kras v plné své nahotě. S *Lupoglavu* dojdeme za 4 a půl hod. (s odpočinkem) do turistické chýše na *Tisovici* (Maria Theresia Hütte), 1392 m vys. V zásekách skalních vyskytují se prastaré tisy v takové síle kmenů a v takovém množství, že daly jméno celému pásmu horskému. Sestup s *Prenje* malebným údolím *Idbaru* na *Konjickou silnici* u *Lisičići* vyža-

Preki planina z údolí Neretvy u Jablanice.

duje 5 hod., až do Konjice samé 7 hod. Z počátku svěřím lesem v bezpečných zákrutech sestupujeme po příkrých svazích Tisovice, kde prohánějí se stáda kamzíku, dále cestou pohodlnější.

Za Jablanicí překročíme Neretvu, projedeme velikým obloukem údolí Glogošnice, mineme za viaduktem zastávku Prenj a za tunelem vstoupíme do těsna Neretvy. Na obou stranách tyčí se ohromné, skoro kolmé skalní stěny výše až 600 m. Každou chvíli mění se obraz před námi. Silnice vedena je na druhém břehu řeky; trať i silnice vytesány jsou na mnoze ve skalách. Při povodni stoupne tu Neretva ve 24 hod. až o 15 m. Místy, kde žene se s úžasnou silou, je tak úzká, že na pohled bylo by lze ji přeskočiti. Hned za tunelem na pr. břehu spatříme prameny a vodopád *Komandiny* (*Perutac* neb *Praporac*), řítící se do řeky. Trať vymění se silnicí břehy; za

(100 km) Grabovicou (odkud nová cesta na *Čvrstnici*, viz výlet 6. z Jablanice) projedeme několika krátkými tunely. Trčí skály na obou svazích podobají se zdem, věžím, baštám atd. — U

(106 km) Drežnice ústí *Drežanka* do Neretvy. Asi 800 m od stanice stojí starý, kamenný tur. most. V poříčí *Drežanky* vede stará cesta do Dalmacie. Hory a skály se sice níží, ale ráz krajiny zůstává stejně romantický. Vymleté jeskyně na obou březích Neretvy slouží pastevcům a jich stádům za přístřeší a stáje. Vedle trati za hanem Sjenice vytéká z jeskyně *Crno vrelo*. Úžina od Jablanice až do

(117 km) Raškegory, vyznamenává se v celé délce 31 km neobyčejnou krásou a velebností přírody. Na jaře prýští na obou březích řeky četné a mocné prameny, jež do ní stékají. Naproti stanici padá do Neretvy řeka Bjela, z Prenje přicházející. Za stanici rozšiřuje se údolí; v pr.

viditelná jest *Porim pl.* (1837 m), v l. *Velež* (1897 m). Za

(125 km) *Vojnem* leží v l. *Podvelež*, ve směru trati *Hum*, před námi *Bjelopolje*, jež tvořilo prý

Hercegovské selské kroje.

kdysi jezero; okolní obyvatelé odvozují to z okolnosti, že na různých místech na okraji roviny u *Kuti*, *Suhodolu*, *Vojna* a *Rastani* visí ze skal veliké železné, v olově zasažené kruhy, jež sloužily prý k upevnování lodí. — V tomto poli leží hlavní město *Hercegoviny* (135 km) *Mostar* 59 m n. m. malebně na obou březích *Neretvy* mezi dvěma výběžky *Velež pl.* a *Čabulji pl.* Domy jsou kamenné v slohu dalmatském a italském. Počet obyvatelstva obnáší as 17.000 (7000 mohamedánů, 4000 prav., 3600 kat., 200 ž., atd.) *Hercegovci* jsou vysokého, silného vzrůstu, a dívají se sebevědomě. *Kroj* podobá se černo-horskému.

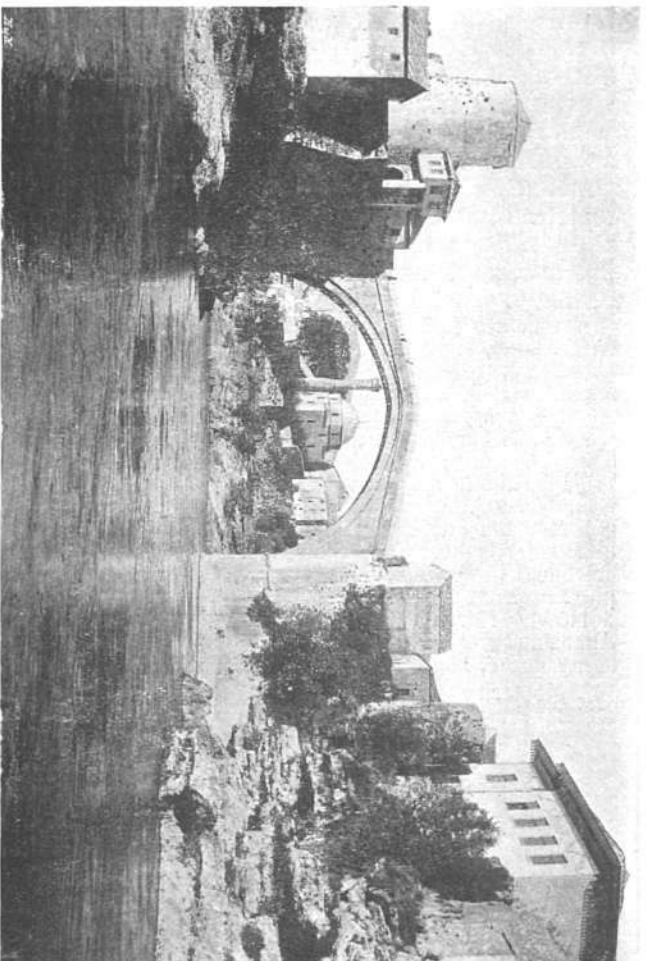
a liší se úplně od bosenského. Město dělí se na čtvrti: Bjelušine, Brankovac, Carinu, Luku, Predhum, Stari Grad a Zahum. Jest nejdůležitějším obchodním místem v zemi. Obyvatelstvo živí se vinařstvím, pěstováním tabáku a ovocnářstvím. V okolí sklídí se ročně průměrně 5000 hl, v okrese asi 15.000 hl vína, které je výborné, ohnivé, ale poněkud těžké. Vegetace jižní, průměrná roční teplota 14.5° C. Dotěrní a obtížní jsou tu komáři, papadači zvaní. V ložnici nutno před rozžehnutím světla po tmě okna uzavřítí, aby hmyz nebyl přilákán.

V Mostaru je krajský, okresní, městský a obecní úřad, okres. soud, státní návladnictví, městská nemocnice (s 42 postelemi), četnictvo, tabáková továrna od r. 1880, ovocnářská a vinařská hosp. stanice, vyšší gymnasium od roku 1893 v krásné, orientální budově, obchodní, řemeslnická a vyšší dívčí škola, 5 medres, 3 mekteby, iptidaije, 3 obecné, 3 soukr. školy; velitelství pěší divise, velitelství horské brigády, místní a doplňovací velitelství, posádkový soud a trestnice, voj. nemocnice, zásobárna, ředitelství vozatajstva, voj. stavební oddělení, voj. stanice pro poštu holubi, voj. oddělení bos.-herc. hřebčince, meteorologická stanice I. tř., cejchovní úřad, finanční inspektorát, P a T, sídlo kat. biskupa, prav. metropolity a moh. mufti.

Hôtely: Narenta (erární, dobrý — 29 pok.), Post (12 pok.), Abbazia (9 pok.), Nádražní restaurace (4 pok.). — Dvě lékárny české, lékařka sl. dr. Bohuslava Keckova, Češka.

V Mostaru vychází: Osvit, Srpski vjesnik, Zora, Krščanska obitelj, Franjevački Glasnik, Narod, Musavat. — Vodovod vystavěn r. 1885 nákladem 470.000 K, z horského pramenu Radobolje 5 km vzdáleného.

Starožitný most, domácimi *stara čuprija* zvaný, který dal městu jméno, připisován nesprávně Římanům. Připomíná se již r. 1452, byl však dle zprávy tur. geografa Hadži Chalfa v nynější podobě vystavěn za sultána Sulejmana II. as 1566, nepochybně dubrovnickým nebo benátským stavitelem. V obou postranních pilířích jsou patrný základy staršího mostu. Opatřen je mohutnými

MOSTAR v Hercegovině. Starý turecký most.

věžemi, z nichž jmenovitě věž na pr břehu byla původně opevněna a chránila vchod na most; proto také celé založení sluje *Grad*. Most jest nyní jen pro pěší; uprostřed je nejvyšší. Závěreční kámen nese nápis: Kudret Kemeru, t. j. oblouk boží, v němž skrývá se i letopočet 974 (dle Hedžry).

Vojvoda Bogdan Zimonjič
95 r. stár, vůdce povstaleckých čet r. 1878,
otec metropolitu mostarského.

čítí řeku, která úzkými a hlubokými zářezy skrytě se prodírá.

Kat. kostel, ve formě basiliky, z r. 1866, stojí ve čtvrti Zahumu; při něm františk. klášter. Prav. kostel zvedá se vysoko na úpatí Veleše; je to stavba velkých rozměrů v byzantinském slohu.

Most sklenut je jediným obloukem v rozpjetí 27·34 m, má 4·55 m šířky a 17·8 vnitřní výšky; temenní bod leží 19 m nad středním stavem vody, koryto řeky je 38·5 m široké se skalnatými břehy. S mostu krásný pohled na město.

Zajímavý je přírodní most, jež tvoří rozeklané a podemleté skály v řečišti Neretvy nad městem. Místo sluje *skakala*, as proto, že možno malými skoky s jednoho balvanu na druhý překro-

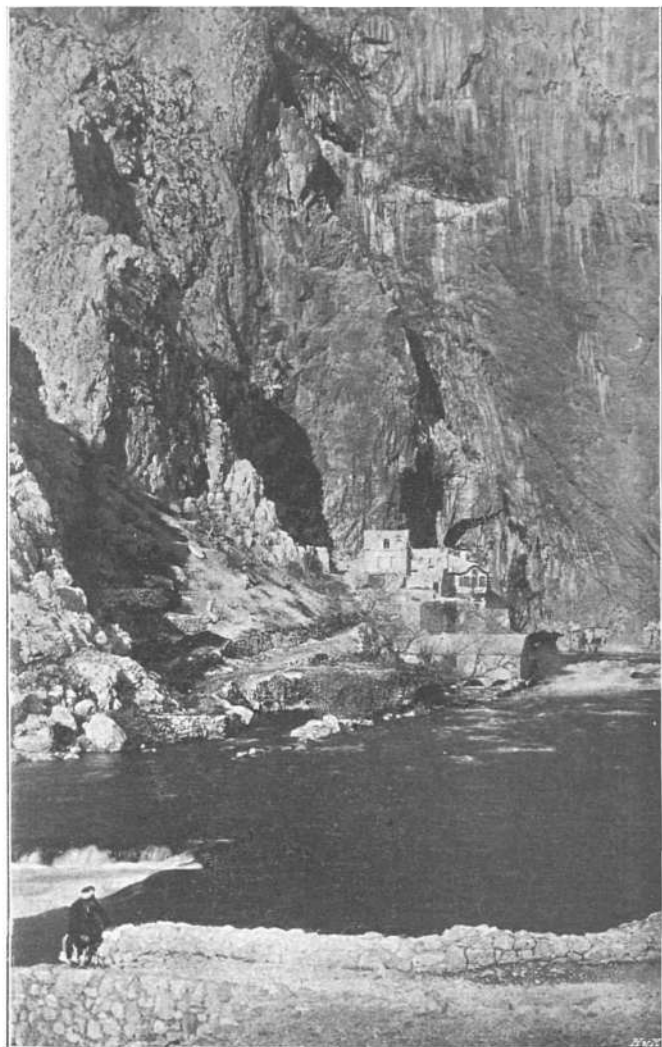
Několik kroků dále starý †, polovicí svou do vrchu vestavěn. V něm pozoruhodný je kůr, na způsob haremových oken vysokou dřevěnou mříží opatřený a pro ženy určený. — Město má 30 ☺, z nichž Karagjözbeğova (černé oko) nejznamenitější; — má se za to, že bývala dříve kostelem sv. Štěpána. Pozoruhodné jsou též náhrobní kameny v moh. hřbitovech a *čaršija* (tam vykládané práce Livenské, výšivky atd.).

Výlety: 1. na *Hum* (436 m) za 1 hod. Pěkný pohled na město, Bjelopolje a Bišćepolje. Zbytky rozlehlého hradu Chlumu (Humu) ztotožňuje Hoernes s pevností, kterou Konstantin Porphyrogenetos viděl v zachlumské zemi u Buny na jistém vrchu. Na malebných březích Neretvy na úpatí Humu vznikla pak nová osada Podhum. Jméno to však dlouho netrvalo; brzo ustoupilo pojmenování dle přechodu řeky Mostar, t. j. město mostové. Již ku konci XV. stol. uvádí se vynikající město pod jménem Most, Mostiči čili Mostar (původně Mostari), Il ponte na starých mapách vlašských a též opevnění (Castelli al ponte de Neretva r. 1452).

2. *Mostarsko blato* vzdáleno je 13 km na záp. a zaujímá 30 km². V zimě je jezerem, na jaře voda zmizí v ponorech; v létě oseto je rýží. Lovci naleznou zde hojnost bahenního a vodního ptactva.

3. 5 km od města na silnici k Blagaji stojí zemská vzorná *ovocnářská a vinařská stanice* s pozemkem 32 ha (podobné jsou též v Derventu a v Lastvě). Pěstuje výborná, ohnivá vína žilavku, skaderku a blatinu. Něco dále mezi vinicemi je obrovský vinný sklep Jelačićův. (Na požádání přístup dovolen). Cisterny při cestě mají odpomoci nedostatku vodovodu.

4. Na téže silnici, (13 km od Mostaru) u obce *Blagaje*, někdejšího hlavního města země, vylévá se z obrovské jeskyně pod kolmými stěnami skalními široká řeka *Buna*. Se stropu jeskyně čarovně osvětlené visí pěkné krápníky, v tmavomodrém toku vody prohánějí se četní pstruzi. Má se za to, že pramen Buny vyvěrá na Lebršniku a že jmenuje se nejdříve *Mušica*, protéká Gacko polje, kde se j. od něho ztrácí v ponoru a vychází opět jako *Zalomska* říčka. Tato proteče jihových. kraj Nevesinjského polje a mizí j. od Nevesinje u sela Ljubovići. — Těsně u výtoku stojí domek tur. hodžy, ochránce turbetu t. j. tur. náhrobní kaple, v níž odpočívají v rakvích moh. svatý a jeho sluha. Těmto dávají každého

Výtok Buny u Mostaru v Hercegovine.

večera džbán vody s utěrákem k rituálnímu omývání; ručník prý je ráno vlhký. Lze tu dostat dobrou černou kávu.

Nad výtokem Bunu na těžko přístupné skále (520 m) vypínají se zbytky znamenitého kdysi a pevného *Stjepangradu*, tvořící mohutný čtverhran s 3 věžemi a ozubenou ohradní zdí. Zde panoval od r. 1435—1466 přívrženec bogomilů Štěpán Vukčić-Kosača, vévoda Zahumský. Tento zřekl se nadvlády krále bos. Tomáše Ostojice a uchýlil se pod ochranu něm. císaře (1440), začež dostal něm. titul vévody (Herzog), odkud také nazval zemi svou Hercegovinou. Král bosenský opíral se tomu a svolal r. 1446 sněm do Konjice, na němž prohlásil, že vévodu Štěpána neuznává, dokud nebude potvrzen ve své hodnosti králem bosenským a nevykoná přísahu věrnosti. Tenkrát přijal Štěpán 40.000 vystěhovalých bos. bogomilů pod svou ochranu. Oženil se s nevěstou svého syna. Syn přijav jméno Ahmet paša Hercegović přestoupil k islamu, a v čele tur. vojska hrad obléhal a dobyl. Štěpán zemřel jakožto zajatec svého syna r. 1466 a země připadla pod tureckou správu. Sláva Blagaje s národní samostatností zašla; tur. místodržící bydlel v pevnosti na Humu. — Samostatná země Hum (Zahumlje) byla již záhy ve středověku (poč. X. stol.) opanována pevností *Blagaj*, která v 13.—15. stol. získala takového významu, že stala se střediskem kraje. Strategicky výhodná poloha a čilý obchod s nedalekým Dubrovníkem přispíval nemálo k rozkvětu. Na úpatí opevněného vrchu ležela vesnice *Bišće*, dle níž se ještě dnes malá rovina jmenuje. R. 1404 přešel Blagaj s celým Chlumem na bos. velkovévodu Sandalje, jehož dědicem byl vévoda Štěpán, poslední křesť. panovník země. Nedaleko ústí do Neretvy vede přes Bunu krásný starý turecký most, *Čuprija kosorska* o 9 obloucích.

Z Mostaru jde dráha po úbočí Humu do *Bišće polje*, za tímto překročí řeku *Jasenici* a při ústí řeky Bunu do Neretvy stihne osady

(147 km) Bunu (viz napřed), sídla posledního herc. vezíra Alipaše Rizvanbegoviće, který byl zde r. 1850 Omerem pašou jako rebel zajat a odstraněn. Údolí je zúženo až do

(154 km) Žitomisliće, kde na l. břehu v příjemném údolí stojí uprostřed staletých dubů klášter prav., založený 1585 šlechtickou rodinou, která na Dubravách, v nahii stolacké, měla své statky a dě-

dičné právo spahiluku až do stol. XVII. Později přeměnila jméno své na Miloradoviće. Na hřbitově starožitné náhrobky. Za

(159 km) Kručevići spatříme na l. břehu moh. osadu *Počitelji* (507 moh., 122 kat., 51 prav.). Městečko leží neobyčejně malebně; vystavěno je stupňovitě ve skalní kotlině na příkrém břehu a obehnáno silnými pevnostními zděmi s věžemi;

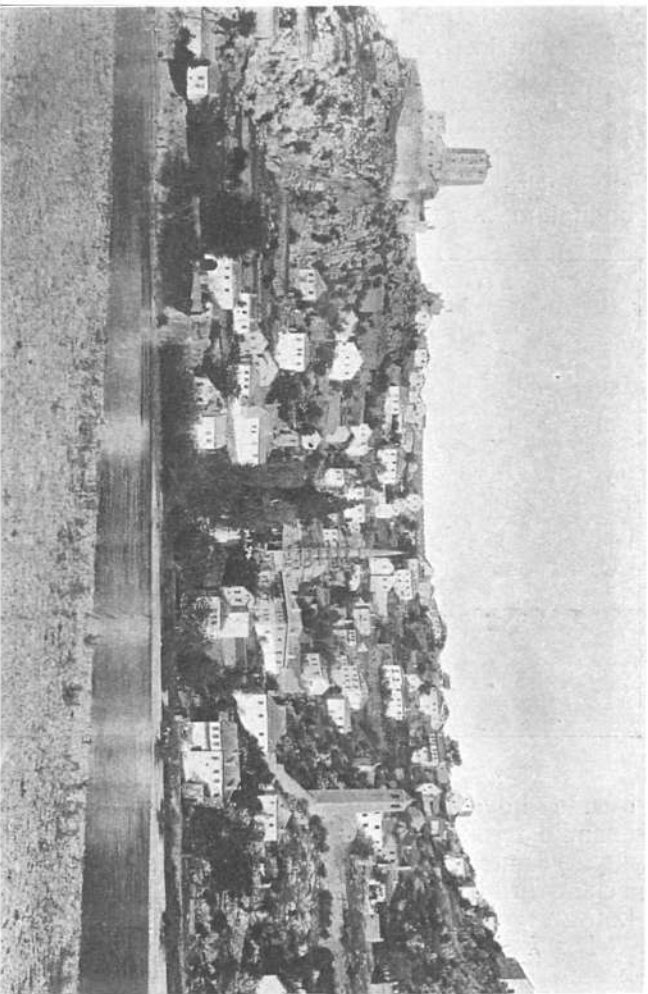

Starý hřbitov klášterní u Žitomis.íc v Hercegovině

bývalo kdys sídlem lupičským. Pozoruhodná je džamije, římský chrámek a dobře zachované zbytky římských lázní. R. 1338 vystavěl zde král Tvrtko hrad. Do Počitelje dáme se převéztí lodkou ze

(166 km) *Dretelje*, zastávky ležící v skalnaté kotlině. Následuje

(168 km) *Čapljina*, naproti níž veliké skladiště tabáku. Městečko leží na úpatí vrchu Gradiny a

Muhamedánské městečko POČITELJ v Hercegovině.

čítá 1007 obyv. (441 kat., 339 moh., 227 prav.), má P, T, okres. exposituru, nákupní tabákový úřad, četnickou stanici, oddělení finanční stráže, obecnou školu a mekteb, pak továrnu na konzervování úhořů, která vyváží zboží své do Rakouska. Blíže Čapljiny u Mogorela odkryto bylo r. 1899 dobře zachovalé římské castrum; také přiléhající osídlení bylo z části odkopáno.

Výlet do Ljubušky a Ljubinje. Město *Ljubuški* leží 98 m n. m. a vzdáleno je z Čapljiny 17·5 km, z Mostaru 42 km. Má 3964 obyv. (2703 moh., 844 kat., 402 prav.), okres. úřad, nákupní tabákový úřad s 5 skladišti a se vzornou plantáží tabákovou v Radošici, velitelství četnické stráže, okres. kontrolní stráž finanční, stráž celní, 2 obecné školy, 3 mekteby, dívčí školu milosrd. sester, P, T. Vystaveno je amfiteatrálně na skalních úbočích, na jejichž vrcholu vystupuje zřícenina *Gradu* ze XIV. stol., jehož věž pojmenována *Erceguša* dle manželky vévody Štěpána. Na j. a na z. prostírá se rovina, jinak okolí není než pahorkovitý holý kras. Obyv. žíví se pěstováním tabáku a kukuřice (roční výtěžek asi 12.000 q tabáku a 490 tovarů kukuřice), pak včelařstvím. Za dob římských slulo město *Bigeste*, bylo sídlem legie a mělo svatyni *Baccha*. Okolí bohato je římskými nálezy. U Ljubuški křížuje se poštovní silnice Mostar-Vrgorac-Markarska, bývalá to římská cesta.

Zajímavé výlety jsou do *Radošići*, kde mnoho předhistorických hrobů, do *Vitiny*, bývalého římského osídlení, do kláštera *Humce* (1/4 hod.) s malým museem, k vodopádu *Kravica* ve Studenci; nedaleko jeskyně.

Z *Čapljiny* po hlavní silnici je 8 km do *Domanović* na vysočině *Dubravě* ve výši 175 m n. m.; v r. 1878 byly zde veliké srážky. Má 274 obyv., P, T, velitelství stanice voj. a četnické, mekteb. Odtud 15 km leží města *Stolac*, 50 m n. m. mezi holými vrchy na obou březích *Bregavy*. Tato pramení 10 km dále a tvoří četné vodopády. Proti severových. chráněn je *Stolac* mohutným *Hrgudem* (1157 m). Má 3700 obyv. (2300 moh., 947 prav. a 453 kat.), okresní úřad, velitelství voj., voj. nemocnici, četnickou stanici, P, T, nákupní úřad tabákový, 2 obecné školy, 4 mekteby, 4 ☺, † prav., † kat. ve stavbě. Vzdálenost z Čapljiny 25·5 km, z Mostaru 44, z Metkoviče 42, z Nevesinje 54 km. Vinařství, pěstování tabáku a výroba koberců. — Zde byla vynikající římská kolonie. V středověku slula *Berga* a byla důležitým

městem. Stará tur. pevnost, jež kladla v okupaci tvrdošijný odpor, přestavěna na moderní voj. opevnění; *Begovina* byla sídlem slavného rodu Rizvanbegoviće, jejíž potomek kapetan Alipaša Rizvanbegović Omerem pašou své hodnosti zbaven a zákeřně zabit. V okolí jsou pozoruhodny hojné náhrobky bogomilů, z nichž nejbližší na silnici do Domanovići tvoří velkolepou nekropoli *Vojvodinu*. V Ošanici u kostela vytesány jsou ve skále středověké soudcovské stolice s nápisy, odkud dnešní jméno *Stolac* odvozují. Po zoruhodný je vodopád *Bregavy Provalije*. *Stolac* je nejteplejším místem Hercegoviny s tropickým vedrem; temnou stránkou tohoto místa jest, že tu hnízdí škorpióni a jedovatí hadi, v olivových zahradách pichlaví komáři.

Město *Ljubinje* leží v Ljubinjském polji 420 m n. m., obklopeném holými krasovými horami. Do nejbližší žel. stanice *Ravno* je 19.5 km, do *Mostaru* 62.2, do *Trebinje* 60 km. Má 1410 obyv. (620 moh., 690 prav., 100 kat.), místní vojen. velitelství, okres. úřad, nákupní úřad tabákový, velitelství četnické stanice, oddělení finanční stráže, P, T, † prav., 2 ☺, obec. školu spojenou s vyuč. hospodářským; vzorné hospodářství je ve *Vogjenj*. Obyv. živí se pěstováním tabáku, rýže, bramborů, sumachu atd.; také hedbávnickým se pilně zabývá. Zničené vinice byly znovu založeny. Vodu dodává malá říčka mizící v ponoru. Z okresu vyhání se každého léta asi 55.000 kusů dobytka na pastviska do okresu fočanského, gackého a nevesinjského. Křížením lepších druhů dobytek zlepšován. Honba na orly na Černém vrchu (1400 m) a holé *Bjelašnici*. Z císařského

Dívčin hrob v Hercegovině.

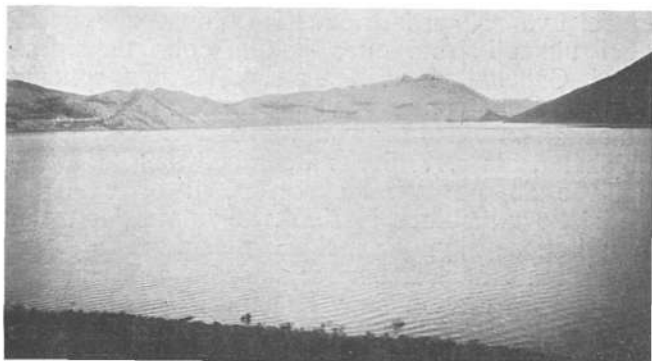
rozkazu vystavěl zde r. 1721 Osman paša Trebinjac tvrz, která je dnes v rozvalinách.

Trať přejde říčku Trebižat a přichází do (174 km) **Gabely**, 68 m n. m.; místo má 906 obyv., obecnou školu, kat. ř. Daří se tu výborný tabák a melouny. Gabela (z vlašského gabella = celnice) bývala ve středověku nejdůležitějším místem obchodním a celním a slula *Dveri* nebo *Drijeva*, latinsky *mercatum* nebo *forum Narenti*. Dubrovnické karavany musily zde odváděti clo. Také otroci byli zde prodáváni. Zříceniny věží a opevnění ukazují ještě dnes polohu pohraniční pevnosti. Gabela byla r. 1529 a 1558 Turky opevněna, r. 1693 Benátčany dobytá, v následujícím roce Sulejmanem pašou po devět dnů bez výsledku obléhána, ale r. 1715 Benátčané pevnost dříve vyhodivše do povětří, dobrovolně ji opustili. — Nedaleko na potoce Norině na dalmatském území prostírají se zbytky římského města *Narony*.

Trať mine tunel, dále herceg. hranici a přichází do (178 km) **Metkoviče** v Dalmacii. V blízkosti nádraží (na protějším břehu) přístav, do kterého vede široký průplav z moře, odtud spojení parníkem se všemi přístavy pobřeží. Město leží na l. břehu na svahu skalnatého vrchu. Krajina nezdravá, jelikož ústí Neretvy je močálovité. Neradno proto zde nocovati.

Trať z *Gabely* do *Gruže* (*Dubrovníka*) 114 km dl., dohotovena byla r. 1901; celková délka všech tunelů činí asi 1700 m. Jízda trvá 3 $\frac{1}{2}$ —4 $\frac{1}{2}$ hod. osob., 6 h. smíšeným vlakem. Jedeme podél návrší, na němž leží Gabela, po železném mostě 140 m dl., přes řeku Neretvu a Krupu, na sev. svahu pohoří Žaba. Zde počíná stoupání 17 $\frac{0}{100}$ až k rozvodí Neretvy a Trebinjčice. Vysoké podpěrné zdi, skalní zářezy a tunely střídají se ustavičně; v l. pěkný rozhled do údolí Krupy, Neretvy až k Čapljině. Poříčí

Krupy *Hutovo blato* zvané, je většinou bažinaté a oživeno mnoha druhy bahenních a vodních ptáků, proto je lovci a přírodopisci rádi vyhledávají. — Má se za to, že řeka Krupa je pokračováním Trebinjčice, která mizí u vsi Hutova. U malé vesničky na krasovité vysočině (11 km) Dubravica. Trať jde stále rozjizveným krasem mezi divokými útvary a spadá za

Popovo polje v Hercegovině, zavodněno.

(17 km) Hrasnem k Popovu polji, které dostihne u (23 km) Hutova. Nedaleko v kamenité horské poušti rozvaliny hradu hutovského kapetána Hadžibega Rizvanbegoviće z r. 1796. Odtud táhne se trať až do Jasenice podél *Popova polje*. Toto je úplně uzavřené údolí, 48 km dl. a nejvíce 5 km šir., které se v zimě naplní vodou a tvoří jezero 15—40 m hluboké. Chová ponorní ryby gaovice (*Leucus adspersus*). Po jaře voda zmizí v ponorech a zůstane tu jen říčka Trebinjčica, která rovněž vlévá se do ponoru, a polje se oseje; je velmi úrodné a poskytuje někdy i dvakráte do roka bohaté žně.

Následuje několik stanic u menších obcí a sice: (34 km) **Turković**, (41 km) **Veljamedja**, (49 km) **Ravno**, (54 km) **Zavala**. Samá skála a něco křoví; každý čtvereční metr ornice je využitkován. Všude nedostatek pitné vody, kterou nalézáme jen v několika cisternách. V Zavale je starý prav. klášter, částečně do skal vtesaný a opevněný. Pečeť klášterní nese letopočet 1271. Fresky v kostele pocházejí z r. 1619. Odtud znamenitý výhled na Popovo polje. Asi půl hod. dále pověstná jeskyně *Vjeternica*, ve které proudění vzduchu vyluzuje různé zvuky; má prý více než 2 km délky, ale jen do 1400 m je prozkoumána. Z ní vycházejí četné chodby; se stropu visí nádherné krápníky, v nánosu jsou zbytky pravěké zvěřeny a stopy předhistorických obyvatelů. Asi 30 m nad údolím, záp. od Vjeternice leží vchod jeskyně *Bitomišle*, bezpochyby spojené s podzemním jezerem v jeskyni prvé; je vždy naplněna čistou a studenou vodou, která na podzim tvoří potok.

Naproti pl. Bjelašnici (1396 m), v kraji rovnějším (65 km) **Poljice**, dále (74 km) **Jasenica** a (81 km) **Hum**, kde odbočuje trať do Trebinje. Poboční dráha 16.7 km dl., obrací se z Humu na vých. a vedena je až do Trebinje krasem mezi skalními útesy a mlázím; u zastávky (10 km) *Duži* je prav. klášter, který byl za povstání r. 1875 hlavním stanem vůdce Ljubibratiće. (17 km) *Trebinje*. (Popis viz na str. 118).

Z Humu obrací se dráha k moři a stoupá, aby dostihla hřebene pohraničních hor (Vlaštice 909 m) a pohraniční stanice

(91 km) **Uskoplje** s nádražní restaurací, v kamenité poušti. Zde rozděljuje se trať; jedno křídlo vede do konečné stanice *Zeleniky* v boci Kotorické (viz dále), druhé za (96 km) **Brgatem** vine se ve velikých zatáčkách a klesá do údolí; projedši několik tunelů, stihne (103 km) **Šumet** (Gionchetto)

přechází dubrovnický vodovod, projede (108 km) **Ombly** a při ústí řeky **Ombly** končí v (114 km) **Gruži** (*Gravosa*); zde přístav dubrovnický. Do *Dubrovniku* (*Ragusa*) půl hod. Hôtely v Gruži: **Petka**, **Pavlović**, **Hollmann** (Čech); v *Dubrovniku* **Imperial**, **de la ville**, **Aurora**, **Lacroma**. Cenu fiakrů nutno vyjednatí předem.

Ze stanice **Uskoplje** do *Zeleniky* v *boce kotorské* (76 km). Opuštěnou krajinou za 36 min. jízdy do (12 km) **Glavska**, potom dráha vstoupí na dalmatskou půdu, klesá ve velkých zákrutech přes **Brotnici**, **Vojski dol** a **Mihanići** k

(39 km) **Cavtatu** (*Ragusa vecchia*); okresní městýs toho jména, starý **Epidaurus**, leží u moře. Následují **Čilipi**, **Komaj**,

(52 km) **Gruda**, hlavní sídlo úrodného údolí *konavelského* (val *Canali*). Trať opět vystupuje až do 600 m n. m., za **Pločići** projede tunelem u

(61 km) **Nagumance** do malebného údolí *sutorinského*, které je územím hercegovským a táhne se úzkým pruhem až k moři. Nádherný pohled na zálivy a poloostrovy boky *kotorské* a na mocné hory, které ji věncí. — (65 km) **Sutorina**,

(70 km) **Igalo**, zase na dalmatském území.

(73 km) **Erceg Novi** (*Castelnuovo*) s přístavem parníků; zastávka **Savina** a tunelem do

(76 km) **Zeleniky** s nejjižnější železniční stanicí rakouského mocnářství.

Turecký letopočet dle *Hedžry* počíná od útěku **Mohamedova** z *Mekky* do *Medíny* r. 622 — Tur. rok má 12 měsíců po 29—30 dnech, a střídavě 354 a 355 dnů; našich 32 roků je přibližně 33 tur. Týdenní odpočinek připadá na náš pátek. Největší svátky jsou *řhamazan*, v devátém měsíci tur. roku, kdy po 29 denním přísném postu nastanou 3denní radovánky, zvané *malý beiram*; o 70 dní později následuje 4 denní *velký beiram*. Začátek prvního měsíce *moharemu* neb nový rok 1324 dle *Hedžry* připadl na 25. února 1906, nový rok 1325 na 15. února 1907.

Rejstřík.

- Admont (Štýrsko) V. Castelnuovo viz
 Aginoselo 73. Novi Erceg.
 Alipašin most 120. Cavtat 120, 146.
 Avtovac 113, 114. Celovec (Korut.) V.
 Baba pl. 114. Cetinje VI, 115.
 Babinoselo 61. Čiganiště 12.
 Banjaluka 71, 75. Covčiči 106.
 Banjani 115. Čajnice 101, 103,
 Banja Stiena 95. 108.
 Bastači 108, 109. Čapljina 139.
 Bilek 116. Čatići 19.
 Bilek Nový 116. Čehotina 106.
 Bistrič 92. Čelić 30.
 Bitomišle 145. Čemernica 73.
 Bišće 138. Čemerno 113.
 Bjelašnica 114. Čilipi 146.
 Bjelina 30. Čolina kapa 54.
 Bjelopolje 132. Čudna Jama 128.
 Blagaj v Bosně 78. Čvrstnica 127, 128,
 Blagaj v Herc. 136, 131.
 Blažuj 120. [138. Dervent 9.
 Bled (Kraňskoj) V. Doberlin IV, 76, 79.
 Blidinje jezero 128. Dobjoj 10, 24.
 Bobovac 20. Dobor 9.
 Bočac 72. Dobrinje 21.
 Boljanić u Dob. 25. Dobrunj 85, 99.
 — Novop. 105. Dolac 59.
 Boračko jezero 124. Doljanka strž 126.
 Borika 83. Dolnja Tuzla 10, 27.
 Bosna řeka 120. Dolnji Vakuf 61, 67.
 Bradina 122. Domanovići 141.
 Brčka 25, 30. Dragočaj 77.
 Brđjani 122. Dragotinja 78.
 Bresnica 106. Dretelj 139.
 Brgat 120, 145. Drežanka 129, 131.
 Briešnica 25. Drežnica 131.
 Brod (u Foči) 109. Drina řeka 3, 85,
 Brod Bos. IV, 8, 80. 97, 101.
 Bugojno 67. Dubošnica 26.
 Buna 138, řeka 136. Duboštica 24.
 Busovača 58. Dubravica 144.
 Dubrovnik VI, 120.
 Duga sedlo 114.
 Durmitor 108.
 Duži 145.
 Dvor 24. [Erc.
 Erceg Novi viz Novi
 Foča 107.
 Fojnica 22.
 Gabela VI, 143.
 Gacko 108, 114, 115.
 Gacko polje 113.
 Gat 115.
 Gešause (Ječiny,
 Štýrsko) V.
 Gjurgjevica 109, 110.
 Glasinac 82.
 Glavsko 146.
 Globarica 45.
 Goleš 60.
 Gora 19. [106.
 Goražda 97, 101,
 Gornja Tuzla 30.
 Gornji Vakuf 68.
 Grab 111, 119.
 Grabovica 128, 131.
 Gračanica 25.
 Gradačac 25, 30.
 Gravosa viz Gruž.
 Gruda 146.
 Gruž VI, 119, 146.
 Gučja Gora 60.
 Hadžiči 120.
 Han Begov 16.
 Han Bjela 59.
 Han-Compagnie-
 Vitez 59.

- Han Derwent 81.
 Han Marica 9.
 Han Razkršće 128.
 Haus pramen 110.
 Hradec Štýrský IV.
 Hrasno 144.
 Hum 119, 136, 145.
 Hutovo 144.
 Huto o blato 144.
 Igalo 146.
 Iliđe 55, 120.
 Ivan 121.
 Ivanjska 77.
 Ivanjsko polje 8.
 Jablanica 126, 131.
 Jabuka 114.
 Jajce 63, 71.
 Janjina 103.
 Janjići 18.
 Jasen 118.
 Jasenica 145.
 Jašina pramen 109.
 Jezersko (Krajina) V.
 Kakanj-Doboj 16, 19.
 Kalinović 108.
 Kiseljak 12, 21, 120.
 Klek 3.
 Klinje 113.
 Ključ 114, 115.
 Kobila glava 115.
 Kobil dol 54, 120.
 Komadina viz Pra-
 porac.
 Koinaj 146.
 Komar 61. [146.
 Konavelské údolí
 Konjica 122, 124.
 Korito 115.
 Kosman 109.
 Kostajnica Bos. 80.
 — Hrv. IV. 80.
 Kotor (Dalm.) VI,
 115.
 Kotorško 10.
 Kotor-Varoš 12, 76.
 Kozarac 77.
 Kozija Čuprija 54,
 81, 92.
 Kreka 26.
 Kreševo 22.
 Krstac 127.
 Kručevići 139.
 Krupa n. Vrbas. 73.
 — na Uně 120.
 Kulidžanov stan
 128.
 Ladjevina 83.
 Lastva 118.
 Lašva 19, 58.
 Lisičić 124, 126.
 Liskavica 16.
 Lješevica 23.
 Ljubinja 142.
 Ljubovija 101.
 Ljubuški 141.
 Lublaň (Kraňsko) V.
 Lukášova strž 122.
 Lukavac 26.
 Lukavica 54.
 Lupoglav 129.
 Maglaj 13, 14.
 Maglič 3, 108, 110,
 113.
 Maklen 68.
 Marinkovići 109.
 Medjedje 97.
 Mekogruda 115.
 Mesići-Rogatica 95.
 Metalka 105.
 Metković VI, 120,
 143.
 Mileševo 6.
 Miričina 26.
 Miršajja 109.
 Mokro 81.
 Mostar 132.
 Mostarsko blato
 136.
 Moško 116.
 Nagumanac 146.
 Nemila 17.
 Neretva 130, 131.
 Nevesinje 114.
 Nikšić 115.
 Novi Bosanski V,
 VI, 78.
 Novi Erceg (Dalm.)
 VI, 119, 146.
 Novi hrv. přímoří
 VI.
 Novi Šeher 16.
 Novoselo 9.
 Oborce 61.
 Ogulin, Hrvat. 79.
 Omarska 77.
 Ombla 146.
 Orjen 119.
 Orlovik 16.
 Ostrožac 126.
 Ozren klášter 25.
 — u Sarajeva 54.
 Paklenica 14.
 Pale 93.
 Paprači 28.
 Pazarić 121.
 Pešť-Budin IV.
 Petrovoselo B. 25.
 Piskavica 77.
 Plana 116.
 Plasa 128.
 Plehan, klášter 9.
 Plevlje 101, 105.
 Plitvičká jezera V,
 VI, 79.
 Pliva řeka 66.
 Počitelj 139.
 Podlugovi 23.
 Podorožac 122.

- Poljice 145.
 Popovo polje 119,
 144, 145.
 Prača 93.
 Praporac 127.
 Prenj pl. 124, 129.
 Pribinić 12, 76.
 Priboj 87.
 Prijedor 78.
 Prijepolje 87, 106.
 Prozor 70, 128.
 Prozor v Sutjesce
 110.
 Prusac 67.
 Pulje (Přímoří) VI.
 Puračić 26
- Ragusa viz Dub-**
rovnik.
 Ragusa vecchia viz
 Cavtat.
 Rajlovac 24.
 Rakitnica 82.
 Rama 126.
 Rama (řeka) 70, 128.
 Ramići 77.
 Rastelica 121.
 Raškagora 131.
 Rastuša 12.
 Ravnica 79.
 Ravno 145.
 Rieka, Hrvatska VI.
 Risan 119.
 Rogatica 82.
 Rudanka 10.
 Rudo 99.
- Samobor hrad 101.
 Sarajevo 24, 33, 58,
 81, 90, 106, 120.
 Semeć planina 83.
 Semering D. Rak.
 IV.
 Senj, hrv. přímoří VI.
- Semizovac 24.
 Sijekovac 9.
 Siminhan 10, 28.
 Sinjakovo doly) 66.
 Sisek, Hrvatska 80.
 Sjetline 93.
 Skakavac 54.
 Skakala 135.
 Spljet (Dalm.) VI.
 Sprečské údolí 10.
 Srednje 24.
 Stambulčić 93.
 Stepen 115.
 Stjepangrad 138.
 Stolac 141 142.
 Suha 108, 111.
 Suhopolje 25.
 Sunja Hrv. 80, 122.
 Sutjeska Bos. 20,
 — Herc. 109, 110,
 111.
 Sutorina 3, 146.
 Svodna 78.
- Šahin kamen 14.
 Šamac 31, 32.
 Šetihovo 99.
 Šumet 120, 145.
- Tarčin 121.
 Terst V, VI.
 Tešanj 10.
 Tešlić 12.
 Tijentišta 109, 110.
 Tisovica 124, 129.
 Travnik 59.
 Trbiž (Korutany) V.
 Trbuk 14.
 Trebević vrch 54,
 Trebinje 118.
 Treskavica 57.
 Trnovo 57.
 Trovnik 103.
- Turbet 60.
 Turković 145.
- Ukrina 9.
 Uskoplje 145, 146.
 Usora 12.
 Ustikolina 106.
 Ustiprača 97.
 Uvac 87, 90, 99.
- Varcar-Vakuf. 66.
 Vardište 97, 99.
 Vareš 23.
 Vasinhan 53,
 Velika 10.
 Veliko Sljeme 128.
 Veljamedja 145.
 Vídeň III, IV.
 Vijenac 61.
 Visoko 21. [101.
 Višegrad 83, 97,
 Vjeternica 119, 145.
 Vogošća 24.
 Vojno 132.
 Volinja Hrv. 80.
 Volujak 113, 114
 Vranduk 8, 17.
 Vrbica 116.
 Vrhovi 9.
- Záhřeb IV, VI, 80.
 Zavala 119, 145.
 Zavidović 15.
 Zelenika VI, 145,
 146.
 Zenica 16, 18.
 Zovik 121.
 Zvornik 28.
- Ždrelo 110.
 Žepačko polje 15.
 Žepče 15, 16.
 Žitomislić 138.

KLUB ČESKÝCH TURISTŮ V PRAZE, založený roku 1888, čítá 40 odborů v království Českém, markrabství Moravském a vévodství Slezkém téměř se 4000 členy. Účelem jeho jest pěstovati a podporovati cestování a zejména pečovati o návštěvu krajín českoslovanských. K tomu účelu pořádá přednášky a výstavy, vydává Časopis turistů, cestopisy, mapy, rozhledy, zřizuje a označuje cesty, buduje rozhledny a chýše, pořádá výlety, sjezdy, zakládá odbory atd.

KČT jest vlastníkem pavillonu turistů na Petříně v Praze, zříceniny Frýdštejna a rozhledny na Kopanině u Turnova, chýše Pasovského a Kurzovy věže na Čerchově u Domažlic, rozhledny na Dědu u Berouna, hostince a pozemků na Zvičině, turistického domu v průsmyku Všerubském, útulny a pozemků u Macochy, zařizovatelem a správcem Sloupských jeskyň na Moravě atd., jakož i majitelem bohaté knihovny.

Členové KČT dostávají Časopis turistů a četné jiné publikace bezplatně, knihy a mapy, vydané Klubem za sníženou cenu, mohou užívatí čítárny a knihovny klubovní a požívají mnohých výhod na cestách i v četných obchodech. Ku přání mohou také obdržeti umělecky provedený diplom členský (světlotisk dle kresby prof. F. Velce v Sarajevě).

Místnosti KČT, písárna, čítárna a knihovna jsou v Praze, v Jungmannově třídě 15. Telefon 2055.

Kdo chce přistoupiti ke KČT, nechť zašle roční příspěvek K 6.20 a zápisného K 2.— (akademikové K 4.20 bez zápis.) s adresou: Klub českých turistů v Praze, Jungmanova tř. 15.

ČASOPIS TURISTŮ. Ročník XIX. (1907) vychází nákladem Klubu českých turistů, redakcí prof. dra J. Gutha měsíčně, s obrázky. Předplatné celoročně 8 K (pro studující K 4.20), včetně poštovního, budiž zasíláno s adresou: Časopis turistů, Praha II. Jungmanova tř. 15.

Členové KČT dostávají Časopis turistů bezplatně.

PRVNÍ VÝLET KLUBU ČESKÝCH TURISTŮ do Dalmacie, Černé Hory, Hercegoviny, Bosny a Záhřebu. 8°, 96 stran s četnými obrazy. Ve skvostné vazbě K 3.50.

ČERNÁ HORA. Sbíрка cestopisů od Dr. Vrat. Černého.

1. *Od Kotoru přes Njeguše do Cetinje.* Cena 30 h.
2. *Crnica,* kus Černoohorského ráje. Cena 30 h.
3. *Z Nikšiče do monastýra Morače,* Horská cesta přes planinu Lukavicu a hory Ročačské. Cena 30 h.
4. *Na prahu Albanie.* Cena 30 h.
5. *Ulcín.* Černoohorské mořské lázně. Cena 50 h.
6. *Na Lovčen.* Cena 30 h.
7. *Marko Miljanov,* vojvoda Kučský. S podob. Cena 20 h.
8. *Kamenným mořem.* Cena 50 h.

K PŘÍPRAVĚ NA CESTY. Prospěch z vykonaných cest řídí se péčí, jaká byla přípravám na cestu věnována. Proto postaral se KČT o náležitý návod, jímž by se řídili zvláště mladí turisté, aby jednak netrpěli újmami na svém zdraví při nezvyklých pochodech, jednak zjednali si takových pomůcek, aby prospěch z vykonané cesty byl již předem zajištěn. Návod takový obsažen jest v následujících spisech, jež zvláště studujícím vřele doporučujeme:

VZHŮRU NA CESTY! Návod k cestování pro studující. Sepsal Ladislav Malý. 32 str. Cena 6 h.

STUDENTSKÝ PRŮVODCE PO BRDECH A ZÁPADNÍ I STŘEDNÍ ŠUMAVĚ. Sestavil prof. Ant. Kostinec. 24 str. S mapkou. Cena 6 h.

VZHŮRU NA KRKONOŠE! Stručný průvodce. Sepsal prof. dr. Vilém Kurz. S 2 mapkami a četnými obrázky dra Václava Plačka. Čtvrté značně rozšířené vydání. Cena 10 h.

VZHŮRU DO BEZKYD ANA MORAVSKÉ VALAŠSKO. Studentský průvodce od Bedřicha Remeše. Ku paměti stých narozenin Františka Palackého. S podobiznou Františka Palackého a mapkou Valašska. 32 stran. Cena 6 h.

VZHŮRU NA SLOVENSKO! Stručný průvodce uherským Slovenskem. Sestavil Stanislav Klíma. S orientační mapkou a 14 obrázky prof. Walery Eljasze a dra Václava Plačka. 8°, str. 64. Cena 20 h.

STUDENTŮV PRŮVODCE PO PRAZE. Sepsal prof. dr. Vilém Kurz. S plánem a 23 původními perovými kresbami Václ. Jansy. 56 stran. Cena 20 hal.

365 POLODENNÍCH VÝLETŮ Z PRAHY. Sestavil dr. Vil. Kurz. S mapkou a 13 vyobr. dra V. Plačka. Třetí přepracované vydání. 64 str. Cena 12 h. Spisku toho prodáno v krátké době mnoho tisíc výtisků — nejlepší to důkaz, že vyhovuje účelu svému.

NÁSTIN OZNAČENÝCH TURISTIC. CEST V OKOLÍ PRAŽSKÉM. Kreslil Č. Hevera. Cena 20 h.

Z PRAHY DO PODMOKEL. Průvodce po r.-uh. st. dráze. 60 denních výletů do Středohoří, Krušných Hor, Českého a Saského Švýcarska. S 18 kresbami V. Plačka a 2 mapkami. 80 stran s doplňky 8 str. Cena 30 h. — Obsahuje též výlety na Kokořín, Říp, pak na Milešovku, do Třebenic, Stadic, Teplic, Duchcova, Bíliny atd., jež možno vykonati zábavním rychlíkem rak.-uher. státní dráhy.

PRAGUE AND BOHEMIA. Anglický průvodce po Praze a po Čechách. S 34 obrázky. Cena 20 h.

PROPASTĚ MACOCHA NA MORAVĚ. Dle výzkumných výprav z r. 1901 a 1903 sepsal K. Absolon. Se 6 tabulkami, 2 mapkami a 10 obrázky v textu. Cena 1 K.

ZPRÁVY O STUDENTSKÝCH NOCLEHÁRNÁCH zřízených péčí KČT a jeho odborů za r. 1897—1906. Cena 10 h.

KLUB ČESKÝCH TURISTŮ V PRAZE ujal se r. 1897 feriálního cestování českého studentstva a zařídil 89 nocleháren, jichž použilo 1879 návštěvníků. Po desíti létech vystoupil počet nocleháren na 238, které poskytnuly r. 1906 8108 návštěvníkům bezmála deset tisíc noclehů. Za desítiletého trvání svého pohostily noclehárny KČT přes 60.000 návštěvníků. Uvědomělé městské, obecní a školní místní rady a neméně četní obětaví jednotlivci podporovali účinně snahy klubu, přes to ale musila klubovní pokladna hraditi větší část nákladů do tisíců korun jdoucí. Pro rok 1907 vydal klub se seznamem nocleháren studentských velkou mapu zemí koruny České, na níž jsou noclehárny červeně označeny. Kromě toho studujícím bezplatně rozdal 5000 výtisků různých cestopisů v ceně přes 1000 korun.

Český odbor Slovinského Alpského družstva vydal:

ŠAVIŇSKÉ ALPY. Napsal L. Mareš. Úplný a dosud nejpodrobnější průvodce po Saviňských Alpách se zvláštním zřetelem k Jezersku. (Průvodce po Alpských zemích slovanských. Část první). Se 2 mapami a 5 ilustracemi, a s dodatkem. Cena váz. 2 K.

JULSKÉ ALPY. Nejpodrobnější průvodce po Alpských zemích slovanských. (Část druhá). S mapou, 7 panoramaty, 3 diagramy a plánem Lublaně. Cena váz. 3 K 50, pro členy odboru 2 K 50 h.

ALPSKÝ VĚSTNÍK. Organ Českého odboru Slovinského Alpského družstva. Ročník IX. Vychází prvního dne každého měsíce vyjímajíc červen — září, a zasílá se členům odboru zdarma. — Předplatné pro nečleny na rok 3 K, pro členy klubů turistických 2 K.

Zakládající členové Českého odboru Slovinského Alpského družstva platí 60 K jednou pro vždy; skuteční členové platí ročně 6 K (první rok kromě toho 2 K zápisného). Přihlášky přijímá pokladník odboru JUDr. Stan. Prachenský, advokát v Praze, na Zderaze 1947-II.

Okoli JAJCE
1:1,300,000.

VARČAR VAKUF
1:1,300,000.

SARAJEVO.
1:100,000.
1 Čikrića trn 2 Plošar 3 Zembanka
4 Tuzna 5 Dobrota 6 Trnava 7
8 Ulica prim. adriatski 9 Mli. padina 10
11 Slogovce 12 G. H. 13 M. 14
15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100

KOŠEVO POLJE
1:100,000.

Železnice provedene ..... vyměřené.

KRESLIL JAN SRP - TISK GRAF. ÚSTAVU V. KRČMERA V. PRAZE

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

0000052900

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

412474